Baudhayana_
Srautasutram

PK
3255
B3
1907
v.2 p.2

JOHNS HOPKINS UNIVERSITY
OCT 2 1909
LIBRARY

BIBLIOTHECA INDICA:

COLLECTION OF ORIENTAL WORKS

PUBLISHED BY THE
ASIATIC SOCIETY OF BENGAL.
NEW SERIES, No. 1196.

बौधायन श्रौतसूत्रम् ।

BAUDHĀYANA ŚRAUTA SŪTRAM.

EDITED BY

DR. W. CALAND OF UTRECHT.

VOL. II, FASCICULUS II.

CALCUTTA:
PRINTED AT THE BAPTIST MISSION PRESS,
AND PUBLISHED BY THE
ASIATIC SOCIETY, 57, PARK STREET.
1908.

LIST OF BOOKS FOR SALE

AT THE LIBRARY OF THE

ASIATIC SOCIETY OF BENGAL,

No. 57, PARK STREET, CALCUTTA,

AND OBTAINABLE FROM

The Society's Agents—

MR. BERNARD QUARITCH, 11, *Grafton Street, New Bond Street, London, W.*
AND MR. OTTO HARRASSOWITZ, BOOKSELLER, *Leipzig, Germany.*

*Complete copies of those works marked with an asterisk * cannot be supplied—some of the Fasciculi being out of stock.*

BIBLIOTHECA INDICA.

Sanskrit Series.

*Advaita Brahma Siddhi, Fasc. 2,4 @ /10/ each ...	Rs.	1
Advaitachintā Kaustubha, Fasc. 1–3 @ /10/ each		1
*Agni Purāṇa, Fasc. 3–14 @ /10/ each		7
Aitarēya Brāhmaṇa, Vol. I, Fasc. 1-5; Vol. II, Fasc. 1–5; Vol. III, Fasc. 1–5, Vol. IV, Fasc. 1–8 @ /10/ each		14
Aitareyalocana		2
*Anu Bhāshya, Fasc. 2-5 @ /10/ each		2
Aphorisms of Sāṇḍilya (English), Fasc. 1 @ 1/-		1
Aṣṭasāhasrikā Prajñāpāramitā, Fasc. 1-6 @ /10/ each ...		3
*Atharvana Upanishad, Fasc. 3-5 @ /10/ each		1
Ātmatattvaviveka, Fasc. I		0
Açvavaidyaka, Fasc. 1–5 @ /10/ each		3
Avadāna Kalpalatā, (Sans. and Tibetan) Vol. I, Fasc. 1–6; Vol. II, Fasc. 1–5 @ 1/ each		11
A Lower Ladakhi version of Kesarsaga, Fasc. 1-3 @ 1/- each ...		3
Bālam Bhaṭṭi, Vol. I, Fasc. 1–2, Vol. II, Fasc. 1, @ /10/ each ...		1
Baudhāyana Śrauta Sūtra, Fasc. 1–3; Vol. II, Fasc. 1 @ /10/ each ...		2
*Bhāmati, Fasc. 4-8 @ /10/ each		3
Bhāṭṭa Dīpikā, Vol. I, Fasc. 1-5 @ /10/ each		3
Brahma Sūtra, Fasc. 1 @ /10/ each		0
Bṛhaddevatā, Fasc. 1-4 @ /10/ each		2
Bṛhaddharma Purāṇa, Fasc. 1-6 @ /10/ each		3
Bodhicaryāvatāra of Çāntideva, Fasc. 1-5 @ /10/ each ...		3
Çatadūṣaṇī, Fasc. 1-2 @ /10/ each		1
Catalogue of Sanskrit Books and MSS., Fasc. 1-4 @ 2/ each ...		8
Çatapatha Brāhmaṇa, Vol. I, Fasc. 1–7; Vol. II, Fasc. 1–5 Vol. III, Fasc. 1–7; Vol. V, Fasc. 1–4 @ /10/ each		14
Ditto Vol. VI, Fasc. 1–2 @ 1/4/ each		2
Çatasāhasrikā-prajñāpāramitā, Part I, Fasc. 1–12 @ /10/ each ...		7
*Caturvarga Chintāmaṇi, Vol. II, Fasc. 1–25; Vol. III, Part I, Fasc. 1-18, Part II, Fasc. 1–10; Vol. IV, Fasc. 1–6 @ /10/ each ...		36
Ditto Vol. IV, Fasc. 7, @ 1/4/ each		1
Çlokavartika, (English), Fasc. 1–7 @ 1/4/ each		8
*Çrauta Sūtra of Āpastamba, Fasc. 9-17 @ /10/ each		5
Ditto Çāṅkhāyana, Vol I, Fasc. 1–7; Vol. II, Fasc. 1–4; Vol. III, Fasc 1–4; Vol 4, Fasc. 1 @ /10/ each		10
Çrī Bhāshyam, Fasc. 1–3 @ /10/ each		1
Dāna Kriyā Kaumudī, Fasc. 1–2 @ /10/ each		1
Gadadhara Paddhati Kālasāra, Vol. 1, Fasc. 1–7 @ /10/ each ...		4
Ditto Ācārasāra, Vol. II, Fasc. 1–3 @ /10/ each ...		1
*Gobhilīya Gṛhya Sūtra, Fasc. 4-12 @ /10/ each		5
Ditto Vol. II, Fasc. 1–2 @ 1/4 /each ...		2
Kāla Viveka, Fasc. 1-7 @ /10/ each		4
Kātantra, Fasc. 1-6 @ /12/ each		4
Kathā Sarit Sāgara, (English) Fasc. 1-14 @ 1/4/ each ...		17
Kūrma Purāṇa, Fasc. 3-9 @ /10/ each		4
Lalita-Vistara, (English) Fasc. 1-3 @ 1/- each		3
*Lalitavistara, Fasc 3-6 @ /10/ each		2
Madana Pārijāta, Fasc 1-11 @ /10/ each		6
Mahā-bhāṣya-pradīpodyota, Vol. I, Fasc. 1-9; Vol. II, Fasc. 1-12; Vol. III, Fasc. 1-8 @ /10/ each		18
Manuṭīkā Saṅgraha, Fasc. 1-3 @ /10/ each ...		1
Mārkaṇḍeya Purāṇa, (English) Fasc. 1-9 @ 1/- each		9

PK
3255
B3
1907
V. 2
pt. 2

INDEX.

Agnicayanam	Praśna X.		
Vājapeyaḥ	„ XI.		
Rājasūyaḥ	„ XII.		
Iṣṭikalpaḥ	„ XIII.		
Aupānuvākyam	„ XIV.		
Aśvamedhaḥ	„ XV.		
Dvādaśāhaḥ	„ XVI.	1-12	(adhy. 1-3).
Gavām ayanam	„ „	13-23	(„ 4-6).
Ahīnāḥ	„ „	24-fin.	
dvirātraḥ, trirātraḥ	„ „	24-27	(„ 7).
catūrātraḥ	„ „	28	(„ 8).
pañcarātraḥ, sārasvatam ayanam	„ „	29	
munyayanam	„ „	30	
saptarātraḥ-daśarātraḥ ...	„ „	31	(„ 9).
ekādaśarātraḥ-trayodaśarātraḥ	„ „	32	
caturdaśarātraḥ-viṃśatirātraḥ	„ „	33	(„ 10).
caturviṃśatirātraḥ-catustriṃśadrātraḥ	„ „	34-35	(„ 11).
ṣaṭtriṃśadrātraḥ-sahasrarātraḥ	„ „	36	(„ 12).
Uttarā tatiḥ	Praśnas XVII and XVIII.		
atirātraḥ	Praśna XVII.	1-10	(adhy. 1).
ekādaśinī	„ „	11-16	(„ 2-3).
punaścitiḥ	„ „	17	(„ 4).
sarpasattram	„ „	18	(„ 5).
viśvasṛjāṃ sattram	„ „	19	(„ 6).
kuṇḍapāyinām ayanam ...	„ „	20, 21	(„ 7).
utsargiṇām ayanam	„ „	22	(„ 8).
tapaścitām ayanam	„ „	23	(„ 9).
aharahaścayanam	„ „	24	
upariṣṭānmāsam	„ „	25	
purastānmāsam	„ „	26	
brahmaṇo 'yanam	„ „	27	
kāmyāś citayaḥ	„ „	28-30	(„ 10)
sautrāmaṇī	„ „	31-38	(„ 11).
samāvartanam	„ „	39-44	(„ 12,13).
naiṣṭyayanāni	„ „	45-46	(„ 14).
kāmyā darśapūrṇamāsāḥ ...	„ „	47-54	(„ 15)
cāturmāsyāḥ somāḥ	„ „	55-58	(„ 16).
jyotirayanam	„ „	59-60	(„ 17).
mahāyajñaḥ	„ „	61-62	(„ 18).
Ekāhāḥ	„ XVIII.		
bṛhaspatisavaḥ	„ „	1-2	(„ 1).
sthapatisavaḥ	„ „	3	
sūtasavaḥ	„ „	4	

somasavaḥ	Praśna XVII,	5	(adhy.	2).
pṛthisavaḥ	„ „	6		
gosavaḥ	„ „	7		
odanasavaḥ	„ „	8-10	(„	3).
pañcaśāradīyaḥ	„ „	11	(„	4).
agniṣṭut	„ „	12-13		
indrastut	„ „	14		
aptoryāmaḥ	„ „	15		
mṛtyusavaḥ	„ „	16-19	(„	5).
sadyaskrī, anukrī, parikrī, atikrī	„ „	20-23	(„	6).
vrātyastomāḥ	„ „	24-26	(„	7).
bhāllavistomāḥ	„ „	27		
upahavyaḥ	„ „	28	(„	8).
tīvrasomaḥ, vighanaḥ	„ „	29-30		
udbhid, valabhid	„ „	31		
ṛtapeyaḥ, diśāṃ catuṣṭomaḥ, chandasām ekatrikaḥ, stomānām ekatrikaḥ, indrāgnyo stomaḥ	„ „	32-35	(„	9).
śyenaḥ, iṣuḥ, indravajraḥ ...	„ „	36	(„	10).
duraśaḥ, durṇāśaḥ, apacitiḥ, tviṣiḥ	„ „	37-39		
ṛṣabhaḥ, vaniṣṭhusavaḥ, kānāndhayajñaḥ	„ „	40-41	(„	11).
manuyajñaḥ, vāca stomaḥ ...	„ „	42		
yamastomaḥ	„ „	43		
śadopaśadau paurūravasau, prājāpatyau, naidhruvasya kaśyapasya	„ „	44	(„	12).
punastomau	„ „	45-47	(„	13).
praṇodaḥ, vibādhaḥ, pratinodaḥ, agner ativyādhaḥ, indravajraḥ, śunaskarṇayajñaḥ, rāśimarāyau, āñjanābhyañjanau, viṣūcīnaśālaḥ, sarvatomukhaḥ, sahasraśālaḥ	„ „	48-49	(„	14).
yamau stomau, agnyādityayo stomaḥ (?)	„ „	50	(„	15).
peyāni, diśāṃ stomaḥ, ṛtūṇaṃ st., ṛṣīṇāṃ st., devatānāṃ st., darśapūrṇamāsayor ayanam	„ „	51-53	(„	16).
Kāṭhakam	„ XIX.			
sāvitraḥ	„ „	1-5	(adhy.	1-3).
nāciketaḥ	„ „	6	(„	4).
brahmacit	„ „	7	(„	5).
samastaḥ	„ „	8	(„	6).
vaiśvasṛjaḥ	„ „	9	(„	7).
āruṇaketukaḥ	„ „	10	(„	8).

दक्षिणस्य[1] हविर्धानस्य प्राच्यो ऽक्षात्प्रतीच्य उपस्तम्भनान्निहिताः शेरते। तासां वहन्त्यः पूर्वार्ध्या भवन्ति सारस्वत्यो ऽपरार्ध्याः। स वहन्तीरभिजुहोत्यर्थेत स्थापो देवीर्मधुमतीरगृह्णन्नूर्जस्वती राजसूयाय चितानाः। याभिर्मित्रावरुणावभ्य-
५ षिञ्चन्याभिरिन्द्रमनयन्नत्यरातीः॥ राष्ट्रदा स्थ राष्ट्रं दत्त स्वाहेति। गृह्णाति पर्णमयेन राष्ट्रदा स्थ राष्ट्रमसुष्मा आमुष्यायणायामुष्य पुत्रायामुष्य पौत्राय दत्तेत्यपां पतिरसीत्यपांपतीयाः पुंनाम्नो[2] वोत्सस्य[2] समुद्रिया वा। वृषासूर्मिरित्यौर्म्या। वृषसेनो ऽसीति पल्वल्या। व्रजचित स्थेति कूप्या। मरुतामोज
१० स्थेति निवेश्याः[3]। सूर्यवर्चस स्थेत्यतिदृश्याः[4]। सूर्यत्वचस स्थेत्यातपति वर्ष्या। मान्दा स्थेति ह्रादुन्यो[5]। वाग्ना स्थेति पृष्ठ्याः[6]। शक्करी स्थेति गोरुल्ब्या। विश्वभृत स्थेति पयो। जनभृत स्थेति दध्यग्रेस्तेजस्या स्थेत्याज्यमपामोषधीनाꣳ रस स्थेति मध्वय

---

१ Thus Be BU Bhav.; उत्तरस्य MT Be 11.

२ Thus M Bhav.; पुन्नाम्नोवासस्य Be U; पुन्नाम्ना वासस्य B; पुन्नामेनास्य Be 11 T.

३ Thus M Bell T and the best MSS of the Karmāntasūtra; परिवेश्याः B Be and Bhav.; निवेश्य the Vājasaneyins.

४ Thus only M and Bhav.; सूर्यवर्चससस्थेतिदृश्यं Be 11 T.; ०स्थेतिदिश्याः Be; in BU the passage is missing; the Karmānta MSS. read अभिदृश्याः।

५ Thus M Be; the other MSS. defective.

६ Thus M Be Bhav.; वर्ष्याः Be 11 T; but cp. TS. VII. 4. 13.

सारस्वतीरभिजुहोत्यपो[1] देवीर्मधुमतीरगृह्णन्नूर्जस्वती राजसूयाय चितानाः। याभिर्मित्रावरुणावभ्यषिञ्चन्याभिरिन्द्रमनयन्नत्यरातीः॥ राष्ट्रदा स्थ राष्ट्रं दत्त स्वाहेति' गृह्णाति पर्णमयेन राष्ट्रदा स्थ राष्ट्रममुष्मा आमुष्यायणायामुष्य पुत्रायामुष्य पौत्राय दत्तेत्यथैना वैतसे द्रोणकलशे समवनयति देवीरापः ५
सं मधुमतीर्मधुमतीभिः सृज्यध्वं महि वर्चः क्षत्रियाय वन्वाना इत्यथैना अन्तरेण होतुश्च धिष्ण्यं ब्राह्मणाच्छंसिनश्च सादयत्यनाधृष्टाः सीदतोर्जस्वतीर्महि वर्चः क्षत्रियाय दधतीरित्यथ ये ऽर्थाः[2] प्ररेका अध्वर्योस्तानावसथ्यं हरन्त्यथ ये[3] ऽनर्थाः[3] अपस्तानभ्यवहरन्त्यनभिक्रुतानां सारस्वतीनां वसतीवरीर्दग्धपेयाय परिशाययन्ति'॥ ८॥ तृतीयः॥ १०

अथाक्षैव तिष्ठन्याचति दर्भनाडीं शतमानं[4] हिरण्यं चत्वारि नानावृक्ष्याणि पात्राणि[5] तार्प्यं चोष्णीषं चैकशतं च दर्भपुञ्जीलानि दध्युदुम्बरं शष्पाणि धनुश्चेषूंश्चेति[6]' स दर्भनाड्यां शतमानं हिरण्यं प्रगृह्णात्यनिभृष्टमसि वाचो १५
बन्धुस्तपोजा इत्यथैनद्वैतसे[7] द्रोणकलशे ऽवदधाति सोमस्य

---

१ Thus M Be U; the other MSS. more or less corrupted.

२ तीर्थ्याः M Be 11 T.

३ येनतीर्थ्या M Be 11 T.

४ च ins. T Be 11.

५ यानि ins. Be BU.

६ इति om. Be BU.

७ Thus M only; अथैतद्वै॰ Be BU; अचैतद्वै॰ Be11 T.

दात्रमसीति । हिरण्येनोत्पुनाति शुक्रा वः शुक्रेणोत्पुनामि चन्द्राश्चन्द्रेणामृता अमृतेन स्वाहा राजसूयाय चिताना इति । गृह्णाति पर्णमयेन मधमादो द्युम्निनीरूर्ज एत अनिभृष्टा अपस्युवो वसानाः । पस्त्यासु चक्रे वरुणः सधस्थमपाꣳ शिशु-
५ र्माहितमाखन्तरिति । पुरस्तादासीनाय ब्रह्मणे प्रयच्छत्येतयैव गृहीत्वा दक्षिणत आसीनायौदुम्बरेण राजन्याय प्रयच्छत्येत-यैव गृहीत्वा पश्चादासीनायाश्वत्थेन वैश्याय प्रयच्छत्येतयैव गृहीत्वोत्तरत आसीनाय नैयग्रोधेन जन्याय प्रयच्छत्यथैतं[१] प्ररेकमाग्नीध्रꣳ[१] हृत्वापिधाय[१] प्रज्ञातं निदधात्यथ यजमानं
१० तार्प्यं परिधापयति क्षत्रस्योल्बमसीति । क्षत्रस्य योनिरसी-त्यामजते[२] तार्प्यमभीव नाभिमुष्णीषं पर्यस्यत्यथैनमेकग्रतेन दर्भपुञ्जीलैः पवयति नित्येन पवनेनाथैनमुन्मृजन्नाग्रयति[३] दध्युदुम्बरꣳ शम्याणीत्यथैनमाविद्भिः प्राञ्चमानयत्याविन्नो अग्निर्गृहपतिरिति सप्तभिरनुच्छन्दसमथैनं यजमानायतने
१५ तिष्ठन्तं प्राहैष वो भरता राजेति येषाꣳ श्रेष्ठी[४] भवति । सोमो ऽस्माकं ब्राह्मणानाꣳ राजेतीतरे प्रत्याङ्गरथास्मै धनुः

---

१ Thus M only (reading however एनं i.s.o. एतं); Be U om. आग्नीध्रं. Be 11 T are wholly corrupted.

२ Thus M Be B U; आचक्षते Be 11 T; Bhav. reads सचते or आसचते।

३ Uncertain reading: •सुन्मृजमाग्रयति M U Be B; T Be 11 totally corrupted: •सुदुंबरमाग्रयति।

४ Thus T Be 11; राजा M U Be B.

प्रयच्छतीन्द्रस्य वज्रो ऽसि वार्त्रघ्नस्त्वयायं वृत्रं वध्यादिति शत्रु-
बाधना स्थेतीषूञ्छ्चून्मे[1] बाधध्वमितीतरः[2] प्रतिगृह्णाति पात
मा प्रत्यञ्चं पात मा तिर्यञ्चमन्वञ्चं मा पात दिग्भ्यो मा पात
विश्वाभ्यो मा नाष्ट्राभ्यः पातेत्यथ हिरण्यवर्णावुषसाᳬ विरोक
इति त्रिष्टुभा[3] बाह्व उद्गृह्णात्यथैनᳬ सᳬशास्ति मनसैव दिशो ५
ऽनुप्रक्राम मनसोर्ध्वामनूज्जिहीष्वेत्यथैनं[4] वाचयति ॥ ९ ॥

समिधमातिष्ठोग्रामातिष्ठ विराजमातिष्ठोदीचीमातिष्ठो-
र्ध्वामातिष्ठेत्यथात्रैव[5] तिष्ठन्याचति मारुतं चैकविᳬशतिकपालं
वैश्वदेवीं चामिक्षां[6] । तस्य यो ऽरण्ये ऽनुवाक्यो गणस्तेन
मध्यमानि कपालान्युपहितानि भवन्ति राजसूयगणाभ्यामित- १०
राणि । ताभ्यां चरति[7] मरुद्भ्यो ऽनुब्रूहि मरुतो यजेति
विश्वेभ्यो देवेभ्यो ऽनुब्रूहि विश्वान्देवान्यजेत्यनिष्टखिष्टकृते[8]
एवैते हविषी[9] अपिधाय[9] प्रज्ञाते निदधात्यथ याचति शार्दू-

---

१ Before मे T Be 11 ins.: एवास्य बाधंत इति ब्राह्मणं, cp. TBr. I. 7. 6. 8.

२ Thus M Be 11 T; बाधयध्वमि॰ Be BU.

३ Be BU चिर् or चि, but cp. T Br. l. c.

४ Emended; ॰र्ध्वामनुजिही॰ M; ॰र्ध्वामनूजजीषुही॰ T Be 11; ॰र्ध्वाजिहीर्षेत्य॰ Be BU; cp. TBr. I. 7.7.2 and Hir. XIII. 15: मनसो-र्ध्वामनूज्जिहीवे।

५ अथ om. Be BU.

६ All the MSS. exc. M om. च।

७ चरंति M T Be 11.

८ Before अनिष्टखि॰ M T Be 11 ins. आमिक्षया चरति।

९ Thus M Be BU; हवींषि भवतोपिधाय T Be 11.

लचर्मं सुवर्णरजतौ च[1] रुक्मौ वाराही उपानहौ सीसं च लोहितायसं च । दक्षिणतः क्लीव आस्ते । ऽथ पुरस्तादभिषेकस्य षट् पात्रानि जुहोत्यग्नये स्वाहा सोमाय स्वाहेत्यथ यजमानायतने शार्दूलचर्म प्राचीनग्रीवमुत्तरलोमोपस्तृणाति
५ सोमस्य त्विषिरसि तवेव मे त्विषिर्भूयादिति । तद्यजमानं प्राञ्चमुपवेश्य सुवर्णरजताभ्याꣳ रुक्माभ्यां पर्युपास्यत्यमृतमसि मृत्योर्मा पाहीत्यधस्ताद्रजतमुपास्यति दिवोन्मा पाहीत्युपरिष्टात्सुवर्णꣳ शतातमर्मयावेष्टा दन्दशूका इति दक्षिणत आसीनं क्लीवꣳ सीसेन विध्यति । सव्येन पादेन लोहितायसं निरस्यति निरस्तं नमुचेः शिर इत्यथास्मा अभिषेकान्संप्रगृह्णन्ति[2] । तान्सो ऽवेक्षते ॥ १० ॥

सोमो राजा वरुणो देवा धर्मसुवश्च ये । ते ते वाचꣳ सुवन्तां ते ते प्राणꣳ सुवन्तां ते ते चक्षुः सुवन्तां ते ते श्रोत्रꣳ सुवन्तामित्यथ ब्रह्मणः[3] पात्रमादाय तेनाभिषिञ्चत्यध्व-
१५ र्युरेव[4] यजुर्जपत्यभिषिञ्चन्नीतरे सोमस्य त्वा द्युम्नेनाभिषिञ्चाम्यग्नेस्तेजसा सूर्यस्य वर्चसेन्द्रस्येन्द्रियेण मित्रावरुणयोर्वीर्येण मरुतामोजसा क्षत्राणां क्षत्रपतिरस्यति दिवस्पाह्यसावित्यथोर्ध्वां

---

१ om. MB.

२ Thus M ; संप्रतिगृह्णाति T Be 11 ; हरंति i.s. of संप्रगृह्णंति Be BU ; Bhav. periphrases : सहोद्यच्छन्ते ।

३ Thus M Be U ; ब्रह्मण B ; ब्राह्मणाः Be 11 T.

४ तेनाभिषंचंत्य॰ T Be 11.

धाराः समुन्मृष्टे समावदृत्तन्नधरागुदीचीरहिं बुध्नियमनुसंचर-
न्तीस्ताः पर्वतस्य वृषभस्य पृष्ठे नावस्यरन्ति स्वसिच दयाना
इत्यैतैषामभिषेकाणां मुख्ये पात्रे सꣳस्रावान्समवनीय[1]
प्रतिहितस्य गृहानेत्यथान्वारब्धयोः प्रतिहिते च महिष्यां च
जुहोति प्रजापते न त्वदेतान्यन्य इत्यैतास्मा एष प्रतिहितो ५
वरं ददात्यथ प्रतिहिताय पात्रं प्रयच्छन्नाहेदं ते पात्रं दाया-
द्यमसद्यदा[2] त्वाभिषिञ्चामीदं ते ऽसदित्यथैतेनैव यथेतमेत्या-
ग्नीध्रे[3] प्रेरकं जुहोति रुद्र यत्ते क्रयी परं नाम तस्मै कृतमसि
यमेष्टमसि स्वाहेत्यैतास्मै धनुः प्रयच्छति यदि पुरस्तादप्रत्तं
भवति । समुन्मृष्टे समुत्क्रोशन्त्यभ्यषेच्ययमसावामुष्यायणो ऽमुष्य १०
पुत्रो ऽमुष्य पौत्रो ऽमुष्य नप्ता राजसूयेनेत्यथ भूर्भुवः सुवरिति
वाचं विसृजते । द्वाभ्यां मुखं विमृष्टे । गायत्रान्विष्णुक्रमाक्र-
मते[4] । ऽथोपरिष्टादभिषेकस्य षट् पार्यानि जुहोतीन्द्राय
स्वाहा घोषाय स्वाहेति । द्वादश भूतानामवेष्टीर्जुहोति
पृथिव्यै स्वाहान्तरिक्षाय स्वाहेत्यैतैतयोर्हविषोः स्विष्टकृता १५
चरत्यथैने अपिधाय प्रज्ञाते निदधाति ॥ ११ ॥

अथ वाराहौ उपानहावुपमुञ्चते पशूनां मन्युरसीति

---

१ ०स्रावमवनीय M.

२ Thus M, which omits only यदा, but cp. infra XII. 13 s. f.; दायाद्यंसद्यदा Be U; the other three MSS. are wholly corrupted; my copies of Bhav. read सद् i.s.o. असद् ।

३ आग्नीध्रे om. Be BU.

४ Thus Be 11 T; गायत्राविः MU Be B.

दक्षिणे पादे तवेव मे मन्युर्भूयादिति सव्ये ऽथेमामभिमृ-
शति नमो मात्रे पृथिव्या इति तस्यां दक्षिणं पादमुपावह-
रति[१] माहं मातरं पृथिवीꣳ हिꣳसिषमिति मा मां माता
पृथिवी हिꣳसीदिति सव्यमथान्तरेण चात्वालोत्करावुदङ्मुप-
५ निष्क्रामति[२] विष्णोः क्रमो ऽसि विष्णोः क्रान्तमसि विष्णो-
र्विक्रान्तमसीत्युत्तरत एते रथा युक्तास्तिष्ठन्ति तान्दृष्ट्वैव
प्रतिहितो ऽवतिष्ठत्यथ प्रतिहितस्य धनुरादायाधिज्यं कृत्वा
रथमातिष्ठति मरुतां प्रसवे जेषमित्याप्तं मन इति कूबरम-
भिनिश्रयते[३] तं तदानीमेव प्रतिहितो ऽन्वातिष्ठति प्रसमा-
१० हिषे पुरुहूत शचूनिति त्रिष्टुभान्वारभत इति ब्राह्मणमथ[४]
प्रतिहिताय[४] धनुः प्रयच्छन्नाह राजन्य एष षट्त्रिꣳशत्सु
शम्याप्रव्याधेषु निर्जयेन[५] सहस्रेणावसितस्तस्मा[६] इषुमस्यतादपै-
नꣳ[७] राध्नुताज्जित्वैनं[८] दक्षिणापथेनात्याकुरुतादिति राजन्य

---

१ Thus MT Be 11; उपवहति Be BU.

२ ०ष्क्रामति Be 11 T Be BU; ०ष्क्रामंति M; Bhav. reads the plural, cf. p. 75, 3.

३ Thus corrected (cp. p. 79, 2; 105, 16); ०धिनिश्यते M Be U; ०धिश्रियते B; ०धिशायते Be 11 T.

४ Thus M only; ब्राह्मणंसतिप्रतिहिताय Be 11 T; ब्राह्मणमथनिहिताय Be BU.

५ Thus MU Be B; निर्जयेण Be 11 T.

६ Thus Be BU; ०वसितस्तस्मा M; ०वसीततस्मा Be 11 T.

७ Thus corrected; ०मस्यतादावैनं Be 11 T; ०मस्यतादयैनं M; ०मास्यताउपैनां Be BU.

८ Thus corrected; ०ध्नुताजित्वैनं Be BU; ०ध्नुताजत्वैनं T Be 11; ०ध्नुतांजित्वैनं M.

एव सꣳशिष्टो[1] भवति राजपुत्रस्य इषुमसिष्यति[2] स त्वापरास्यति[3] तस्मा उत्तरवर्ग्येण[4] संमृज्येषुं[5] प्रयच्छतादिति । स तथा करोति । ॥ १२ ॥ चतुर्थः ॥

अथाहाभिसर्प यजमान माहेन्द्रं ग्रहं ग्रहीष्यामीत्यन्वारभ्य यजमाने माहेन्द्रं ग्रहं गृह्णाति महाꣳ इन्द्रो य ओजसेत्यनुद्रुत्योपयामगृहीतोऽसि महेन्द्राय त्वा जुष्टं गृह्णामीति । परिमृज्य सादयत्येष ते योनिर्महेन्द्राय त्वेत्यथैतान्मणीन्याचति राजतमौदुम्बरꣳ सौवर्णमिति । त एते[6] नानासूत्रेष्वोता भवन्ति । तानुत्तरस्य हविर्धानस्य मध्यमे वꣳशे प्रग्रथ्याप उपस्पृश्य बर्हिषी आदाय वाचंयमः प्रत्यङ् द्रुत्वा स्तोत्रमुपाकरोति । स्तुवते माहेन्द्राय । प्रस्तुते साम्नि संप्रैषमाहाजिस्तृत

---

१ Thus corrected; संश्रष्टो M; शिष्टो T Be 11; संशिक्षो Be BU.

२ Thus corrected; इषुमासिष्यति Be BU; इषुमवसिष्यति M; इषुमस्यति T Be 11.

३ Thus corrected; •परास्यति MSS.

४ Thus M Be BU; •वर्गेण T Be 11.

५ Thus M; समज्येषुं T Be 11; समज्येषुं Be BU. I subjoin the vivaraṇa of this difficult passage as found in my two copies: राजन्यः क्षत्रियः एष षट्त्रिंशत्तु शम्याक्षेपेषु जेतव्यो न (read •व्येन) गोसहस्रेणावसितः स्थितः तस्मै राजन्याय इषुमस्यतादित्याशिष एनमपराधुनां (sic) सोपरि प्रहार्षीत् (sic) पार्श्वे विध्यतो जित्वा तं दक्षिणापथेन दक्षिणायनमार्गेण नयेति क्षत्रियः पूर्वमेव शिष्टो (read संशिष्टो) भवति राजपुत्रस्तथेषुमस्यति स त्वा नोपरि क्षिपति तस्मै उत्तरासङ्गेण तमप्रक्षिप्तं (read •पक्षि• ?) संमृज्य दद्यादिति तथैव संमृज्य प्रयच्छति।

६ om. MT Be 11.

आजिं धावत दुन्दुभीन्समाघ्नताभिषोतारो[1] ऽभिषुणुताग्नीदा-
ग्निरं विनयोलूखलमुद्दाय प्रतिप्रस्थातर्वारुणमेककपालं निर्वप
सौम्यस्य विद्धीति । यथासंप्रैषं ते कुर्वन्ति । धावन्त्याजिसृत ।
आघ्नन्ति दुन्दुभीन्संप्रवदन्ति वाचः । संप्रोदिता[2] वाचो ऽनुम-
५ न्त्रयते । शाम्यन्ति घोषाः शस्त्राय । होत्र एषोत्तमेति प्राङ्-
होतुः कालात्पराङावर्तते ऽध्वर्युरभ्येनमाङ्क्षयते होता । प्रत्या-
ङ्क्षयते ऽध्वर्युः । शꣳसति । प्रतिगृणाति । प्रमिद्धमुक्थं प्रति-
गीर्य प्राङेत्योद्यच्छत एतं माहेन्द्रं ग्रहमनूद्यच्छन्त इतरानुपो-
द्यच्छन्ते नाराशꣳसानथाश्रावयत्यो श्रावयासु औषडुक्थशा
१० यत्र सोमस्येति । वषट्कृतानुवषट्कृते द्विर्जुहोति । तथैव द्विर्द्वि-
र्नाराशꣳसाननुप्रकम्पयन्ति । द्विर्ऊतो माहेन्द्रः परिशेत ।
आयन्ति रथा । आगतानथान्दृष्ट्वा जपति[3] समहमिन्द्रियेण
वीर्येण सं मयेन्द्रियं वीर्यमित्यथान्तरेण चात्वालोत्करावुदङ्ङुप-
निष्क्रामत्युत्तरत[4] एते रथा युक्तास्तिष्ठन्ति । तान्दृष्ट्वैव प्रति-
१५ हितो ऽवतिष्ठत्यथ प्रतिहितस्य धनुरादायाधिज्यं[5] कृत्वा रथ-
मातिष्ठति मरुतां प्रसवे जेषमित्याप्तं मन इति कूबरमभिनिश्र-

---

१ ०समाहताभि० MB.

२ Thus only M; संप्रवदिता T Be 11; in the other MSS this whole passage is missing.

३ Thus MU Be B; यजति Be 11 T.

४ ०क्रामत्यु० Be BU; ०क्रामंत्यु० M Be 11 T.

५ ०दायाप्रज्यं M only.

यते[1] । तं तदानीमेव प्रतिहितो ऽन्वातिष्ठति प्रसमाहिषे पुरुहूत शचूनिति । त्रिष्टुभान्वारभत इति ब्राह्मणमथ प्रतिहिताय धनुः प्रयच्छन्नाहेदं ते धनुर्दायाद्यमसद्यदा[2] त्वाभिषिञ्चामीदं ते ऽसदित्यथैतेनैव यथेतमेत्यान्तरेण चात्वालोत्करावुपातीत्य पूर्वया द्वारा हविर्धानं प्रपाद्य प्राञ्चꣳ रथमावर्त्य[3] तिष्ठति । ॥ १३ ॥ ५

तदेतान्मणीन्याचति राजतमौदुम्बरꣳ सौवर्णमिति । सव्ये हस्ते राजतं प्रतिमुञ्चत इयदस्यायुरस्यायुर्मे धेहीति दक्षिण औदुम्बरमूर्गस्यूजं मे धेहीति दक्षिण एव सौवर्णं युङ्क्ष्व वर्चो ऽसि वर्चो मयि धेहीत्यथास्मा आमिक्षामुपोद्यच्छते[4] । तस्यां दक्षिणꣳ हस्तमुपावहरति मित्रो ऽसीति वरुणो ऽसीति सव्यमथैनामभिमृशति[5] समहं विश्वैर्देवैरित्यथैनामपिधाय प्रज्ञातां[6] निदधाति । तदेतान्मणीनेकस्मिन्सूत्र आवयति[7] मध्यत औदुम्बरं करोति । तान्ग्रीवासु प्रतिमुञ्चतेनैव यथेत- १०

---

१ Thus M and cp. supra p. 79, 2; infra 103, 9; ॰मधिनिश्र॰ Be BU; ॰मथिश्र॰ Be 11; ॰मपिश्र॰ T.

२ All the MSS. are more or less corrupted exc. M, which has however ॰द्यमसदा; cp. supra p. 102, 7.

३ ॰इत्य all.

४ Plural M Be BU; singular Be 11 T.

५ सव्यमथैमामभि॰ Be 11 T.

६ प्रज्ञाताद्भिद॰ Be; प्रज्ञातं the other MSS., exc. M the reading of which is uncertain (प्रज्ञातं or प्रज्ञातां)।

७ Thus M; आवपति Be 11 T; आनयति Be BU.

मेत्याग्नेणाग्नीध्रं[1] प्राञ्चꣳ रथमावर्त्यावतिष्ठत्यथाग्नीध्रे[2] रथविमो-
चनीया[3] जुहोत्यग्नये[2] गृहपतये स्वाहेति चतस्रः स्रुवाहुतीर-
थास्यैतत्पुरस्तादेवाग्नेणाग्नीध्रꣳ रथवाहनं प्रागीषं योग्यहतमुप-
स्थितं भवति । तस्मिन्सह संगृह्णीत्वा रथवाहने रथमादधाति ।
५ सुवर्गादेवैनं लोकादन्तर्दधाति । हꣳसः शुचिषदित्यादधाति[4] ।
ब्रह्मणैवैनमुपावहरति[4] ब्रह्मणादधात्यतिच्छन्दसादधातीति ब्रा-
ह्मणमथास्यैतत्पुरस्तादेव जघनेनाग्नीध्रं चतुरपस्रावं[5] वाष्टाप-
स्रावं[5] वा विमितं कारितं भवति । तस्य मध्यत औदुम्बरी-
मासन्दीं निमिनोति चत्वस्य नाभिरसीति । तस्यामुत्तरमष्ट-
१० नमधीवासमास्तृणाति[6] चत्वस्य योनिरसीत्यथैनामासीदत्यासी-
दन्तमनुमन्त्रयते स्योनामासीद सुषदामासीद मा त्वा हिꣳ-
सीदिति । मा मा हिꣳसीदितीतरः प्रत्याहासन्नमभिमन्त्र-
यते[7] निषसाद धृतव्रतो वरुणः पस्त्यास्वा सम्राज्याय सुक्रतु-

---

१ Here and infra Be 11 T every time आग्नीध्रीयं and •ध्रीये ।

२ रथमाहत्य• MSS.

३ Thus (cp. TBr. I. 7. 9. 5) M Be U ; •विमोचनीयाञ्जु• Be 11 T ; B corrupted.

४ •दधातीति ब्राह्मणमथैनमुपा• M ; the Brāhmaṇa (TBr. I. 7. 9. 6) is quoted in abbreviated form by all the MSS. exc. M.

५ Thus M, cp. infra XV. 2 and Āp. XVIII. 18. 5 ; •रपस्रावं U Be ; all the other MSS. and Bhav. both times •वस्रावं ।

६ Thus M ; उत्तरमष्टनं अधिवास• Be ; उत्तरमष्टन अधिवास• BU ; उत्तरमनवधीवास• Be 11 T ; Bhav.: उत्तरमष्टनमुपरिरोमाधिवासं ।

७ Thus MT Be 11 ; अनु i.s.o. अभि• B Be U.

रिर्यथैनमृत्विजः पर्युपविशन्ति । पुरस्तादध्वर्युरुपविशति दक्षिणतो ब्रह्मा पश्चाद्धोतोद्गातोत्तरतस्ततः[१] प्राञ्चो वोदञ्चो वा रत्निनः । सो ऽध्वर्युमभिवदति[२] ॥ १४ ॥

[३]ब्रह्मा३निति । त्वꣳ राजन्ब्रह्मासीत्याहाध्वर्युः सवितासि सत्यसव इति । ब्रह्मा३निति ब्रह्माणं । त्वꣳ राजन्ब्रह्मासीत्याह ब्रह्मेन्द्रो ऽसि सत्यौजा इति । ब्रह्मा३निति होतारं । त्वꣳ राजन्ब्रह्मासीत्याह होता मित्रो ऽसि सुशेव इति । ब्रह्मा३नित्युद्गातारं । त्वꣳ राजन्ब्रह्मासीत्याहोद्गाता वरुणो ऽसि सत्यधर्मेति । सुश्लोका३ꣳ इति चत्तारं । त्वꣳ राजन्सुश्लोको ऽसीत्याह चत्ता । सुमङ्गला३ꣳ इति संग्रहीतारं । त्वꣳ राजन्सुमङ्गलो ऽसीत्याह संग्रहीता । सत्यराजा३निति भागदुघं । त्वꣳ राजन्सत्यराजासीत्याह भागधुक् । सप्त पुण्यनाम्नो ऽभ्युद्यायास्मै[४] स्फ्यं प्रयच्छतीन्द्रस्य वज्रो ऽसि वार्त्रघ्नस्तेन मे रध्येति । तेन[५]ते[५]रध्यासमितीतरः[५] प्रतिगृह्णाति । तꣳ संप्रयच्छति सूताय सूतग्रामणिने सजाताय सजातग्रामणिने संग्रहीत्रे ऽचावापगोव्यच्छाभ्यामन्ततस्तेन[६] तौ[६] मध्यतो ऽधिदेव-

---

१ ततः om. Be 11 T.

२ Thus M only ; all the other MSS. ध्वर्युरभिवदति ।

३ Here and in the following lines sometimes T Be 11, sometimes Be BU are defective ; M only is in good order.

४ Thus M only ; भज्य (i.s.o. भ्यूय) T Be 11 ; भूत्याय B Be U.

५ तेनमेरध्या॰ M ; तेनमेराध्या॰ Be 11 T ; तेनतेनराध्या॰ Be BU.

६ तेनतेनतो Be BU ; तनतो M ; T Be 11 def.

नमुद्धृत्य[1] तिस्रः पञ्चाग्रतः सौवर्णानक्षान्निवपतो ऽस्यास्मै पञ्चाक्षानपच्छिद्य प्रयच्छति दिशो ऽभ्यय॒ राजाभूदिति । ताः॒स्तदानीमेवाक्षेष्वपिसृजत्यथैतमोदनमुद्धुवते । नाना॒ग्निनौ ब्रह्मा च यजमानश्च समाना॒ग्निनौ सूतग्रामणिनौ समाना॒-
५ ग्निनौ क्षत्तसंग्रहीतारौ । स यो नु मताक्ष इव स राज्ञ आसन[2] उपविश्य[2] चतुःशतमक्षानपच्छिद्याहोद्भिन्न॒ राज्ञ इति । तानेव[3] मनाक्समन्तानिव[3] कृत्वाह कृतं ब्राह्मण-स्येत्यथैतमोदनमुद्धुवते । समाना॒ग्निनौ ब्रह्मा च यजमानश्च नाना॒ग्निनौ सूतग्रामणिनौ नाना॒ग्निनौ क्षत्तसंग्रहीतारौ ।
१० स यः पराजयते तस्यैनं कुले क्षत्ता पाचयति । यावदेष ओदनः पच्यते तावदेष होता शौनःशेपमाख्यापयते हिरण्मये कशिपावासीनस्तस्मा अध्वर्युः प्रतिगृणाति हिरण्मये कूर्च आसीनः[4] ॥ १५ ॥

ओ॒ होतस्तथा होतः सत्य॒[5] होतररात्स्म होतरिति ।
१५ यद्यु वै होता नाध्येत्यन्य[6] उ[6] होत्राग्र॒मी ग्र॒सति । तस्मा

---

१ अधीता i.s.o. उद्धृत्य M.

२ आसनमुपविश्य M.

३ तानेवमन्वक्समं० M.

४ As the MSS. with the exception of M are hopelessly spoiled, the text of the last 13 lines has been reconstructed as best possible. Only the various reading of M is given, as the var. of the other MSS. is nearly worthless.

५ MSS. exc. M ins. इ, cp. XVI. 8.

६ नाध्येत्यन्यो T Be 11; वधीत्यन्यउ (०न्युउ) Be BU; तदाध्येत्यन्य॒ M.

उ प्रतिप्रस्थाता प्रतिगृणाति । परःशतं भवतीति ब्राह्मणं । यदेष ओदनः पक्वो भवत्यथैनमेकधोद्धृत्य ब्रह्मण उपहरति । तस्मा एताꣳश्चैव मणीन्ददाति[१] शतं विषयं चतुष्पात्त्वेचमथ[२] होत्रे ददाति शतं विषयꣳ हिरण्मयं कशिपुथोद्गात्रे ददाति शतं विषयमथाध्वर्यवे[३] ददाति शतं विषयꣳ स्वरथं तिस्रः ५ पञ्चाशतः सौवर्णानत्रान्हिरण्मयं कूर्चमित्यैभ्य एतन्निर्जयꣳ[४] सहस्रं चतुर्धा कृत्वा ददात्यथैनमेतयामन्त्रा सद आवहन्त्या[५] वा[५] व्रजत्यन्वायन्त्येनमेते[५] चमसा । अत्रैतयोर्हविषोरिडामुपक्रयत । इडोपहूतं माहेन्द्रꣳ होता चैवाध्वर्युश्च[६] संभक्षयतो । नराशꣳसपीतेन नाराशꣳसान् । होत्रचमसमेवैते त्रयः समुप- १० हूय भक्षयन्ति । यथाचमसं चमसान्हिन्व म इत्यात्मानं प्रत्यभिमृशन्ते । नाप्याययन्ति चमसान्सर्वभक्षा मार्जयन्ते । ऽयेन्द्राय त्वेन्द्राय त्वेत्येवं[७] त्रिभिरुक्त्यपर्यायैश्चरति[८] । संतिष्ठते माध्यंदिनꣳ सवनं । प्रसर्पन्ति तृतीयसवनाय । प्रसिद्धमादित्य-

---

१ सर्वान् before मणीन् ins. Be B; सर्वमणीन् U.

२ चतुष्पात्त्वेचं all (also Āp. XVIII. 19. 7), but cp. supra p. 96, 5.

३ Thus M; अथ om. Be BU; विविधमर्धानध्वर्यवे T Be 11.

४ एतंनिर्जयं all.

५ आवहंत्यावाव्रजंत्य॰ Be BUT Be 11; आवहंत्याव्रजंत्य॰ M, but cp. supra p. 81, 5.

६ एतत्पाचं ins. T Be 11.

७ Thus MT Be 11; त्वेत्येव Be; त्वेत्येव एवं BU.

८ ॰चरति M Be BU; ॰चरंति T Be 11.

ग्रहेण चरित्वाग्रयणं गृह्णात्यथोक्थ्यं गृह्णाति। समानं कर्मा पवमानात्पवमानेन चरित्वा स्वे धामन्यग्नुभ्यां चरति। तयोर्नाना मनोते[१] नाना देवते[२] नाना प्रत्यभिमर्शनौ[३] नाना वसाहोमौ समानो वनस्पतिः समानः स्विष्टकृत्प्रैषवान्समानीडा ५ समान्यो दिशो। नाना दिश इत्येके। समानं कर्मावभृथाद्-यैतस्मिन्नवभृथ उपाददते चार्मपच्यावुपानहौ[४]। प्रस्राव्य वाराही चार्मपचीभ्यामुदेति[५]। सो ऽपामन्ते जुहोत्यपां नप्त्रे स्वाहेति। विषुवति दर्भस्तम्बे जुहोत्यूर्जो नप्त्रे स्वाहेति। पुनरेत्य[६] गार्हपत्ये जुहोत्यग्नये गृहपतये स्वाहेति। प्रसिद्धो १० ऽवभृथ। उदयनीयेष्ट्वा मैत्रावरुणीं वशामुपाकरोति। तस्यै प्रसिद्धं वपया चरित्वा नैव श्मश्रूणि वपते न केशान्संतिष्ठत एष उक्थ्यो ऽभिषेचनीयश्चतुस्त्रिंशपवमानः[७] सहस्रदक्षिण उदवसानीयान्तः। ॥ १६ ॥ पञ्चमः ॥

अथास्यैषा पुरस्तादेव जुष्टे देवयजने सप्तसु ग्राम्याप्रव्याधेषु १५ शाला कारिता भवति। सो ऽत्रैवाग्नेयमष्टाकपालं निर्वपति।

---

१ मनोते M Be 11 T; मनोता Be BU.

२ Thus M; देवता Be BU; T Be 11 om. this passage.

३ ॰मर्शनौ M; ॰मर्शने T Be 11; ॰मर्शे B; ॰मर्शना Be.

४ Thus M; चर्मपच्या उपानहौ T Be 11; चापेच्या उपानहौ BU; चापेच्या उ॰ Be; cp. infra XVIII. 19 init.

५ Thus T Be 11; चार्मपचिभ्या॰ M; चर्मपचीभ्या॰ B; चर्मपचिभ्या॰ Be U.

६ Thus M; प्रातरेत्य Be BU; Be 11 T defective.

७ ॰तुस्त्रिंशत्पव॰ U Bhav.

हिरण्यं ददाति । ग्रम्यान्याम उदवसाय वसति । सारस्वतं चरुं । वत्सतरीं ददाति । द्वितीये ग्रम्यान्याम उदवसाय वसति । सावित्रं द्वादशकपालमुपध्वस्तं ददाति । तृतीये ग्रम्यान्याम उदवसाय वसति । पौष्णं चरुं । श्यामं ददाति । चतुर्थे ग्रम्यान्याम उदवसाय वसति । बार्हस्पत्यं चरुं । ५ शितिपृष्ठं ददाति । पञ्चमे ग्रम्यान्याम उदवसाय वसत्यैन्द्रमेकादशकपालमृषभं ददाति । षष्ठे ग्रम्यान्याम उदवसाय वसति । वारुणं दशकपालं । महानिरष्टं ददात्यथ सप्तमे ऽहञ्छालामध्यवस्यत्येतदेवाहर्दीक्षते[1] । ऽथ वै भवति सद्यो दीक्षयन्ति सद्यः सोमं क्रीणन्ति पुण्डरिस्रजां प्रयच्छतीत्यथैनं १० तीर्थादानीय पवयित्वा पुण्डरिस्रजिनमुदानीय दीक्षणीयामिष्टिं निर्वपति । तस्याः मश्रुस्थितायां मुष्टौ चैव न करोति वाचं च न यच्छति । निदधात्यस्मा एतद्धविरुच्छिष्टं व्रतभाजनमथ प्रायणीयामिष्टिं निर्वपति । हविष्कृता वाचं विसृजते । ऽथास्मा एतद्धविरुच्छिष्टं प्रयच्छन्ति[2] व्रतभाजनमथ प्राय- १५ णीयेन चरति । प्रायणीयेन चरित्वा पदेन चरति । पदेन चरित्वा दशभिः माण्डैर्वत्सतरै राजानं क्रीत्वोह्यातिथ्यं निर्वपत्यातिथ्येन प्रचर्य पुरस्तादुपसदाः सौम्यं चरुं । बभ्रुं ददात्यथ मध्यमे उपसदावन्तरेण त्वाष्ट्रमष्टाकपालः । प्रुण्ठं ददात्यथोपरिष्टादुपसदां वैष्णवं त्रिकपालं । वामनं ददात्य- २०

---

१ दीक्षवे Be BU ; दीक्षते M; दीक्षयते T Be 11.

२ ०यच्छन्ति M Be 11 T ; ०यच्छति Be BU.

आहवनीयं प्रणयत्याहवनीयं प्रणीय सदोहविर्धाने संमिनोति ।
सदोहविर्धाने संमित्याग्नीषोमौ प्रणयत्यग्नीषोमौ प्रणीय
यूपस्याहृता यूपमुच्छ्रयति । स्वर्वन्तं यूपमुत्सृज्याग्नीषोमीयं
पशुमुपाकरोति । तस्य प्रसिद्धं वपया चरित्वा सारस्वतीर्वस-
५ तीवरीर्गृह्णात्यथ पशुपुरोडाशं निर्वपतीडान्तः पशुपुरोडाशः
संतिष्ठते । पत्नीसंयाजान्तः पशुर्हृदयशूलान्त इत्येके । ऽथ
वसतीवरीः परिहृत्य पयाꣳसि विग्रिय्योपवसन्त्यथातो महाराज
एव बुध्यन्ते । प्रातराज्यानि गृहीत्वा राजानमुपावहृत्य प्रात-
रनुवाकमुपाकरोति । परिहिते प्रातरनुवाके ऽपो ऽच्छैत्यग्नि-
१० रुदैति[1] ॥ १७ ॥

अग्निष्टोमं क्रतुमुपैति । प्रसिद्धो ऽभिषवः । प्रसिद्धं ग्रहा
गृह्यन्ते । समानं कर्माश्विनाद्ग्रहादाश्विनं ग्रहं[2] गृहीत्वा द्वे
रशने आदाय यूपमभ्यैति[3] । स्वर्वन्तं यूपमुत्सृज्याग्नेयं पशुमुपा-
करोति । तस्य प्राजापत्यस्रुपर उपालम्भो भवति । तयोः
१५ प्रसिद्धं वपाभ्यां चरित्वा प्रसर्पन्ति प्रातःसवनाय । पूर्वस्यां
द्वारि[4] सूतग्रामण्यावुपतिष्ठतो[5] ऽपरस्यां चत्तसंग्रहीतारौ ।
प्रसर्पतः पृच्छतः का ते माता का ते[6] मातामहीति । स य

---

१ ०दैति MT Be 11 ; ०देति Be BU.

२ om. MT Be 11.

३ ०भ्यैति M Be BU ; ०भ्येति T Be 11.

४ दिशि M.

५ ०वुपतिष्ठतो B Be U ; ०वुपविशतो M ; ०वुपविश्य T Be 11.

६ om. Be BU.

आ दशम्यै[1] संपादयत्यति तꣳ सृजन्त्यथ यो न संपादयति दीर्घवꣳशेन तमुपानुदन्ति[2] । स य आह वैश्या मे माता सावित्रीति[3] वाति तꣳ सृजन्ति विशो विवाहान् गोप्तार इति वदन्तो । दशदशाच्च चमसमभिसंजानत । ऋजुधा प्रातःसवनꣳ संतिष्ठते । प्रसर्पन्ति माध्यंदिनाय सवनाय । ५
प्रसिद्धो ऽभिषवः । प्रसिद्धं ग्रहा गृह्यन्ते । समानं कर्मा दाक्षिणेभ्यो । दाक्षिणानि कृत्वा प्राकाशावध्वर्यवे ददाति स्रजमुद्गाचे रुक्मꣳ होचे ऽश्वं प्रस्तोतृप्रतिहर्तृभ्यां द्वादश पष्ठौहीर्ब्रह्मणे वशां मैत्रावरुणायर्षभं ब्राह्मणाच्छꣳसिने वासरी नेष्टापोतृभ्याꣳ स्थूरि यवाचितमच्छावाकायानड्वाहमग्नीधे । १०
भार्गवो होता भवति । आयन्तीयं ब्रह्मसामं भवति वारवन्तीयमग्निष्टोमसामऋजुधा माध्यंदिनꣳ सवनꣳ संतिष्ठते । प्रसर्पन्ति तृतीयसवनाय । प्रसिद्धमादित्यग्रहेण चरित्वाग्रयणं गृह्णाति । समानं कर्मा पवमानात्पवमानेन चरित्वा स्वे धामन्पशुभ्यां चरति । तयोर्नाना मनोते[4] नाना देवते[5] १५
नाना प्रत्यभिमर्शनौ[6] नाना वसाहोमौ समानो वनस्पतिः समानः स्विष्टकृत्प्रैषवान्समानीडा समान्यो दिशो । नाना

---

१ Thus Be BU ; दशतच्चे M ; T Be 11 om. this passage altogether.

२ Thus M Be U ; तमुपावदंति B ; तंवनुदंति T Be 11.

३ Thus MT ; सावित्रीनि Be 11 ; सावित्रीवि Be BU.

४ मनीवे MT Be 11 ; मनोता Be BU.

५ देवते M ; देवता Be BU ; om. T Be 11.

६ Thus T Be 11 ; ॰भिमर्शौ M ; ॰भिमर्शना Be BU.

दिग्ग इत्येके । समानं कर्मावभृथात्प्रभिद्धो ऽवभृथ । उदय-
नीययेष्ट्वा मैत्रावरुणीं वशामुपाकरोति । तस्यै प्रभिद्धं वपया
चरित्वा दक्षिणे वेद्यन्ते श्मश्रूण्येव वपते न केशान्संतिष्ठत
एषो ऽग्निष्टोमः सप्तदशो दशपेयः सहस्रदक्षिण उदवसानी-
५ यान्तः । ॥ १८ ॥ षष्ठः ॥

अथ पञ्चहविषा दिशामवेष्ट्या यजत[1] । आग्नेयमष्टा-
कपालं निर्वपत्यैन्द्रमेकादशकपालं वैश्वदेवं चरुं मैत्रावरुणीमा-
मिक्षां बार्हस्पत्यं चरुमित्यथ वै भवति हविषोहविष दृष्ट्वा
बार्हस्पत्यमभिघारयतीति । स हविषोहविष दृष्ट्वा बार्हस्प-
१० त्यमभिघारयत्यन्वाहार्यमासाद्येता[2] आदिष्टदक्षिणा ददात्यथ
द्विपशुना पशुबन्धेन यजत । आदित्यां मल्हां गर्भिणीमाल-
भते मारुतीं पृश्निं षष्ठौहीं । गर्भिण्यादित्या भवत्यगर्भा[3]
मारुत्यादित्यया पूर्वया प्रचरति मारुत्योत्तरयोश्चैरादित्याया
आश्रावयत्युपाꣳशु मारुत्यै । संतिष्ठते यथा द्विपशुः पशुबन्ध-
१५ स्तथाथ सात्यदूतानाꣳ[4] हविर्भिर्यजते । ऽश्विभ्यां पूष्णे पुरो-
डाशं द्वादशकपालं निर्वपति सरस्वते सत्यवाचे चरुꣳ सविचे
सत्यप्रसवाय पुरोडाशं द्वादशकपालमन्वाहार्यमासाद्य तिसृ-
धन्वꣳ शुष्कदृतिं ददाति । तं प्रतिराजभ्यः प्रहिणोति । स

---

१ यजत Be BU.

२ Thus M only; ०मासाद्यता Be BU; ०मासाद्येता T Be 11.

३ Thus M only; भवतिगर्भा Be BU; T Be 11 om. these words.

४ Thus M; the other MSS. are partly corrupted, partly incomplete.

यः प्रतिगृह्णाति मित्रो म इति तं वेदाथ यो न प्रतिगृह्णात्यमित्रो म इति तं वेदाथ पूर्वैः प्रयुजाᳬ हविर्भिर्यजते। आग्नेयमष्टाकपालं निर्वपति सौम्यं चरुᳬ सावित्रं द्वादशकपालं बार्हस्पत्यं चरुं त्वाष्ट्रमष्टाकपालं वैश्वानरं द्वादशकपालमन्वाहार्यमासाद्य दक्षिणᳬ रथवाहनवाहं[1] ददात्यथ पौर्णमासवैमृधाभ्यामिष्ट्वोत्तरैः प्रयुजाᳬ हविर्भिर्यजते। सारस्वतं चरुं निर्वपति पौष्णं चरुं मैत्रं चरुं वारुणं चरुं चैत्रपत्यं चरुमादित्यं चरुमन्वाहार्यमासाद्योत्तरᳬ रथवाहनवाहं[2] ददाति। ॥ १९ ॥ ५

अत्रैतद्द्वादशाहं व्रतं चरत्याङ्क्ते[3]। न दतो धावते। ऽभ्यङ्क्ते। न प्रमन्दयते। युध्यते युद्ध आगते। ऽग्निहोत्रोच्छेषणव्रतो वा[4] यजमानो भवति। भक्तमु[5] पत्न्या आहरन्त्यथास्यैतत्पुरस्तादेव जुष्टे देवयजने तिस्रः शालाः कारिता भवन्ति। स दक्षिणार्धाᳬ[6] शालामध्यवसाय मथित्वाग्नीन्वि- १०

---

१ Thus Be BU; रथवाहनं MT Be 11, but cp. Āp. XVIII. 22. 6, 8.

२ Thus again, Be BU; रथवाहं M; T Be 11 om.

३ These and the following words thus in M; चरत्याङ्क्ते नदतेधावतेभ्यंक्तेनप्रमंदयते Be BU; चरतिनाभ्यक्तेनदतोधावतेभ्यंक्तेनप्रमनयते Be 11 T; Bhav. reads प्रस्कन्दयते explaining this word, as it seems, by न खड्गाथां शेते न केशान्विलिखते।

४ वा Be 11 T; च Be BU; M om.

५ M om. उ, but cp. vol. I. 67. 4.

६ दक्षिणां T Be 11.

हृत्य प्रतीचीनस्तोमाय केशवपनीयायातिरात्राय दीक्षते। तस्यापरिमिता दीक्षा द्वादशोपसदः। स तथा राजानं क्रीणाति यथा मन्यते पौर्णमास्यै मे यजनीये[1] ऽहन्सुत्या संपत्स्यत इति। तस्य तथा संपद्यते। प्रसिद्धेन कर्मणोपवस-
५ थादेत्यथ[2] वसतीवरीः परिहृत्य पयाꣳसि विश्रिथ्योपवसन्त्य-थातो महारात्र एव बुध्यन्ते। प्रातराज्यानि गृहीत्वा राजा-नमुपावहृत्य प्रातरनुवाकमुपाकरोति। परिहिते प्रातरनुवाके ऽपो ऽच्छैत्यङ्गिरदेत्यतिरात्रं[3] क्रतुमुपैति। प्रसिद्धो ऽभिषवः। प्रसिद्धं ग्रहा गृह्यन्ते। समानं कर्मावभृथात्प्रसिद्धो ऽवभृथ।
१० उदयनीययेष्ट्या मैत्रावरुणीं वशामुपाकरोति। तस्यै प्रसिद्धं वपया चरित्वा दक्षिणे वेद्यन्ते यानि कानि च लोमानि[4] वापयते। संतिष्ठत एष प्रतीचीनस्तोमः केशवपनीयो ऽतिरात्रः सहस्रदक्षिण उदवसानीयान्तो। ऽथ मध्यमाꣳ शालामध्यव-साय मथित्वाग्नीन्विहृत्य व्युष्टये द्विरात्राय दीक्षते। तस्या-
१५ परिमिता दीक्षा द्वादशोपसदः। स तथा राजानं क्रीणाति यथा मन्यते द्विरात्रस्य मे[5] सतो[5] ऽमावास्यायां[5] उपवसथीये[5]

---

१ Thus U Be (sec. m.); यज्ञीये Be (pr. m.) B; यज्ञिये M; Be 11 T om. the passage.

२ ॰णोपवस॰ M Be.

३ Thus M Be 11 T; ॰ङ्गिरदेत्यातिरात्रं Be BU.

४ तानि ins. M.

५ Thus T Be 11 (only ॰वास्यायै); मे before सतो om. M, but this MS.: मावास्यायै म उप॰; Be BU give मे before सतो and मा before उप॰, reading ॰वास्यायै।

ऽहग्पूर्वमहः संपद्यत उत्तरस्मिन्नुत्तरमिति । संतिष्ठते व्युष्टि-
द्विरात्रो[१] । ऽथोत्तरार्धा[२] ग्राम्यामध्यवसाय मथित्वाग्नीन्विहृ-
त्योदयनीयायाग्निष्टोमाय दीक्षते । तस्य तिस्रो दीक्षास्तिस्र
उपसदः सप्तम्यां प्रसुतः । संतिष्ठत एष उदयनीयो ऽग्निष्टोम-
श्चतुष्टोमः सहस्रदक्षिण उदवसानीयान्तो[३] । ऽथ देविकाहवि- ५
र्भिर्यजते । ऽथ वैधातवीयया यजते । ऽथ सौत्रामण्या
यजते । संतिष्ठते राजसूयो ऽर्धसप्तदशैर्मासैः । संतिष्ठते
राजसूयः संतिष्ठते राजसूयः ॥ २० ॥ सप्तमः ॥

॥ इति द्वादशः प्रश्नः ॥

---

१ Thus all; are we to correct व्युष्टिर्द्विरात्रो ?, cp. 117, 14.

२ Thus BeBUM (sec. m.); योत्तरा॰ M (pr. m.) T Be 11 Karmāntasūtra.

३ उदयनीयांतो Be 11 T.

[१]अथात दृष्टीर्व्याख्यास्यामस्तासाꣳ सकृत्प्रदिष्टमेव दार्शपौर्णमासिकं तन्त्रं । दार्शपौर्णमासिकः[२] सꣳस्कारः[२] । सर्वाः प्रथमाः सर्वा मध्यमाः सर्वा उत्तमा[३] । यथाकालं पर्वतिथ्या निर्वपेद्या आदिष्टस्थाना । अथ या अनादिष्टस्थाना यानि
५ पूर्वपक्षस्य पुण्याहान्येतत्तीर्थानि[४] भवन्ति या अनार्तेष्टयो । ऽथ या आर्तेष्टय उपाधिगमकालास्ता भवन्ति । यथैतद्भ्युद्धृताभ्युदिताभिनिमुक्ताविजातेति । व्युदितमग्न्याधानं । नित्यं व्रतोपायनं । यावत्सिद्धि याजमानमनुसꣳहरेद्व्यत्यावापदेवताभ्यस्तासां याः सोपनामास्ता उपाꣳश्वेतरः उच्चैरादेशादेव ।
१० सप्तदश सामिधेन्यो जानीयाद्यथैतत्सानवी ऋचौ धाय्ये कुर्यादुष्णिहककुभौ[५] धाय्ये त्रिष्टुभौ[६] संयाज्ये[६] । वार्चभ्रावाज्यभागौ पूर्वपक्षे । वृधन्वन्तावपरपक्ष इत्यौपमन्यवो । यानि हवीꣳषि कामेन वा दक्षिणया वा व्यपेतानि[७] स्युर्नानाबर्हीꣳष्येव

---

१ The text of this first adhyāya is given principally according to M, in comparison with the vivaraṇa. All the other MSS. except D, contain a highly corrupted tradition. I do not give all their various readings, which are nearly ever so much corruptions.

२ Thus M and Bhav.; ०मासिकाः संस्काराः all the other MSS.

३ चंतमा M.

४ ०तीर्थानि M.

५ कुर्याद् om. M.

६ Thus only D; M om.; त्रिष्टुभौ धाय्ये UB; त्रिष्टुभो धाय्ये Be; त्रिष्टुभ एवाग्नेर् Be 8.

७ व्यवेतानि M.

तानि जानीयादादेशादेव दक्षिणाव्यपेतꣳ[1] समानबर्हिर्भवति यथा दिशामवेष्टिर्नेष्टीरुपाꣳशुयाजो[2] ऽनुसमेति । यद्देवत्यꣳ हविस्तद्देवत्ये याज्यापुरोऽनुवाक्ये । पुरस्तात्त्विष्टकृत उपहोमा यासामुक्ता उपहोमा । वासोदक्षिणाः काम्या इष्टयो या अनादिष्टदक्षिणा । गोदक्षिणः पशुबन्धो । नित्यो ऽन्वाहार्य । ५ इति[3] न्वा[3] इमा[3] इष्टयो[3] व्याख्याताः । ॥ १ ॥ प्रथमः ॥

अथ वै भवत्यैन्द्राग्नमेकादशकपालं निर्वपेत्प्रजाकाम इति । तस्या एते भवत उभा वामिन्द्राग्नी अश्रवꣳ हौत्यैन्द्राग्नमेकादशकपालं निर्वपेत्स्पर्धमानः क्षेत्रे वा सजातेषु वेति । तस्या एते भवत इन्द्राग्नी रोचना दिवः अथर्वत्वमित्यैन्द्राग्नमेकादश- १० कपालं निर्वपेत्संग्राममुपप्रयास्यन्निति । तस्या एते भवत इन्द्राग्नी नवतिं पुरः शुचिं नु स्तोममित्यैन्द्राग्नमेकादशकपालं निर्वपेत्संग्रामं जित्वेति । तस्या एते भवत उभा वामिन्द्राग्नी अश्रवꣳ हौत्यैन्द्राग्नमेकादशकपालं निर्वपेज्जनतामेष्यन्निति । तस्या एते भवत इन्द्राग्नी रोचना दिवः अथर्वत्वमिति । १५ पौष्णं चरुमनुनिर्वपेदिति । तस्या एते भवतो वयमु त्वा प्रथस्यते पथस्यथ इति । क्षेत्रपत्यं चरुं निर्वपेज्जनतामागत्येति । तस्या एते भवतः क्षेत्रस्य पतिना वयं क्षेत्रस्य पत इत्यैन्द्राग्न-

---

१ ०व्यवेतं M.

२ दिशामवेष्टीर्नै० M.

३ इतीन्विमा इष्टीर्व्याख्याताः M; all the other MSS. have also इष्टिर् or इष्टीर्।

मेकादशकपालमुपरिष्टान्निर्वपेदिति । तस्या एते भवतो ये संग्रामं जिग्युषः । ॥ २ ॥

अग्नये पथिकृते पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेद्यो दर्शपूर्णमासयाजी सन्नमावास्यां वा पौर्णमासीं वातिपादयेदित्येत-
५ येष्टया यज्यमाण उपकल्पयते पथो ऽन्तिकादृर्हिरनड्वाहं । तस्या एते भवतो ऽग्ने नया देवानामित्यन्वाहार्यमाधानड्वाहं ददात्यग्नये व्रतपतये पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेद्य आहिताग्निः सन्नव्रत्यमिव चरेदिति । तस्या एते भवतस्त्वमग्ने व्रतपा असि यद्वो वयं प्रमिनाम व्रतानीत्यग्नये रक्षोघ्ने पुरोडाशमष्टाकपालं
१० निर्वपेद्यꣳ रक्षाꣳसि सचेरन्नित्यथ वै भवति निशितायां निर्वपेत्परिश्रिते याजयेदिति । स निशायां महाराज उत्थायाग्नये रक्षोघ्ने पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपति । परिश्रिते याजयति । शृणुष्व पाजः प्रसितिं न पृथ्वीमित्येतस्यानुवाकस्य पञ्चदश सामिधेनीः पराचीरन्वाह । तस्या एते भवतो
१५ रक्षोहणं वि ज्योतिषेत्यथ पुरस्तात्त्रिष्टुप्ततः स्वाहाकृतिमुपजुहोत्युत स्वानासो दिवि षन्त्वग्नेरिति । ॥ ३ ॥

अग्नये रुद्रवते पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेदभिचरन्निति । तस्या एते भवतस्त्वमग्न रुद्र आ वो राजानमित्यग्नये सुरभिमते पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेद्यस्य गावो वा पुरुषा वा
२० प्रमीयेरन्यो वा बिभीयादिति । तस्या एते भवतो ऽग्निर्होता साध्वीमकरित्यग्नये चामवते पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेत्संग्रामे संयत्त इति । तस्या एते भवतो ऽक्रन्ददग्निस्त्वे वसूनीत्यथ वै

भवत्यभि वा एष एतानुच्यति येषां पूर्वापरा अन्वञ्चः प्रमी-
यन्ते ' पुरुषाञ्जतिर्ह्यस्य प्रियतमाग्नये चामवते पुरोडाशमष्टाक-
पालं निर्वपेदिति ' तस्या एते भवतो ' ऽथ वै भवत्यभि वा
एष एतस्य ग्रहानुच्यति यस्य ग्रहान्दहत्यग्नये चामवते पुरो-
डाशमष्टाकपालं निर्वपेदिति ' तस्या एते भवतः ' ॥ ४ ॥ ५
द्वितीयः ॥

अथ वै भवत्यग्नये कामाय पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेद्यं
कामो नोपनमेदिति ' तस्या एते भवतस्तुभ्यं ता अङ्गिरस्त-
माग्नाम तं काममग्न इत्यग्नये यविष्ठाय पुरोडाशमष्टाकपालं
निर्वपेत्स्पर्धमानः क्षेत्रे वा सजातेषु वेति ' तस्या एते १०
भवतः श्रेष्ठं यविष्ठ भारत स श्वितान इत्यग्नये यविष्ठाय
पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेदभिचर्यमाण इति ' तस्या एते
भवतो ' ऽग्नय आयुष्मते पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेद्यः
कामयेत सर्वमायुरियामिति ' तस्या एते भवत आयुष्ट
आयुर्दा अग्न इत्यग्नये जातवेदसे पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपे- १५
द्भूतिकाम इति ' तस्या एते भवतस्तस्मै ते दिवस्परीत्यग्नये
रुक्मते पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेद्रुक्काम इति ' तस्या एते
भवतः शुचिः पावक दृशानो रुक्म इत्यग्नये तेजस्वते पुरो-
डाशमष्टाकपालं निर्वपेत्तेजस्काम इति ' तस्या एते भवत
आ यदिषे नृपतिꣳ स तेजीयसेत्यग्नये साहन्त्याय पुरोडाश- २०
मष्टाकपालं निर्वपेत्सीचमाण इति ' तस्या एते भवतो ऽग्ने
सहन्तमाभर तमग्ने पृतनासहꣳ रयिमिति ' ॥ ५ ॥

अग्नये ऽन्नवते पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेद्यः कामयेतान्नवान्स्यामिति । तस्या एते भवत उच्चान्नाय वशान्नाय वश्या हि सूनो इत्यग्नये ऽन्नादाय पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेद्यः कामयेतान्नादः स्यामिति । तस्या एते भवतो । ऽग्नये ऽन्नपतये
५ पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेद्यः कामयेतान्नपतिः स्यामिति । तस्या एते भवतो । ऽग्नये पवमानाय पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेदग्नये पावकायाग्नये शुचये ज्योगामयावीत्येतयेष्ट्या यच्छ्यमाण उपकल्पयते हिरण्यं । तस्या एता भवन्त्यग्न आयूंषि पवसे ऽग्ने पवस्वाग्ने पावक स नः पावकाग्निः शुचिव्रततम
१० उदग्ने शुचयस्तवेत्यन्वाहार्यमासाद्य हिरण्यं ददात्येतामेव निर्वपेच्चक्षुष्काम इति । तस्या एता भवन्ति । ॥ ६ ॥

अग्नये पुचवते पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेदिन्द्राय पुचिणे पुरोडाशमेकादशकपालं प्रजाकाम इति । तस्या एता भवन्ति यस्त्वा हृदा कीरिणा मन्यमानो यस्मै त्वं सुकृते जातवेदस्त्वे
१५ सुपुत्र शवस उक्थउक्थे सोम इन्द्रं ममादेत्यग्नये रसवते ऽजक्षीरे चरुं निर्वपेद्यः कामयेत रसवान्स्यामिति । तस्या एते भवतो ऽग्ने रसेनापो अन्वचारिषमित्यग्नये वसुमते पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेद्यः कामयेत वसुमान्स्यामिति । तस्या एते भवतो वसुर्वसुपतिस्त्वामग्ने वसुपतिं वसूनामित्यग्नये वाज-
२० सृते पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेत्संग्रामे संयत्त इति । तस्या एते भवतस्त्वामग्ने वाजसातममयं नो अग्निरित्यग्नये ऽग्निवते पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेद्यस्याग्नावग्निमभ्युद्धरेयुरिति । तस्या

एते भवतो ऽग्निनाग्निः समिध्यते त्वꣳ ह्यग्ने अग्निनेत्यग्नये ज्योतिष्मते पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेद्यस्याग्निरुद्धृतो ऽज्ञते ऽग्निहोत्र उदायेदपर आदीप्यानूद्धृत्य इत्याहुस्तत्तथा न कार्यं। यद्भागधेयमभि पूर्वं उद्धियते किमपरो ऽभ्युद्धियेतेति। तान्येवावद्यानि संनिधाय मन्थेदिति। स तान्येवावद्यानि ५ संनिधाय मन्थतीतः प्रथमं जज्ञे अग्निः स्वाद्योनेरधि जातवेदाः। स गायत्रिया त्रिष्टुभा जगत्या देवेभ्यो हव्यं वहतु प्रजानन्निति। छन्दोभिरेवैनꣳ स्वाद्योनेः प्रजनयतीति ब्राह्मणमग्नये ज्योतिष्मते पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेदिति। तस्या एते भवत उदग्ने शुचयस्तव वि ज्योतिषेति॥ ७॥ १०

तृतीयः॥

अथ वै भवति वैश्वानरं द्वादशकपालं निर्वपेदारुणं चरुं दधिक्राव्णे चरुमभिशस्यमान इत्येतयेष्ट्या यज्यमाण उपकल्प्यते हिरण्यं। तस्या एता भवन्ति वैश्वानरो न ऊत्या त्वमग्ने शोचिषा शोशुचानो ऽव ते हेड उदुत्तमं दधिक्राव्णो अकारिषमा दधिक्रा इत्यन्वाहार्यमासाद्य हिरण्यं ददात्येतामेव निर्वपेत्प्रजाकाम इति। तस्या एते भवन्ति। वैश्वानरं द्वादशकपालं निर्वपेत्पुत्रे जात इति। तस्या एते भवतो वैश्वानरस्य दꣳसनाभ्यो बृहज्जातो यदग्न इति। वैश्वानरं द्वादशकपालं निर्वपेदमावास्यां वा पौर्णमासीं वातिपाद्येति। १० तस्या एते भवतो वैश्वानरो न ऊत्या पृष्टो दिवीत्याग्नेयमष्टाकपालं निर्वपेद्वैश्वानरं द्वादशकपालमग्निमुदासचिष्यन्निति।

तस्या एता भवन्त्यग्निर्मूर्धा भुवो वैश्वानरो न ऊत्या त्वमग्ने शोचिषा शोशुचान इति। वैश्वानरं द्वादशकपालं निर्वपेन्मारुतꣳ सप्तकपालं ग्रामकाम इत्यथ वै भवत्याहवनीये वैश्वानरमधिश्रयति गार्हपत्ये मारुतमनूच्यमान आसादयतीति।
५ काले प्रत्यञ्चं वैश्वानरमासादयत्यनूच्यमानासु सामिधेनीषु मारुतं। तस्य एता भवन्ति वैश्वानरो न ऊत्या पृष्टो दिवि महतो यद्ध वो दिवो या वः शर्मेति॥ ८॥

आदित्यं चरुं निर्वपेत्संग्राममुपप्रयास्यन्निति। तस्या एते भवतो ऽदितिर्न उरुष्यतु महीमू षु मातरमिति। वैश्वानरं
१० द्वादशकपालं निर्वपेदायतनं गत्वेति। तस्या एते भवतो वैश्वानरो न ऊत्यास्माकमग्ने मघवत्सु धारयेति। वैश्वानरं द्वादशकपालं निर्वपेद्विद्विषाणयोरन्नं जग्ध्वेति। तस्या एते भवतो वैश्वानरो न ऊत्यर्तावानमिति। वैश्वानरं द्वादशकपालं निर्वपेत्समानयोः पूर्वो ऽभिद्रुह्येति। तस्या एते एव भवतो।
१५ वैश्वानरं द्वादशकपालं निर्वपेदविं प्रतिगृह्येति। तस्या एते भवतो वैश्वानरो न ऊत्या त्वमग्ने शोचिषा शोशुचान इति। वैश्वानरं द्वादशकपालं निर्वपेदुभयादत्प्रतिगृह्याश्वं वा पुरुषं वेति। तस्या एते एव भवतो। वैश्वानरं द्वादशकपालं निर्वपेत्सनिमेष्यन्निति। तस्या एते भवतो वैश्वानरो न ऊत्या
१० वैश्वानरस्य सुमतौ स्यामेति॥ ९॥

अथ वै भवति यो वै संवत्सरं प्रयुज्य न विमुञ्चत्यप्रतिष्ठानो वै स भवत्येतमेव वैश्वानरं पुनरागत्य निर्वपेदिति।

स एतमेव वैश्वानरं पुनरागत्य निर्वपति' यमेव प्रयुङ्क्ते
तं भागधेन विमुञ्चति प्रतिष्ठित्या इति ब्राह्मणमथ वै
भवति यया रज्ज्वोत्तमां गामाजेत्तां भ्रातृव्याय प्रहिणुया-
दिति' स यया रज्ज्वोत्तमां गामाजति तां भ्रातृव्याय
प्रहित्य भ्रातृव्यस्य गोष्ठे न्यस्यति' निर्ऋतिमेवास्मै प्रहिणो- ५
तीति ब्राह्मणं' तस्या एते भवतः' ॥ १० ॥ चतुर्थः ॥

अथ वै भवत्यैन्द्रं चरुं निर्वपेत्पशुकाम इति' तस्या एते
भवत इन्द्रं वो विश्वतस्परीन्द्रं नर इतीन्द्रायेन्द्रियावते
पुरोडाशमेकादशकपालं निर्वपेत्पशुकाम इति' तस्या एते
भवत इन्द्रियाणि शतक्रतो ऽनु ते दायीतीन्द्राय घर्मवते १०
पुरोडाशमेकादशकपालं निर्वपेद्ब्रह्मवर्चसकाम इति' तस्या
एते भवत आ यस्मिन्सप्त वासवा आमासु पक्वमैरय इती-
न्द्रायार्कवते पुरोडाशमेकादशकपालं निर्वपेदन्नकाम इति'
तस्या एते भवत इन्द्रमिद्गाथिनो बृहद्गायन्ति त्वा गायत्रिण
इतीन्द्राय घर्मवते पुरोडाशमेकादशकपालं निर्वपेदिन्द्रायेन्द्रि- १५
यावत इन्द्रायार्कवते भूतिकाम इति' तस्य एता भवन्त्या
यस्मिन्सप्त वासवा आमासु पक्वमैरय इन्द्रियाणि शतक्रतो
ऽनु ते दायीन्द्रमिद्गाथिनो बृहद्गायन्ति त्वा गायत्रिण इति'
॥ ११ ॥

इन्द्रायाꣳहोमुचे पुरोडाशमेकादशकपालं निर्वपेद्यः २०
पाप्मना गृहीतः स्यादिति' तस्या एते भवतो ऽꣳहोमुचे
विवेष यन्मेतीन्द्राय वैमृधाय पुरोडाशमेकादशकपालं निर्व-

पेद्यं मृधो ऽभि प्रवेपेरन्नाष्ट्राणि वाभि समियुरिति । तस्या एते भवतो वि न इन्द्र मृधो जहि मृगो न भीम इतीन्द्राय त्वाचे पुरोडाशमेकादशकपालं निर्वपेद्वृद्धो वा परियत्तो वेति । तस्या एते भवतस्त्रातारमिन्द्रं मा ते अस्याᳬ सहसा-
५ वन्नितीन्द्रायार्काश्वमेधवते पुरोडाशमेकादशकपालं निर्वपेद्यं महायज्ञो नोपनमेदिति । तस्या एते भवतो ऽनवस्ते रथं वृष्णे यत्त इति । ॥ १२ ॥

इन्द्रायान्वृजवे पुरोडाशमेकादशकपालं निर्वपेद्ग्रामकाम इति । तस्या एते भवतो ऽन्वहं मासा अनु ते दायीतीन्द्राण्यै
१० चरुं निर्वपेद्यस्य सेनासᳬग्रितेव स्यादित्यथ वै भवति वस्वजानपीभ्ये संनह्येत्तान्सहेभ्येनाभ्यादध्यादिति । तान्सहैवेभ्येनाभ्यादधाति । तस्या एते भवत इन्द्राणीमासु नारिषु नाहमिन्द्राणि रारणेतीन्द्राय मन्युमते मनस्वते पुरोडाशमेकादशकपालं निर्वपेत्संग्रामे संयत्त इति । तया एते भवतो यो
१५ जात एवा ते मह इन्द्रो ऽत्युग्र इत्येतामेव निर्वपेद्यो हतमना इव स्यादिति । तस्या एते भवत । एतामेव निर्वपेद्यः स्वयंपाप इव स्यादिति । तस्या एते एव भवतः । ॥ १३ ॥

इन्द्राय दात्रे पुरोडाशमेकादशकपालं निर्वपेद्यः कामयेत दानकामा मे प्रजाः स्युरिति । तस्या एते भवतो मा नो
२० मर्धीरा त्वू भरेतीन्द्राय प्रदात्रे पुरोडाशमेकादशकपालं निर्वपेद्यस्मै प्रत्तमिव सन्न प्रदीयेतेति । तस्या एते भवतः प्रदातारᳬ हवामहे प्रदाता वज्रीतीन्द्राय सुत्राम्णे पुरोडाश-

मेकादशकपालं निर्वपेदपरुद्धो वापरुध्यमानो वेति' तस्या एते भवत इन्द्रः सुत्रामा तस्य वयꣳ सुमतौ यज्ञियस्येति' यो ऽस्मꣳ श्रियै मन्मदृङ् समानैः स्यात्तस्मा एतमैन्द्रमेकादशकपालं निर्वपेदित्यथ वै भवति रेवती पुरोऽनुवाक्या भवति ग्राम्या अप्रदाहाय शक्करी याज्येति' तस्या एते भवतो रेवतीर्नः प्रो ष्वस्मै पुरोरथमिति' ॥ १४ ॥ पञ्चमः ॥ ५

अथ वै भवत्याग्नावैष्णवमेकादशकपालं निर्वपेदभिचरन्सरस्वत्याज्यभागा स्याद्बार्हस्पत्यश्चरुरित्यथ वै भवति प्रति वै परस्तादभिचरन्तमभिचरन्ति' द्वे द्वे पुरोऽनुवाक्ये कुर्यादतिप्रयुक्ता इति' स द्विर्द्विः पुरोऽनुवाक्यामन्वाह' त्रिस्त्रिर्हविषामवद्यति' तस्या एता भवन्त्यग्नाविष्णू अग्नाविष्णू प्र णो देव्या नो दिवो बृहस्पत एवा पित्र इत्येतयैव यजेताभिचर्यमाण इति' तस्या एता एव भवन्त्याग्नावैष्णवमेकादशकपालं निर्वपेद्यं यज्ञो नोपनमेदिति' तस्या एते भवतो ऽग्नाविष्णू अग्नाविष्णू इत्याग्नावैष्णवं घृते चरुं निर्वपेच्चचुष्काम इति' तस्या एते एव भवतः' ॥ १५ ॥ १० १५

अथ वै भवतीन्द्रियं वै वीर्यं वृङ्क्ते भ्रातव्यो यजमानो ऽयजमानस्याध्वरकल्पां प्रतिनिर्वपेद्भ्रातव्ये यजमाने' नास्येन्द्रियं वीर्यं वृङ्क्ते' पुरा वाचः प्रवदितोर्निर्वपेदिति' स पुरा वाचः प्रवदितोर्महाराज उत्थायाग्नावैष्णवमष्टाकपालं निर्वपेत्प्रातः-भवनस्याकाले' सरस्वत्याज्यभागा स्याद्बार्हस्पत्यश्चरुरिति' तस्या एता भवन्त्यग्नाविष्णू अग्नाविष्णू प्र णो देव्या नो दिवो बृह- २०

स्यत एवा पिच दृत्याग्नावैष्णवमेकादशकपालं निर्वपेन्माध्यंदिनस्य सवनस्याकाले ' सरस्वत्याज्यभागा स्याद्बार्हस्पत्यश्चरुरिति ' तस्या एता एव भवन्त्याग्नावैष्णवं द्वादशकपालं निर्वपेत्तृतीयसवनस्याकाले ' सरस्वत्याज्यभागा स्याद्बार्हस्पत्यश्चरुरिति ' तस्या एता एव
५ भवन्ति ' मैत्रावरुणमेककपालं निर्वपेद्दशाये काल इति ' तस्या एते भवत आ नो मित्रावरुणा प्र वाहवेति ' ॥ १६ ॥

यो ब्रह्मवर्चसकामः स्यात्तस्या एतꣳ सोमारौद्रं चरुं तिष्यापूर्णमासे निर्वपेदिति ' स यो[1] ब्रह्मवर्चसकामः स्यात्स तैष्यां पौर्णमास्याꣳ सोमारौद्रं चरुं निर्वपति ' परिश्रिते
१० याजयत्यथ[2] वै भवति श्वेताश्वे श्वेतवत्सायै दुग्धं मथितमाज्यं भवत्याज्यं प्रोक्षणमाज्येन मार्जयन्ते ' यावदेव ब्रह्मवर्चसं तत्सर्वं करोत्यति ब्रह्मवर्चसं क्रियत इत्याहुरीश्वरो दुश्चर्मा भवितोरिति ' मानवी ऋचौ धाय्ये कुर्यादिति ' मचू देववतो रथ इत्येतासां द्वे धाय्यालोके[3] दधाति ' तस्या एते भवतः सोमारुद्रा
१५ विवृहतं विषूचीꣳ सोमारुद्रा युवमेतानीति ' ॥ १७ ॥

यदि बिभीयाद्दुश्चर्मा भविष्यामीति सोमापौष्णं चरुं निर्वपेदिति ' तस्य एते भवतः सोमपूषणेमौ देवाविति ' सोमारौद्रं चरुं निर्वपेत्प्रजाकाम इति ' तस्या एते भवतः सोमारुद्रा विवृहतं विषूचीꣳ सोमारुद्रा युवमेतानीति '

---

१ Thus M Be 8; यदि UD Be; B defect.

२ Thus M Be 8 UD; यजत्यथ Be B.

३ Thus MU Be; धाय्ये Be 8 B; धाय्ये लोके D.

सोमारौद्रं चरुं निर्वपेदभिचरन्निति' तस्या एते एव भवतः' सोमारौद्रं चरुं निर्वपेज्ज्योगामयावीत्येतयेष्ट्या यज्ञमाण उपकल्पयते होतानड्वाहं[1]' तस्या एते एव भवतो' ऽन्वाहार्यमासाद्य होतानड्वाहं ददाति' सोमारौद्रं चरुं निर्वपेद्यः कामयेत स्वे ऽस्मा आयतने भ्रातृव्यं जनयेयमिति' सो ऽपरचेत- ५ मर्यादायामध्यवसाय मथित्वाग्नीन्विहृत्य सोमारौद्रं चरुं निर्वपत्यथ वै भवति वेदिं परिगृह्यार्धमुद्धन्यादर्धं नार्धं बर्हिष स्तृणीयादर्धं नार्धमिध्मस्याभ्यादध्यादर्धं न' स्व एवास्मा आयतने भ्रातृव्यं जनयतीति ब्राह्मणं' तस्या एते भवतः'॥ १८॥ षष्ठः॥

अथ वै भवत्यैन्द्रमेकादशकपालं निर्वपेन्मारुतꣳ सप्तकपालं १० ग्रामकाम इत्यथ वै भवत्याहवनीय ऐन्द्रमधिश्रयति गार्हपत्ये मारुतमनूच्यमान आसादयतीति' काले प्रत्यञ्चमैन्द्रमासादयत्यनूच्यमानासु सामिधेनीषु मारुतं' तस्या एता भवन्तीन्द्रं वो विश्वतस्परीन्द्रं नरो मरुतो यद्ध वो दिवो या वः शर्मेत्येतामेव निर्वपेद्यः कामयेत क्षत्राय च विशे च समदं १५ दधामित्यैन्द्रस्यावद्यन्ब्रूयादिन्द्रायानुब्रूहीतीन्द्रं वो विश्वतस्परीत्यन्वाहात्याक्रम्याश्राव्याह मरुतो यजेति' या वः शर्मेति यजति' मारुतस्यावद्यन्ब्रूयान्मरुद्भ्यो ऽनुब्रूहीति' मरुतो यद्ध वो दिव इत्यन्वाहात्याक्रम्याश्राव्याहेन्द्रं यजेतीन्द्रं नर इति यजति' स्व एवैभ्यो भागधेये समदं दधाति विदꣳहाणास्तिष्ठन्तीति ब्राह्मण- २०

---

१ Thus MDB; होतारमनड्वाहं Be U; Be 8 om., perhaps rightly, होता।

मेतामेव निर्वपेद्यः कामयेत कल्पेरन्निति । यथादेवतमवदाय यथादेवतं यजेद्भागधेयेनैवैनान्यथायथं कल्पयति । कल्पन्त एवेति ब्राह्मणं । तस्या एता भवन्ति याः पूर्वस्याः । ॥ १९ ॥

ऐन्द्रमेकादशकपालं निर्वपेद्वैश्वदेवं द्वादशकपालं ग्रामकाम ५ इत्येतयेष्ट्वा यक्ष्यमाण उपकल्पयत उपाधाय्यपूर्वयं वासो ऽथ वै भवत्यैन्द्रस्यावदाय वैश्वदेवस्यावद्येदथैन्द्रस्योपरिष्टादिति । स ऐन्द्रस्यावदाय द्विर्वैश्वदेवस्यावद्यत्यथैन्द्रस्योपरिष्टादिन्द्रियेणैवास्मा उभयतः सजातान्परिगृह्णातीति ब्राह्मणं । तस्या एते भवतो भरेष्विन्द्रं ममत्तु न इत्यन्वाहार्यमासाद्योपाधाय्यपूर्वयं वासो १० ददाति । पृश्नियै दुग्धे प्रेयङ्गवं चरुं निर्वपेन्मरुद्भ्यो ग्रामकाम इत्यथ वै भवति प्रियवती याज्यानुवाक्ये भवत इति । तस्या एते भवतः प्रिया वो नाम ऋवे तुराणाꣳ श्रियसे कं भानुभिरिति । यः समानैर्मिथो विप्रियः स्यात्तमेतया संज्ञान्या याजयेदिति । स[1] यैः[1] संजिज्ञासीत[1] तेषूपसमेतेष्वग्नये[1] वसुमते १५ पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपति सोमाय रुद्रवते चरुमिन्द्राय मरुत्वते पुरोडाशमेकादशकपालं वरुणायादित्यवते चरुमिति । तस्या एते भवतो ऽग्निः प्रथमो वसुभिर्नो अव्यात्सं नो देवो वसुभिरिति । ॥ २० ॥

आदित्येभ्यो भुवद्वज्रश्चरुं निर्वपेद्भूतिकाम इति । तस्या एते

---

१ Thus M only; all the other MSS. are badly corrupted: तस्यैवसंजिज्ञासीनतेषुयमतेष्व० U; तस्यैवसंजिज्ञासीतेषुयमतेष्व० B; तस्यैवसंज्ञासित्त तेषूपसमेत्तेष्व० Be 8; तस्यैव संजज्ञासीनतेषुपसतेष्व० Be; तस्यैव संज्ञातेषुप्रमत्तेष्व० D.

भवतो यज्ञो देवानाꣳ शुचिरप इत्यादित्येभ्यो धारयद्ब्रह्मचरं निर्वपेदपरुद्धो वापरुध्यमानो वेत्यथादिते ऽनुमन्यस्वेत्यपरुध्यमानो ऽपरोद्धुः[१] पदपाꣳसूनादत्ते[१]। ऽथैनानादायाहरत्युपप्रेत[२] मरुतः सुदानव एना विश्पतिनाभ्यसुꣳ राजानमित्यथैनान्यजमानस्याञ्जलावावपति सत्याशीरितीह मन इत्युपनिगृह्णीते[३]। ऽत्रैतान्पदपाꣳसूनसंचरे परावपत्यथ यं यजमानो द्वेष्टि तं मनसा ध्यायति। तस्या एते भवतो धारयन्त आदित्यास्त्रिस्रो भूमीर्धारयन्निति। यः परस्ताद्ग्राम्यवादी स्यात्तस्य गृहाद्व्रीहीनाहरेच्छुक्लाꣳश्च कृष्णाꣳश्च विचिनुयादित्यथ वै भवति ये शुक्लाः स्युस्तमादित्यं चरुं निर्वपेदिति। तस्या एते भवतस्यात्तु चचियात्त दक्षिणेत्यादित्या वै देवतया विड्विशमेवावगच्छतीति ब्राह्मणमथ वै भवत्यवगतास्य विडनवगतꣳ राष्ट्रमित्याऽर्यै कृष्णाः स्युस्तं वारुणं चरुं निर्वपेदिति। तस्या एते भवत इमं मे वरुण तत्त्वा यामीति। वारुणं वै राष्ट्रमुभे एव विशं च राष्ट्रं चावगच्छतीति ब्राह्मणम्। ॥ २१ ॥

अथ वै भवति यदि नावगच्छेदिममहमादित्येभ्यो[४] भागं निर्वपाम्यामुष्मादमुष्यै विशो ऽवगन्तोरिति निर्वपेदिति।

Thus M and Bhav.; परुद्धपद॰ Be BDU; ॰परुद्धः पद॰ Be 8.

२ Thus M; थैनानादायहरंत्यु॰ Be 8; D om. आदाय; थेनानायांतरत्यु॰ Be BU.

३ Thus M; नि om. all the other MSS.

४ Corrected (cp. TS. II. 3. 1. 4); all the MSS. have इदम् i. s. o. इमम् only U: इदममहमा॰।

निरुप्योपरमत्यथावगच्छते सꣳसादयति । तस्या एते भवतो यज्ञो देवानामादित्यानामवसा नूतनेनेत्यादित्या एवैनं भागधेयं प्रेप्सन्तो विशमवगमयन्तीति ब्राह्मणमथ वै भवति यदि नावगच्छेदाश्वत्थान्मयूखान्सप्त मध्यमेषायामुपहन्यादिति ।

५ प्रागीषमनो[1] ऽवस्थापयित्वाश्वत्थान्मयूखान्सप्त[1] मध्यमेषायामुपहन्ति[1] । मध्यमसुपहत्य[2] चोग्प्रतीचस्तीन्प्राच आयातयतीदमहमादित्याग्वध्नाम्यामुष्मादमुष्यै विशो ऽवगन्तोरित्यादित्या एवैनं बद्धवीरा विशमवगमयन्तीति ब्राह्मणमथ वै भवति यदि नावगच्छेदेतमेवादित्यं चरुं निर्वपेदग्नेऽपि मयूखान्सं-

१० नह्येत्तान्सहेग्नेनाभ्यादध्यादिति । तान्सहैवेग्नेनाभ्यादधात्यनपरुध्यमेवावगच्छतीति ब्राह्मणमथ वै भवत्याश्वत्था भवन्ति । मरुतां वा एतदोजो यदश्वत्थ । ओजसैव विशमवगच्छति । सप्त भवन्ति । सप्तगणा वै मरुतो । गणश एव विशमवगच्छतीति ब्राह्मणं । तस्या एते एव भवतः । ॥ २२ ॥ सप्तमः ॥

१५ अथ वै भवति यो मृत्योर्बिभीयात्तस्मा एतां प्राजापत्याꣳ शतकृष्णलां निर्वपेदित्येतयेष्ट्या यक्ष्यमाण उपकल्पयते शतꣳ सुवर्णानि कृष्णलानि नवं पाचं प्रभूतमाज्यमित्यथ देवस्य त्वा सवितुः प्रसव इति प्रतिपदं कृत्वा प्रजापतये जुष्टं निर्वपामीति चतुरो मुष्टीन्कृष्णलानां[3] निर्वपति । हविष्कृता वाचं विसृज्य

---

१ This passage is found in M only.

२ Thus Be 8 ; मध्यत उपहत्य Be BD ; मध्यम उप० M ; मध्य उप० U ; मध्यमुपहत्य Bhav.

३ Thus M ; कृष्णलान् or कृष्णलां the other MSS.

गार्हपत्ये नवं पात्रमधिश्रित्य तिरः पवित्रमाज्यमानीय तिरः पवित्रं कृष्णलान्यावपत्यथाज्यं निर्वपत्यथाज्यमधिश्रित्योभयं[1] पर्यग्नि कृत्वान्तर्वेद्यासादयत्यथ वै भवति चत्वारिचत्वारि कृष्णलान्यवद्यति चतुरवत्तस्याष्ट्या इत्यष्टौ देवताया अवद्यति चत्वारि स्विष्टकृते ऽष्टाविडायै[2] चत्वार्यवान्तरेडाया एकं प्राग्नि- ५
त्रायैकं यजमानायाज्यमेव जुह्वतो जुह्वत्याज्यं प्राश्नन्तः[3] प्राश्नन्त्यथैनान्येकधोद्धृत्य[3] ब्रह्मण उपहरति। तस्या एते भवतो हिरण्यगर्भः प्रजापत इति। ॥ २३ ॥

यो ब्रह्मवर्चसकामः स्यात्तस्मा एतꣳ सौर्यं चरुं निर्वपेदित्येतयेष्ट्या यक्ष्यमाण उपकल्पयते पञ्च सुवर्णानि कृष्णलानि १०
सुवर्णरजतौ च रुक्मावथैतं चरुꣳ अपयित्वाभिघार्योदञ्चमुद्वास्य सुवर्णरजताभ्याꣳ रुक्माभ्यां परिगृह्यान्तर्वेद्यासादयति। समानं कर्मा प्रयाजेभ्यो। ऽथ वै भवति प्रयाजेप्रयाजे कृष्णलं जुहोतीति। स प्रयाजेप्रयाज एव कृष्णलमन्ववधाय जुहोति। तस्या एते भवत उदु त्यं चित्रमित्यन्वाहार्यमासाद्य सुवर्ण- १५
रजतौ रुक्मौ ददात्याग्नेयमष्टाकपालं निर्वपेत्सावित्रं द्वादशकपालं भूम्यै चरुं यः कामयेत हिरण्यं विन्देय हिरण्यं मोपनमेदित्येतयेष्ट्या यक्ष्यमाण उपकल्पयते हिरण्यं। तस्या एता

---

१ •मधिश्रयत्युभयं M.

२ अष्टौ is found in M only.

३ Thus M; प्राश्नंतमेव प्राश्नंत्य• D; the other MSS. (i. s. o. प्राश्नन्ति) प्राश्नावे Be; प्राश्नंते U; प्राश्नते B; प्राश्नाति Be 8.— उद्धृत्य M Be 8, उपहृत्य the other MSS., but cp. supra XII. 16 (p. 68, 18).

भवन्ति स प्रस्रवन्ति काव्या हिरण्यपाणिमूतये वाममद्य सवितर्वडित्था पर्वतानाᳬ स्तोमासस्त्वा विचारिणीत्यन्वाहार्य-मासाद्य हिरण्यं ददात्येतामेव निर्वपेद्धिरण्यं विन्देति । तस्या एता एव भवन्त्येतामेव निर्वपेद्यस्य हिरण्यं नश्येदिति । तस्या ५ एता एव भवन्ति । ॥ २४ ॥

यः सोमवामी स्यात्तस्मा एतᳬ सोमेन्द्रᳬ श्यामाकं चरुं निर्वपेदिति । [1]तस्या एते भवत ऋदूदरेणापान्तमन्युरिति । सोमवामी वा अन्यो भवत्यन्यः सोमातिपवितो भवति । यः सोमातिपवितः स्यात्तस्मा एतᳬ सोमेन्द्रᳬ श्यामाकं चरुं १० निर्वपेदिति[1] । तस्या एते भवतः प्र सुवानः सवाधस्त इत्यग्नये दाचे पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेदिन्द्राय प्रदाचे पुरोडाशमेका-दशकपालं पशुकाम इत्येतयेष्ट्या यच्छ्यमाण उपकल्पयते दधि मधु घृतमपो यवानित्यथ देवस्य त्वा सवितुः प्रसव इति प्रतिपदं कृत्वाग्नये दाचे जुष्टं निर्वपामीति चतुरो मुष्टीन्व्रीहीणां १५ निर्वपत्येतामेव प्रतिपदं कृत्वेन्द्राय प्रदाचे जुष्टं निर्वपामीति चतुर एव व्रीहीणामेतामेव प्रतिपदं कृत्वा प्रजापतये जुष्टं निर्वपामीति चतुरो यवानां । तेषां व्रीहिभ्येव हविष्कृतमुद्या-दयत्युपोद्यच्छन्ते यवान्हविष्कृता वाचं विसृजते । समानं

---

[1] The passage marked between १ ... १ is not found in M Be BU. In the words as handed down by Be 8, I inserted चन्यो (l. 8, first time) and तस्या (l. 9) and changed चन्यं (l. 8, second time) into चन्यः । D : सोमवामी चोन्यो भवत्यन्यं विदुः सोमातिपवितः (sic).

कर्माधिवपनादध्युप्य दक्षिणार्धे गार्हपत्यस्याष्टौ कपालान्यु-
पदधात्येकादशोत्तरतो ऽथैतान्यवानुलूखले परिचुद्य गार्हपत्य
एककपालमधिश्रित्य धाना भर्जन्ति[1] । यदैते[2] हविषी
अधिपृणक्ति तदैता धानाश्चतुष्टयेनोपसृजति[3] दध्ना मधुना[4]
घृतेनाङ्गिरिति । तस्या एता भवन्त्यग्ने दा दाशुषे रयिं दा ५
नो अग्ने शतिनः प्रदातारꣳ हवामहे प्रदाता वज्री घृतं न
पूतमुभे सुश्चन्द्र सर्पिष इति । ॥ २५ ॥

यो यज्ञविभ्रष्टः स्यात्तस्मा एतामिष्टिं निर्वपेदाग्नेयमष्टा-
कपालमैन्द्रमेकादशकपालꣳ सौम्यं चरुमित्यथ वै भवत्याग्नेयस्य
च सौम्यस्य चैन्द्रे समास्रेषयेदिति । स आग्नेयस्य च सौम्यस्य १०
चैन्द्रे समास्रेषयति । तेजश्चैवास्मिन्ब्रह्मवर्चसं[5] च[5] समीची[5]
दधातीति ब्राह्मणं । तस्या एता भवन्ति स प्रत्नवन्नि काव्येन्द्रं
वो विश्वतस्परीन्द्रं नरस्त्वं नः सोम या ते धामानीत्यग्नीषोमी-
यमेकादशकपालं निर्वपेद्यं कामो नोपनमेदिति । तस्या एते
भवतो ऽग्नीषोमा सवेदसा युवमेतानीत्यग्नीषोमीयमष्टाकपालं १५
निर्वपेद्ब्रह्मवर्चसकाम इति । यो ब्रह्मवर्चसकामः स्यात्सो ऽग्नी-
षोमीयमष्टाकपालꣳ श्यामाकानां निर्वपति । तस्या एते

---

१ Thus M (the same reading xvii. 31); भर्जयंति the other MSS.

२ Only found in M Be 8; BDU om.; Be has a lacuna of three akṣaras.

३ Thus M and Bhav.; the other MSS. have the plural.

४ मधुषा M.

५ Thus corrected acc. to TS. II. 3. 3. 2; तेजश्चैवास्मा इन्द्रियं च समीची MUDB Be; तेजश्चैवास्मा इन्द्रियं च ब्रह्मवर्चसं च समीची Be 8.

भवतो ऽग्नीषोमाविमꣳ सु मे ऽग्नीषोमा हविषः प्रस्थितस्येति ' सोमाय वाजिने श्यामाकं चरुं निर्वपेद्यः क्लैब्याद्बिभीयादिति ' तस्या एते भवत आप्यायस्व सं त इति ' ब्राह्मणस्पत्यमेकादशकपालं निर्वपेद्ग्रामकाम इत्यथ वै भवति गणवती याज्यानुवाक्ये भवत इति ' तस्या एते भवतो गणानां त्वा गणपतिꣳ हवामहे स इज्जनेनेत्येतामेव निर्वपेद्यः कामयेत ब्रह्मन्विशं नाशयेयमिति ' मारुती याज्यानुवाक्ये कुर्यादिति ' तस्या एते भवतो मरुतो यद्ध वो दिवो या वः शर्मेति ' ॥ २६ ॥

अर्यम्णे चरुं निर्वपेत्सुवर्गकाम इति ' तस्या एते भवतो ऽर्यमायाति ये ते ऽर्यमन्नित्यर्यम्णे चरुं निर्वपेद्यः कामयेत दानकामा मे प्रजाः स्युरिति ' तस्या एते भवतो ' ऽर्यम्णे चरुं निर्वपेद्यः कामयेत स्वस्ति जनतामियामिति ' तस्या एते एव भवतो ' यो राजन्य आनुजावरः स्यात्तस्मा एतमैन्द्रमानुषूकमेकादशकपालं निर्वपेदित्यथ वै भवति बुध्नवती अग्रवती याज्यानुवाक्ये भवत इति ' तस्या एते भवतो बुध्नादग्रमङ्गिरोभिर्गृणानो बुध्नाद्ग्रेण विमिमाय मानैरिति ' यो ब्राह्मण आनुजावरः स्यात्तस्मा एतं बार्हस्पत्यमानुषूकं चरुं निर्वपेदित्यथ वै भवति बुध्नवती अग्रवती याज्यानुवाक्ये भवत इति ' तस्या एते भवतो महान्मही अस्तभायद्बुध्नाद्यो अग्रमभ्यर्त्योजसेति ' ॥ २७ ॥ अष्टमः ॥

अथ वै भवति यः पापयक्ष्मगृहीतः स्यात्तस्मा एतमादित्यं चरुममावास्यायां निर्वपेदिति ' तस्या एते भवतो नवोनवो

भवति जायमानो यमादित्या अꣳशुमाप्याययन्तीति यं कामयेतान्नादः स्यादिति तस्मा एतं चिधातुं निर्वपेदिन्द्राय राज्ञे पुरोडाशमेकादशकपालमिन्द्रायाधिराजायेन्द्राय स्वराज्ञ इत्यथ देवस्य त्वा सवितुः प्रसव इति प्रतिपदं क्षत्रेन्द्राय राज्ञे जुष्टं निर्वपामीति चतुरो मुष्टीन्व्रीहीणां निर्वपत्येतामेव प्रतिपदं क्षत्रेन्द्रायाधिराजायेन्द्राय स्वराज्ञ इति चतुरश्चतुरो मुष्टीनेकैकस्यै देवतायै हविष्कृता वाचं विसृजते समानं कर्माधिवपनादध्युप्य गार्हपत्य एकादशोत्तानानि कपालान्युपदधात्यथ वै भवत्युत्तानेषु कपालेष्वधिश्रयत्ययातयामत्वाय त्रयः पुरोडाशा भवन्ति त्रय इमे लोका एषां लोकानामाप्त्या उत्तरउत्तरो ज्यायान्भवतीति स उत्तरमुत्तरमेव ज्यायाꣳसं करोति सर्वेषामभिगमयन्नवद्यतीति सो ऽवद्यन्नाहेन्द्राय राज्ञे ऽनुब्रूहीति प्राच्यां दिशि त्वमिन्द्रासि राजेत्यनूच्येन्द्रो जयाति न पराजयाता इति यजति सो ऽवद्यन्नाहेन्द्रायाधिराजायानुब्रूहीतीन्द्रो जयाति न पराजयाता इत्यनूच्यास्येदेव प्ररिरिचे महित्वमिति यजति सो ऽवद्यन्नाहेन्द्राय स्वराज्ञे ऽनुब्रूहीत्यस्येदेव प्ररिरिचे महित्वमित्यनूच्य प्राच्यां दिशि त्वमिन्द्रासि राजेति यजति व्यत्यासमन्वाहानिर्दाहायेति ब्राह्मणम् ॥ २८ ॥

य इन्द्रियकामो वीर्यकामः स्यात्तमेतया सर्वपृष्ठया याजयेदित्येतयेष्ट्या यक्ष्यमाण उपकल्पयते ऽश्वमृषभं वृष्णिं बस्तमित्यथ देवस्य त्वा सवितुः प्रसव इति प्रतिपदं क्षत्रेन्द्राय राथंतराय

जुष्टं निर्वपामीति चतुरो मुष्टीन्व्रीहीणां निर्वपत्येतामेव प्रतिपदं क्षत्रेन्द्राय बार्हतायेन्द्राय वैरूपायेन्द्राय वैराजायेन्द्राय शाक्करायेन्द्राय रैवतायेति चतुरश्चतुरो मुष्टीनेकैकस्यै देवतायै हविष्कृता वाचं विसृजते समानं कर्माधिवपनादध्युप्य गार्ह-
५ पत्ये द्वादशोत्तानानि कपालान्युपदधात्यथ वै भवत्युत्तानेषु कपालेष्वधिश्रयत्ययातयामत्वाय द्वादशकपालः पुरोडाशो भवति वैश्वदेवत्वाय समन्तं पर्यवद्यतीति सो ऽवद्यन्नाहेन्द्राय रथंतरायानुब्रूहीत्यभि त्वा शूर नोनुम इत्यनूच्य त्वामिद्धि हवामह इति यजति सो ऽवद्यन्नाहेन्द्राय बार्हतायानुब्रूहीति
१० त्वामिद्धि हवामह इत्यनूच्य यद्धाव इन्द्र त इति यजति सो ऽवद्यन्नाहेन्द्राय वैरूपायानुब्रूहीति यद्धाव इन्द्र त इत्यनूच्य पिबा सोममिन्द्र मन्दतु त्वेति यजति सो ऽवद्यन्नाहेन्द्राय वैराजायानुब्रूहीति पिबा सोममिन्द्र मन्दतु त्वेत्यनूच्य कदा चन स्तरीरसीति यजति सो ऽवद्यन्नाहेन्द्राय शाक्करायानुब्रू-
१५ हीति कदा चन स्तरीरसीत्यनूच्य रेवतीर्नः सधमाद इति यजति सो ऽवद्यन्नाहेन्द्राय रैवतायानुब्रूहीति रेवतीर्नः सधमाद इत्यनूच्याभि त्वा शूर नोनुम इति यजति व्यत्या-समन्वाहानिर्दाहायेति ब्राह्मणम् ॥ २९ ॥

अन्वाहार्यमासाद्याश्वमृषभं वृष्णिं वस्तमिति ददात्येतयैव
१० यजेताभिशस्यमान इति यैव[1] पूर्वा[1] सेयं[1] यश्चुष्कामः

---

१ Thus M; यैव पूर्वा सेति Be; यैव पूर्वसे Be 8; यैव पूर्वास्येति U; तस्या एते भवंति या पूर्वस्या BD.

स्यात्तस्मा एतामिष्टिं निर्वपेदग्नये भ्राजस्वते पुरोडाशमष्टा-
कपालꣳ सौर्यं चरुमग्नये भ्राजस्वते पुरोडाशमष्टाकपालमिति'
तस्मा एते भवन्त्युदग्ने शुचयस्तव वि ज्योतिषोदु त्यं चित्रमुदग्ने
शुचयस्तव वि ज्योतिषेत्युपह्वतायामिडायामनाहितमग्नौधे
भवत्यथ यजमानाय चौन्पिण्डान्प्रयच्छत्युदु त्यं जातवेदसꣳ सप्त ५
त्वा हरितो रथे चित्रं देवानामुदगादनीकमिति पिण्डान्प्रय-
च्छति' चक्षुरेवास्मै प्रयच्छति' यदेव तस्य तदिति ब्राह्मणं'
वैश्वदेवीꣳ सांग्रहणीं निर्वपेद्ग्रामकाम इति' वैश्वदेवं चरुꣳ
संगृह्णन्त इव अपयन्त्यथ ध्रुवो ऽसि ध्रुवो ऽहꣳ सजातेषु भूया-
समिति परिधीन्परिदधाति' तस्मा एते भवतो विश्वे देवा १०
विश्वे देवा इत्यथ पुरस्तात्स्विष्टकृतः स्रुवाहुतीरुपजुहोत्यामन-
मस्यामनस्य[1] देवा इति तिस्रः' ॥ ३० ॥ नवमः ॥

अथ वै भवत्यग्निं वा एतस्य शरीरं गच्छति सोमꣳ रसो'
वरुण एनं वरुणपाशेन गृह्णाति सरस्वतीं वाममाविष्णू आत्मा
यस्य ज्योगामयति' यो ज्योगामयावी स्याद्यो वा कामयेत १५
सर्वमायुरियामिति तस्मा एतामिष्टिं निर्वपेदित्येतयेष्ट्या यज्य-
माण उपकल्पयते खादिरं नवं पात्रं नवनीतमाज्यं यावतीः
समा एष्यन्मन्येत तावन्मानं च प्रवर्तमथ देवस्य त्वा सवितुः
प्रसव इति प्रतिपदं कृत्वाग्नेयमष्टाकपालं निर्वपति सौम्यं चरुं
वारुणं दशकपालꣳ सारस्वतं चरुमाग्नावैष्णवमेकादशकपाल- २०

---

१ स्रुवाहुतीरुपजुहोत्य॰ MBD; स्रुवाहुतीर्जुहोत्य॰ U Be; स्रुवाहुतिं जुहोत्य॰ Be 8.

मिति[१] । समानं कर्माज्यावेक्षणात्स आज्यावेक्षणे[२] ऽनुवर्तयति यन्नवमैत्तन्नवनीतमभवदिति । समानं कर्मा स्रुचाᳬ सादनात्सादयित्वा स्रुचो ऽथैतं प्रवर्तं खादिरे नवे पात्र उपस्तीर्णाभिघारितᳬ सह हविर्भिरन्तर्वेद्यासादयति । समानं[३] कर्मा[४]
५ प्रयाजेभ्यः[२] । प्रयाजैश्चरित्वा[२] हविर्भिश्चरति[२] । तस्या एता भवन्त्यायुष्ट आयुर्दा अग्न आप्यायस्व सं ते ऽव ते हेड उदुत्तमं प्र णो देव्या नो दिवो ऽग्नाविष्णू अग्नाविष्णू इत्यथ पुरस्तात्स्विष्टकृतः स्रुवाहुतीरुपजुहोति ॥ ३१ ॥

अश्विनोः प्राणो ऽसि तस्य ते दत्तां ययोः प्राणो ऽसि
१० स्वाहेन्द्रस्य प्राणो ऽसि तस्य ते ददातु यस्य प्राणो ऽसि स्वाहा मित्रावरुणयोः प्राणो ऽसि तस्य ते दत्तां यस्य प्राणो ऽसि स्वाहा विश्वेषां देवानां प्राणो ऽसि तस्य ते ददतु येषां प्राणो ऽसि स्वाहेति । हुत्वाहुत्वैव सᳬस्रावैः[५] प्रवर्तमभिघारयति राडसि विराडसि सम्राडसि स्वराडसीत्यथैतं प्रवर्तमग्ने-
१५ णाहवनीयं पर्याहृत्य दक्षिणतो निदधात्यथ यजमानमाज्यमवेक्षयति घृतस्य धारामम्रतस्य पन्थामिन्द्रेण दत्तां प्रयतां मरुद्भिः । तत्त्वा विष्णुः पर्यपश्यत्तत्त्वेडा गव्यैरयदित्यथ ब्रह्मणो हस्तमन्वारभ्यर्त्विजः[५] पर्याहुः पावमानेन त्वा स्तोमेन गायत्रस्य

---

१ Here BD ins. हविष्कृता वाचं विसृजते ।

२ Thus M Bhav.; स आज्यामवेक्षमाणो the other MSS.

३ om. M Be.

४ संस्रावेण Be 8.

५ ऋत्विजः only in M Be 8 D.

वर्तन्योपाꣳशोर्वीर्येण देवस्त्वा सवितोत्सृजतु जीवातवे जीवनस्यायै बृहद्रथंतरयोस्त्वा स्तोमेन त्रिष्टुभो वर्तन्या शुक्रस्य वीर्येण देवस्त्वा सवितोत्सृजतु जीवातवे जीवनस्याया अग्नेस्त्वा मात्रया जगत्यै वर्तन्याग्रयणस्य वीर्येण देवस्त्वा सवितोत्सृजतु जीवातवे जीवनस्याया इत्यथ हिरण्याहृतं निष्पिबति। ५ निष्पिबन्तमनुमन्त्रयत इममग्न आयुषे वर्चसे कृधि प्रियꣳ रेतो वरुण सोम राजन्। मातेवास्मा अदिते शर्म यच्छ विश्वे देवा जरदष्टिर्यथासदित्यथैतं[1] प्रवर्तमङ्गिः प्रत्यञ्च दक्षिणे कर्ण आबध्नीत[2] आयुष्टे[2] विश्वतो दधदित्यथैनमनुपरिवर्तयत[3] आयुरसि विश्वायुरसि सर्वायुरसि सर्वमायुरसीत्यथास्य[4] ब्रह्मा १० हस्तं गृह्णात्यग्निरायुष्मानित्यान्तादनुवाकस्य। ॥ ३२ ॥

यावतो ऽश्वान्प्रतिगृह्णीयात्तावतो वारुणाञ्चतुष्कपालान्निर्वपेदेकातिरिक्तानिति। तस्या एते भवत इमं मे वरुण तत्त्वा यामीति। यद्यपरं प्रतिग्राही स्यात्सौर्यमेककपालमनुनिर्वपेदिति। तस्या एते भवत उदु त्यं चित्रमित्यथापो[5] ऽवभृथमवैत्यथ[5] वै[5] भवत्यपोनप्त्रीयं[5] चरुं पुनरेत्य निर्वपेदिति। १५

---

१ Thus M; •थैनं all the other MSS.

२ Thus corrected, cp. infra XVII. 41 and XVIII. 9; आबध्नीताय• M; आबध्नात्यायु• the other MSS.

३ All exc. M ins. प्रवर्तम् after एनं।

४ After सर्वमायुरसि M has some words more: सर्वं म आयुर्भूयात्सर्वमायुर्गेषम्, cp. Āp. XIX. 24. 10.

५ Thus MUD Be, the last three omitting the words अथ वै भवति। चित्रमित्यवभृथमेवैत्यपोन• Be 8; चित्रमित्यपोन• B.

तस्या एते भवतो ऽपां नपात्समन्या यन्तीति । यः पाप्मना[1] गृहीतः स्यात्तस्मा एतामैन्द्रावरुणीं पयस्यां निवपेदित्येतयेष्ट्या यच्छ्यमाण उपकल्पयते दधि पय आमिक्षाया इत्यथ देवस्य त्वा सवितुः प्रसव इति प्रतिपदं कृत्वेन्द्रावरुणाभ्यां जुष्टं निर्व-
५ पामीति चतुरो मुष्टीन्व्रीहीणां निर्वपति । हविष्कृता वाचं विसृजते । समानं कर्माधिवपनादध्युप्य दक्षिणार्धे गार्हपत्यस्यै-कादश कपालान्युपदधाति । यदैतं पुरोडाशमधिषृणक्ति तदै-तामामिक्षां गार्हपत्ये अपयत्यथैतं पुरोडाशमुपस्तीर्णाभिघा-रितमुद्वास्यामिक्षया संप्रच्छाद्यान्तर्वेद्यासादयति[2] । ॥ ३३ ॥

१० अथ वै भवति पयस्यायां पुरोडाशमवदधात्यात्मन्वन्तमेवैनं करोत्यथो आयतनवन्तमेव । चतुर्धा व्यूहति । दिक्ष्वेव प्रति-तिष्ठति । पुनः समूहतीति । स आमिक्षां पुरोडाशाच्चतुर्धा[3] कृत्वा व्यूहति या वामिन्द्रावरुणा यतव्या तनूस्तयेममꣳहसो मुञ्चतं या वामिन्द्रावरुणा सहस्या रक्षस्या तेजस्या तनूस्तये-
१५ ममꣳहसो मुञ्चतमिति । पुनः समूहति समूह्यावद्यतीति । तस्या एते भवत इन्द्रावरुणयोरहमिन्द्रावरुणा युवमध्वराय न इत्यथ पुरस्तात्त्विष्टकृतः स्रुवाहुतीरुपजुहोति यो वामिन्द्रावरुणावग्नौ स्रामस्तं वामेतेनावयज इत्यष्टौ । ॥ ३४ ॥ दशमः ॥

अथ वै भवति यो भ्रातृव्यवान्स्यात्स स्पर्धमान एतयेष्ट्या

---

१ Thus M ; पापयक्ष्म॰ the other MSS.

२ Thus M ; संहाय॰ all the other MSS.

३ Thus M and Bhav. ; पुरोडाशं चतुर्धा all the other MSS.

यजेताग्नये प्रवते पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेदग्नये विबाधवते
ऽग्नये प्रतीकवत इति' तस्या एता भवन्ति प्रप्रायमग्निः प्र ते
यच्छि प्र त इयर्मि मन्म भुवो वि पाजसा वि ज्योतिषा स
त्वमग्ने प्रतीकेन तꣳ सुप्रतीकꣳ सुदृशꣳ स्वञ्चमिति' यो
भ्रातव्यवन्स्यात्स स्पर्धमान एतयेष्ट्या यजेतेन्द्रायाꣳहोमुचे ५
पुरोडाशमेकादशकपालं निर्वपेदिन्द्राय वैमृधायेन्द्रायेन्द्रियावत
इत्यथ वै भवति त्रयस्त्रिꣳशत्कपालं पुरोडाशं निर्वपतीति'
य एवैते त्रय एकादशकपालास्त[1] एवैत[1] उक्ता[1] भवन्ति' तस्या
एता भवन्त्यꣳहोमुचे विवेष यन्मा वि न इन्द्रेन्द्र त्वमिन्द्रियाणि
शतक्रतो ऽनु ते दायीति' यो भ्रातव्यवान्स्यात्स स्पर्धमान १०
एतयेष्ट्या यजेताग्नये संवर्गाय पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेत्तꣳ
शृतमामत्रमेतेन यजुषाभिमृशेदिति' तꣳ शृतमामत्रमेतेन
यजुषाभिमृशत्योजो ऽसि सहो ऽसि बलमसि भ्राजो ऽसि
देवानां धाम नामासि विश्वमसि विश्वायुः सर्वमसि सर्वायु-
रभिभूरहमनेन हविषामुं भ्रातव्यमभिभूयासमिति' युक्त्वा हि १५
देवहूतमानित्येतस्यानुवाकस्य सप्तदश सामिधेनीः पराचीर-
न्वाह' तस्या एते भवतः सखायः सं वः सम्यञ्चꣳ सꣳसमिद्युवसे
वृषन्निति' ॥ ३५ ॥

यः प्रजाकामः स्यात्तस्मा एतं प्रजापत्यं गार्मुतं चरुं निर्व-
पेदिति' तस्या एते भवतः प्रजापते स वेदेति' यः पशुकामः २०

---

१ Thus Be 8; ता एवैत उक्ता M; त एवोक्ता Be BU; तवोक्ता D.

स्यात्तस्मा एतꣳ सोमापौष्णं गार्भुतं चरुं निर्वपेदिति । तस्या एते भवतः सोमापूषणेमौ देवाविति । चिचया यजेत पशुकाम इति । स्वश्चिचयेत्युपवसत्यथ[1] प्रातराग्नेयमष्टाकपालं निर्वपति सौम्यं चरुं त्वाष्ट्रमष्टाकपालꣳ सरस्वत्यै चरुꣳ सरस्वते चरुꣳ
५ सिनीवाल्यै चरुमैन्द्रमेकादशकपालमिति । तस्या एते भवन्त्यग्निना राधिमश्नवद्गोमाꣳ अग्न आयुष्मꣳ सं त इह त्वष्टारमग्नियं तन्तुरीपं प्र णो देव्या नो दिवः पीपिवाꣳसꣳ सरस्वतो ये ते सरस्व ऊर्मयः सिनीवालि या सुपाणिरिन्द्रं वो विश्वतस्परीन्द्रं नर इत्यथ पुरस्तात्स्विष्टकृतः स्रुवाहुतीरुपजुहोत्यग्ने
१० गोभिर्न आगहीति पञ्चर्चौ द्वे यजुषी ॥ ३६ ॥ एकादशः ॥

कारीर्या यक्ष्यमाणो भवति । स उपकल्पयते कृष्णं वासः कृष्णतूषं कृष्णमश्वं कृष्णꣳ संदानं कृष्णाजिनं कृष्णमधु[2] करीरमकून्कृष्णां कुम्भीमामपक्वां[3] कृष्णमनस्त्रिगधं कृष्णमविं कृष्णं वर्षाह्रस्तम्बं[4] वैतसमिध्मावर्हिरित्यथ यजमानायतने कृष्णं वासः
१५ कृष्णतूषं निदधात्यथाग्नेणाहवनीयं कृष्णमश्वं कृष्णेन संदानेन

---

१ स्वश्चिचियेत्यु॰ Be 8 Be ; स्वश्चिचेत्यु॰ BDU ; स्वश्चिचयेत्यु॰ M.

२ कृष्णंमधु DU.

३ Thus corrected acc. to a Prayoga ; कृसुंभीमामपक्वां D ; instead of आमपक्वां Be 8 (pr. m) : आमवाकार्यं, (sec. m.) : आमपाचंकरीया ; आमपाचकरीया U ; आमपाचकरी B ; आमपाचंकरीयत् Be ; आममाचं—करीयां M.

४ वर्षाङ्ग॰ M here and later on consequently ; thus also some of the other MSS.

मंदित्यान्तर्वेदि[1] कृष्णाजिने कृष्णमधु करीरसक्तून्निवपत्युत्करे कुम्भीं निमिनोत्यथाग्रेणोत्करं प्रागीषमन स्थापयित्वा तस्याग्रेणोपस्तम्भनं कृष्णामविं निग्रथ्नात्युत्तरेणाहवनीयं कृष्णं वर्षाह्वस्तम्बं वैतसमिध्मावर्हिरिति निदधात्यथ यजमानः कृष्णं वासः कृष्णतूषं परिधत्ते ॥ ३७ ॥

मारुतमसि मरुतामोजो ऽपां धारां भिन्द्धीति रमयत मरुतः श्येनमाथिनमिति पश्चाद्वातं प्रतिमीवति पुरोवातमेव जनयति वर्षस्यावरुद्ध्या इति ब्राह्मणमथैतमश्वꣳ संदानात्प्रमुच्योत्तरवर्ग्येणाभिविक्षिपत्यभिक्रन्द[2] स्तनय गर्भमाधा इति स यदि विधूनुते[3] यदि मेहति यदि प्रहृत्करोति वर्षिष्यतीत्येव वेदाथ वातनामानि जुहोति पुरोवातो वर्षञ्चिन्वरावृत्वाहेत्यष्टावथान्तर्वेदि कृष्णाजिने मधुषा करीरसक्तून्संयौति मान्दा वाशाः शुन्ध्यूरजिराः। ज्योतिष्मतीस्तमखरीरुन्दतीः सुफेनाः। मित्रभृतः चक्रभृतः सुराष्ट्रा इह मावतेति तिस्रः पिण्डीः कृत्वा समुच्चित्य कृष्णाजिनस्यान्तान्संदानेनोपनह्यति वृष्णो अश्वस्य संदानमसि वृष्ण्यै त्वोपनह्यामीत्यथैना अनसः प्रथमायां गधायामाबध्नाति ॥ ३८ ॥

देवा वसव्या अग्ने सोम सूर्यत्यहोरात्रे उपरमति द्विती-

---

१ Thus M only; संनह्यत्यान्तर्वेदि all the other MSS.

२ ॰वर्ग्येण॰ M; ॰वर्गेण the other MSS.; cp. supra p. 104. 2.—॰भिक्षिपत्य॰ M.

३ विधुनुते BD.

यस्यामावध्नाति देवाः शर्मण्या मित्रावरुणार्यमन्नित्यहोराचे एवोपरमति । तृतीयस्यामावध्नाति देवाः सपीतयो ऽपां नपादाशुहेमन्नित्यहोराचे एवोपरमत्यथ वै भवति यदि वर्षेत्तावत्येव होतव्यमिति । यदि चैव वर्षति यदि नोभयेनैव
५ पिण्डीर्जुहोति स्रुचोपस्तीर्णाभिघारिता दिवा चित्तमः कृणवन्त्या यं नर उदीरयथा मरुतः समुद्रत इत्यथासां धूममन्वीक्षते ऽमितवर्णा हरयः सुपर्णा इति । यदि न वर्षेच्छो भूते हविर्निर्वपेदग्नये धामच्छदे पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेन्मारुतꣳ सप्तकपालꣳ सौर्यमेककपालमिति । तस्या एता
१० भवन्ति त्वं त्या चिदच्युताग्ने भूरीणि तव जातवेदो दिवो नो वृष्टिं मरुतो ररीध्वं पिन्वन्त्यपो मरुतः सुदानव उदु त्यं चित्रमित्यथ पुरस्तात्त्विष्टकृतः स्रुवाहुतीरुपजुहोत्यौर्वभृगुवच्छुचिमप्रवानवदाहुव इति तिस्रो । ऽथैतां कुम्भीमद्भिः पूरयति सृजा वृष्टिं दिव आद्भिः समुद्रं पृणेति । सा यदि दीर्यते
१५ यदि भिद्यते वर्षिष्यतीत्येव वेदाथाविमभिजुहोत्यजा[1] असि प्रथमजा बलमसि समुद्रियमिति । सा यदि विधूनुते यदि मेहति यदि शकृत्करोति वर्षिष्यतीत्येव वेदाथ वर्षाह्लस्त्वमभिजुहोति ॥ ३९ ॥

---

१ Thus M Be 8 Be; वेदाथ मेष्या उपरि जुहोत्य० BUD; then follows in B the beginning of kh. 40; the passage यथाविमभिजुहोत्य०...वर्षिष्यतीत्येव was given in this MS. already after the horse oracle.

उन्नभय पृथिवीं भिन्द्धीदं दिवं नभः। उद्ग्रो दिवस्य नो देहीशानो विसृजा इतिमित्यथैनमाहवनीये ऽनुप्रहरति हिरण्यकेशो रजसो विसार इत्यथास्य धूममन्वीक्षत आ ते सुपर्णा अमिनन्त एवैरित्यथान्तर्वेदि तिष्ठन्कृष्णाजिनमवधूनोति ये देवा दिविभागा इत्यान्तादनुवाकस्य संतिष्ठते कारीर्यथातो ऽञ्जःसवकारीर्याग्नेयमष्टाकपालं निर्वपति अपयित्वासादयति तस्याः पञ्चदश सामिधेन्यः पञ्च प्रयाजा वार्चघ्नावाज्यभागावथ हविषो ऽग्निर्मूर्धा भुव इति त्रिष्टुभौ संयाज्ये याभिश्चैव पिण्डीराबध्नाति याभिश्च जुहोति याभ्यां च धूममन्वीक्षते ताः सꣳसिध्यन्ति[१] संतिष्ठते ऽञ्जःसवकारीरी ॥ ४० ॥ द्वादशः ॥

अथ वै भवति चैधातवीयेन यजेताभिचरन्नाभिचर्यमाणो वा सहस्रेण वा यक्ष्यमाणः[२] सहस्रेण वेजानो यो वा यक्ष्य इत्युक्त्वा न यजत इत्येतयेष्ट्या यक्ष्यमाण उपकल्पयते सहस्रꣳ हिरण्यं तार्ण्यं धेनुमित्यथ देवस्य त्वा सवितुः प्रसव इति प्रतिपदं कृत्वेन्द्राविष्णुभ्यां जुष्टं निर्वपामीति चतुरो मुष्टीन्व्रीहीणां निर्वपत्येतामेव प्रतिपदं कृत्वेन्द्राविष्णुभ्यां जुष्टं निर्वपामीति चतुरो यवानामेतामेव प्रतिपदं कृत्वेन्द्राविष्णुभ्यां जुष्टं निर्वपामीति चतुर एव व्रीहीणां तेषां व्रीहिष्वेव हवि-

---

१ Thus M; सं om. all the other MSS.

२ The following thus only in M; the other MSS. are partly corrupted partly incomplete.

ष्कृतमुद्दादयत्युपोद्यच्छन्ते यवान्हविष्कृता वाचं विसृजते समानं कर्माधिवपनादध्युप्य गार्हपत्ये द्वादश कपालान्युपदधात्यथ वै भवति द्वादशकपालः पुरोडाशो भवति ते त्रयश्चतुष्कपाला-स्त्रिष्पमृद्धत्वाय त्रयः पुरोडाशा भवन्ति त्रय इमे लोका
५ एषां लोकानामाप्त्या उत्तरउत्तरो ज्यायान्भवतीति स उत्तरमुत्तरमेव ज्यायाꣳसं करोति यवमयं[1] मध्ये[1] ऽथ वै भवति ॥ ४१ ॥

सर्वाणि छन्दाꣳस्येतस्यामिष्टामनूच्यानीत्याऽऽस्त्रिष्टुभो वा एतद्वीर्यं यत्ककुदुष्णिहा जगत्यै यदुष्णिहककुभावन्वाह
१० तेनैव सर्वाणि छन्दाꣳस्यवरुन्द्ध इति प्र सो अग्ने तवोति-भिरित्येतामां द्वे धाय्यालोके दधात्यथाग्ने त्री ते वाजिना त्री षधस्थेति त्रिवत्या परिदधाति सरूपत्वायेति ब्राह्मणꣳ सर्वेषामभिगमयन्नवद्यतीति तस्या एते भवतः सं वां कर्म-णोभा जिग्यथुरित्यन्वाहार्यमासाद्य सहस्रꣳ हिरण्यं तार्क्ष्यं
१५ धेनुमिति ददाति यं कामयेत राजन्यमनपोब्धो जायेत वृचान्नꣳस्वरेदिति तस्मा एतमैन्द्रावार्हस्पत्यं चरुं निर्वपेदित्ये-तयेष्ट्या यच्छ्यमाण उपकल्पयते हिरण्मयं दाम तस्या एते भवतो ऽस्मे इन्द्राबृहस्पती बृहस्पतिर्नः परिपातु पश्चादित्य-न्वाहार्यमासाद्य हिरण्मयं दाम ददाति ॥ ४२ ॥

---

१ Thus M only; यवमयमध्ये Be 8 Be; यवमयोमध्ये BU; यवमयं-रमध्ये D.

वैश्वानरं द्वादशकपालं निर्वपेदनिष्टाग्नयणेन नवान्नं जग्ध्वा यो वान्यस्याग्निषु यजेत यस्य वान्यो ऽग्निषु यजेत। सो ऽरण्योरग्नीन्समारोह्योदवसाय मथित्वाग्नीन्विहृत्य वैश्वानरं द्वादशकपालं निर्वपति। तस्या एते भवतो वैश्वानरो न ऊत्या पृष्टो दिवीत्यग्नये तन्तुमते पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेद्विच्छिन्नाग्निहोत्रो यो वा कामयेत प्रजायै मे तन्तुर्न विच्छिद्येतेति। सो ऽरण्योरग्नीन्समारोह्योदवसाय[1] मथित्वाग्नीन्विहृत्याग्नये तन्तुमते पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेदिति। तस्या एते भवतस्त्वं नस्तन्तुरुत सेतुरग्ने त्वं पन्था भवसि देवयानः। त्वयाग्ने पृष्टं वयमारुहेम अथा देवैः सधमादं मदेम॥ स्वयं कृणानः सुगमप्रवायं तिग्मशृङ्गो वृषभः शोशुचानः। प्रक्षं सधस्थमनुपश्यमान आ तन्तुमग्निर्दिव्यं ततानेति। स्विष्टवत्यौ संयाज्ये हव्यवाहमभिमातिषाहं रथोहणं पृतनासु जिष्णुम्। ज्योतिष्मन्तं दीद्यन्तं पुरन्धिमग्निं स्विष्टकृतमाऽवेम॥ स्विष्टमग्ने अभितत्पृणाहि विश्वा देव पृतना अभिष्य। उरुं नः पन्थां प्रदिशन्विभाहि ज्योतिष्मद्धेह्यजरं न आयुरित्यग्नये व्रतभृते पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेद्य आहिताग्निरश्रु कुर्यादिति। तस्या एते भवतस्त्वमग्ने व्रतभृच्छुचिर्देवाँ आसादया इह। अग्ने हव्याय वोढवे॥ व्रता नु बिभ्रद्व्रतपा अदाभ्यो यजानो देवाँ अजरः सुवीरः। दधद्रत्नानि सुवि-

---

१ Thus MDU; ०रोद्य० Be 8 Be; in B the last kh. is wanting.

दानो अग्ने गोपाय नो जीवसे जातवेद इत्यथ यस्याग्नयो वृथाग्निभिः सꣳसृज्येरन्निमो वान्यस्य वाग्निभिः सो ऽरण्योरग्नीन्समारोह्योद्वसाय[1] मथित्वाग्नीन्विहृत्याग्नये विविचये पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपत्यग्नये[2] व्रतपतय इति । तस्या एता ५ भवन्ति वि ते विष्वग्वातजूतासो अग्ने त्वामग्ने मानुषीरीडते विशस्त्वमग्ने व्रतपा असि यद्वो वयं प्रमिनाम व्रतानीति । संतिष्ठन्त इष्टयः संतिष्ठन्त इष्टयः । ॥ ४३ ॥ त्रयोदशः ॥

॥ इति त्रयोदशः प्रश्नः ॥

---

१ ॰रोद्योद्व॰ Be 8 Be.
२ च ins. M.

अथ वै भवति प्रजापतिरकामयत प्रजाः सृजेयेति । स तपो ऽतप्यत । स सर्पानसृजत । सो ऽकामयत प्रजाः सृजेयेति । स द्वितीयमतप्यत । स वयाꣳस्यसृजत । सो ऽकामयत प्रजाः सृजेयेति । स तृतीयमतप्यत । स एतं दीक्षितवादमपश्यत्तमवदत्ततो वै स प्रजा असृजतेति । तत्पृच्छन्ति[1] कतमत्तत्तपो यत्तपस्तप्त्वा दीक्षितवादं वदतीत्यथ वै भवत्यङ्गिरसः सुवर्गं लोकं यन्तो ऽप्सु दीक्षातपसी प्रावेशयन्नप्सु स्नाति । साक्षादेव दीक्षातपसी अवरुन्द्ध इत्येतदिति ब्रूयादित्यथ वै भवति यद्वै दीक्षितो ऽमेध्यं पश्यत्यपास्माद्दीक्षा क्रामति । नीलमस्य हरो व्येतीति । सो ऽमेध्यं दृष्ट्वा जपत्यबद्धं मनो दरिद्रं चक्षुः सूर्यो ज्योतिषाꣳ श्रेष्ठो दीक्षे मा मा हासीरित्याह । नास्माद्दीक्षापक्रामति । नास्य नीलं न हरो व्येतीति ब्राह्मणमथ वै भवति यद्वै दीक्षितमभिवर्षति दिव्या आपो ऽग्रान्ता ओजो बलं दीक्षां तपो ऽस्य निर्घ्नन्तीति । सो ऽभिवृष्यमाणो जपत्युन्दतीर्बलं धत्तौजो धत्त बलं धत्त मा मे दीक्षां मा तपो निर्वधिष्टेत्याह । तदेव सर्वमात्मन्धत्ते । नास्यौजो बलं न दीक्षां न तपो निर्घ्नन्तीति ब्राह्मणमथ वै भवत्यग्निर्वै दीक्षितस्य देवता । सो ऽस्मादेतर्हि तिर इव यर्हि यातीति । सो ऽस्मात्समारूढस्तिर इव[2]

---

१ पृच्छन्ति MG (pr. m.) U ; पृच्छति Be BG (sec. m.) ; the plural is correct, the subject being, according to Bhav., ब्रह्मवादिनः ।

२ यर्हि ins. M.

भवति । सो ऽरण्योरग्नीन्समारोह्य बृहस्पतिषत्यर्चा प्रयाति । भद्रादभि श्रेयः प्रेहि बृहस्पतिः पुरएता ते अस्त्वित्याह । ब्रह्म वै देवानां बृहस्पतिस्तमेवान्वारभते । स एनꣳ संपारयतीति ब्राह्मणं । प्रज्ञातमपाꣳ संयानस्योक्तमध्वसानस्याथ[1] वै
५ भवति यो वै सोमꣳ राजानꣳ साम्राज्यं लोकं गमयित्वा क्रीणाति गच्छति स्वानाꣳ साम्राज्यं । छन्दाꣳसि खलु वै सोमस्य राज्ञः साम्राज्यो लोकः । पुरस्तात्सोमस्य क्रयादेवमभिमन्त्रयेतेति । स पुरस्तात्सोमस्य क्रयादेवमभिमन्त्रयते ॥ १ ॥

१० एष ते गायत्रो भाग इति मे सोमाय ब्रूतादेष ते त्रैष्टुभो भाग इति मे सोमाय ब्रूतादेष ते जागतो भाग इति मे सोमाय ब्रूताच्छन्दोमानाꣳ साम्राज्यं गच्छेति मे सोमाय ब्रूतादिति । साम्राज्यमेवैनं लोकं गमयित्वा क्रीणाति । गच्छति स्वानाꣳ साम्राज्यमिति ब्राह्मणमथ वै भवति यो वै तानूनप्त्रस्य
१५ प्रतिष्ठां वेद प्रत्येव तिष्ठति । ब्रह्मवादिनो वदन्ति न प्राश्नन्ति न जुह्वत्यथ क्व तानूनप्त्रं प्रतितिष्ठतीति । प्रजापतौ मनसीति ब्रूयाच्चिरवजिघ्रेदिति । स चिरवजिघ्रति प्रजापतौ त्वा मनसि जुहोमीत्येषा वै तानूनप्त्रस्य प्रतिष्ठा । य एवं वेद प्रत्येव तिष्ठतीति ब्राह्मणमथ वै भवति यो वा अध्वर्योः प्रतिष्ठां वेद
२० प्रत्येव तिष्ठति । यतो मन्येतानभिक्रम्य होष्यामीति तत्तिष्ठ-

---

१ Thus M Be G ; •ध्वसन्नस्य• B.

न्नाश्रावयेदिति । स यतो मन्यतानभिक्रम्य होष्यामीति तत्तिष्ठ-
न्नाश्रावयत्येषा वा अध्वर्योः प्रतिष्ठा । य एवं वेद प्रत्येव
तिष्ठतीति ब्राह्मणमथ वै भवति यदभिक्रम्य जुहुयात्प्रतिष्ठाया
द्रयात्तस्मात्समानत्र तिष्ठता होतव्यं प्रतिष्ठित्या इति । तदेत-
दन्यत्र हविर्यज्ञेभ्यो ऽभिक्रामं जुहोतीति हविर्यज्ञेषु भवत्यथ ५
वै भवति यो वा अध्वर्योः स्वं वेद स्ववानेव भवति । सुग्वा
अस्य स्वं वायव्यमस्य स्वं चमसो ऽस्य स्वं । यद्वायव्यं वा चमसं
वानन्वारभ्याश्रावयेत्स्वादियादिति । स वायव्यं चैव चमसं
चान्वारभ्याश्रावयति । स्वादेव नैतीति ब्राह्मणमथ वै
भवति यो वै सोममप्रतिष्ठाप्य स्रोत्रमुपाकरोत्यप्रतिष्ठितः १०
सोमो भवत्यप्रतिष्ठित स्तोमो ऽप्रतिष्ठितान्युक्थान्यप्रतिष्ठितो
यजमानो ऽप्रतिष्ठितो ऽध्वर्युर्वायव्यं वै सोमस्य प्रतिष्ठा चमसो
ऽस्य प्रतिष्ठा सोम स्तोमस्य स्तोम उक्थानां । यद्वा गृहीत्वा
चमसं वोन्नीय स्रोत्रमुपाकुर्यादित्युन्नयनꣳ ह्येव[1] चमसस्य
ग्रहणꣳ । स यद्वा वैव गृहीत्वा चमसं वोन्नीय स्रोत्रमुपा- १५
करोति । प्रत्येव सोमꣳ स्थापयति प्रति स्तोमं प्रत्युक्थानि ।
प्रति यजमानस्तिष्ठति प्रत्यध्वर्युरिति ब्राह्मणम् । ॥ २ ॥

अथ वै भवति यज्ञं वा एतत्संभरन्ति यत्सोमक्रयणे
पदं । यज्ञमुखꣳ हविर्धाने । यर्हि हविर्धाने प्राची प्रवर्तये-
युस्तर्हि तेनाचमुपाङ्ग्यादिति । स यर्हि हविर्धाने प्राची २०

---

१ MGB ins. न; Bhav. cites the passage without the negative particle.

प्रवर्तयति[१] तर्हि[१] तेन पदद्वतीयेन पत्न्यक्षधुरमुपानक्ति ।
यज्ञमुख एव यज्ञमनुसंतनोतीति ब्राह्मणमथ वै भवति प्राञ्च-
मग्निं प्रहरन्त्युत्पत्नीमानयन्त्यन्वनाᳬसि प्रवर्तयन्त्यथ वा अस्यैष
५ धिष्णियो हीयते सो ऽनुध्यायति स ईश्वरो रुद्रो भूत्वा प्रजां
पशून्यजमानस्य शमयितोर्यर्हि पशुमाप्रीतमुदञ्चं नयन्ति तर्हि
तस्य पशुश्रपणᳬ हरेदिति । स यर्हि पशुमाप्रीतमुदञ्चं नयन्ति
तर्हि तस्य पशुश्रपणᳬ हरति । तेनैवैनं भागिनं करोतीति
ब्राह्मणमथ वै भवति यजमानो वा आहवनीयो । यजमानं वा
१० एतद्विकर्षन्ते यदाहवनीयात्पशुश्रपणᳬ हरन्ति । स वैव
स्यान्निर्मन्थ्यं वा कुर्यादिति । स यद्यहैनं[२] करिष्यन्भवति
नैनमन्वानयते । ऽजस्य एवाग्नेष दीप्यमानः शेते । यद्यु वा
एनमन्वानयते तस्य पशुवेलायामुल्मुकमादायारणी उपसंगृह्य
पूर्वः पशोः प्रतिपद्यते । निर्मन्थ्येनाच[३] पशुᳬ श्रपयन्ति ।
१५ वपया[४] तत्सहोल्मुकमाहरन्ति यजमानस्य सात्मत्वायेति
ब्राह्मणमथ वै भवति यदि पशोरवदानं नश्येदाज्यस्य प्रत्या-
ख्यायमवद्येदिति । स यावन्ति पशोरवदानानि नश्यन्ति
तावत्कृत्व आज्यस्य प्रत्याख्यायमवद्यति । सैव ततः प्रायश्चित्ति-
रिति ब्राह्मणमथ वै भवति ये पशुं विमथ्नीरन्यस्तान्कामयेता-

---

१ Thus M ; प्रवर्तयेयुस्तर्हि the other MSS.

२ यद्यहैनं B Be ; cp. infra p. 163, 5.

३ Thus M only ; निर्मन्थ्येनाच the other MSS.

४ Thus MBG (sec. m.) ; पथा Be G (pr. m.).

र्तिमार्च्छेयुरिति कुविदङ्गेति नमोवृक्तिवत्यर्चाग्नीध्रे जुहुया-
दिति। स कुविदङ्गेति नमोवृक्तिवत्यर्चाग्नीध्रे जुहोति। नमो-
वृक्तिमेवैषां वृङ्क्ते। ताजगार्तिमार्च्छन्तीति ब्राह्मणं। यद्यु वा
एकचरं विमथ्नीते ग्रामिच एतां जुहोति[1]। प्रज्ञातमुपाकरण-
स्यौक्तमपाव्यानां[2] चरणं। ब्राह्मणमुत्तरम्॥ ३॥ प्रथमः॥ ५

अथ वै भवति यो वा अयथादेवतं यज्ञमुपचरत्या
देवताभ्यो वृश्च्यते पापीयान्भवति। यो यथादेवतं न
देवताभ्य आवृश्च्यते वसीयान्भवत्याग्नेय्यर्चाग्नीध्रमभिमृशेदैष्णव्या
हविर्धानमाग्नेय्या स्रुचो वायव्यया वायव्यान्यैन्द्रिया सद इति।
स आग्नेय्यर्चाग्नीध्रमभिमृशति वैष्णव्या हविर्धानमाग्नेय्या स्रुचो १०
वायव्यया वायव्यान्यैन्द्रिया सदो। यथादेवतमेव यज्ञमुप-
चरति। न देवताभ्य आवृश्च्यते वसीयान्भवतीति ब्राह्मणमुक्त-
मौदुम्बराणां महापरिधीनां [3]परिधानमुक्तꣳ स्रुचाꣳ सादन-
मुक्तं पात्राणामभिमर्शनमथ वै भवतीष्टर्गो वा अध्वर्युर्यजमा-
नस्येष्टर्गः खलु वै पूर्वो ऽष्टुः चीयत। आसन्यान्मा मन्त्रात्पाहि १५
कस्याश्चिदभिशस्त्या इति पुरा प्रातरनुवाकाज्जुहुयादिति।
पुरा प्रातरनुवाकान्महाराच उत्थायाग्नीध्र आसन्यां जुहोत्या-
सन्यान्मा मन्त्रात्पाहि कस्याश्चिदभिशस्त्याः[4] स्वाहेत्यात्मन एव

---

१ BG ins. प्रज्ञात एतां जुहोति।

२ Thus M; उपाकरणीयस्य the other MSS.

३ From here unto निर्ईन्तो॰ (p. 158, 12) is left out in B.

४ ॰भिशस्त्या M Be U and Padapāṭha at TS. III. 1. 7. 1; अभि-शस्त्याः G.

तदध्वर्युः पुरस्ताच्छर्म नह्यते ऽनार्त्या इति ब्राह्मणमथ वै भवति यो वै छन्दोभिरभिभवति स सꣳसुन्वतोरभिभवतीति स सꣳसुन्वतोर्महाराव उत्थायाग्नीध्रे तिस्रो ऽभिभूतीर्जुहोति संवेशाय त्वोपवेशाय त्वा गायत्रिया अभिभूत्यै स्वाहा संवेशाय
५ त्वोपवेशाय त्वा त्रिष्टुभो ऽभिभूत्यै स्वाहा संवेशाय त्वोपवेशाय त्वा जगत्या अभिभूत्यै स्वाहेत्यथ द्वे प्राणाहुती जुहोति प्राणापानौ मृत्योर्मा पातं प्राणापानौ मा मा हासिष्टमित्यथ वै भवति देवतासु वा एते प्राणापानयोर्व्यायच्छन्ते येषाꣳ सोमः समृच्छते संवेशाय त्वोपवेशाय त्वेत्याह छन्दाꣳसि
१० वै संवेश उपवेशश्छन्दोभिरेवास्य छन्दाꣳसि वृङ्क्त इति ब्राह्मणमथ वै भवति यस्य भूयाꣳसो यज्ञक्रतव इत्याहुः स देवता वृङ्क्त इति यद्यग्निष्टोमः सोमः परस्तात्स्यादुक्थ्यं कुर्वीतेत्युक्थ्यं क्रतुमुपैति यद्युक्थ्यः स्यादतिरात्रं कुर्वीतेत्यतिरात्रं क्रतुमुपैति यज्ञक्रतुभिरेवास्य देवता वृङ्क्ते वसी-
१५ यान्भवतीति ब्राह्मणमिति[1] वा[1] अध्वर्युतो[1] ऽथ छन्दोगतः प्रेतिवन्ति[2] चैतिवन्ति[2] चाज्यानि[2] भवन्त्यभिजित्यै मरुत्वतीः प्रतिपदो विजित्या उभे बृहद्रथंतरे भवत

---

१ इतीन्वा अध्व० BGU; इतीन्वध्व० M.

२ Thus only Bhavasvāmin; प्रेतिवंत च इतिवंति चा० M; प्रेतिवंति प्रइतिवेति चाज्य० G; प्रेतिवंति प्रइतिवोति चाज्य० U; प्रेतिप्रइतिवेचाज्य० Be; cp. also TS. III. 1. 7. 2 with the comm. Vol. III, p. 41 and T Br. I. 4. 6. 1.

इति[१] न्वै[१] छन्दोगतो[१] ऽथ होद्गतः[२] सजनीयꣳ शस्त्रं विहव्यꣳ शस्त्रमगस्त्यस्य कथाशुभीयꣳ शस्त्रमिति[३] न्वा[३] एकयाजिनो[३] ऽथ सत्रिणां महारात्र उत्थानं चैव समानं पञ्चाभिभूतीर्द्वे प्राणाहुती ते यथाक्रत्वेव यन्त्यादिष्टान्येवाहान्युपयन्त्युक्तं[४] निग्राभ्यासु वाचनमथ वै भवत्योषधयो वै सोमस्य विशो विशः ५ खलु वै राज्ञः प्रदातोरीश्वरा ऐन्द्रः सोम इति सो ऽभिषोष्यन्नोषधीभ्यो ऽधि राजानं निर्याचते ऽवीवृधं वो मनसा सुजाता ऋतप्रजाता भाग इद्वः स्याम। इन्द्रेण देवीर्वीरुधः संविदाना अनुमन्यन्ताꣳ सवनाय सोममित्याहौषधीभ्य एवैनꣳ स्वायै विशः स्वायै देवतायै निर्याच्याभिषुणोतीति ब्राह्मणमथ १० वै भवति यो वै सोमस्याभिषूयमाणस्य प्रथमो ऽꣳशु स्कन्दति स ईश्वर इन्द्रियं वीर्यं प्रजां पशून्यजमानस्य निर्हन्तोस्तमभिमन्त्रयेतेति स यः सोमस्याभिषूयमाणस्य प्रथमो ऽꣳशु स्कन्दति तमभिमन्त्रयेता मास्कान्सह प्रजया सह रायस्पोषेणेन्द्रियं मे वीर्यं मा निर्वधीरित्याशिषमेवैतामाशास्त इन्द्रि- १५ यस्य वीर्यस्य प्रजायै पशूनामनिर्घातायेति ब्राह्मणमथैषा द्रष्टानुमन्त्रणीया[५] तामितराभिः सह वक्ष्यामो ऽथ वै भवति ॥ ४ ॥

---

१ Corrected ; इति छंदोग॰ M ; इत्यु-छंदोग॰ Be UG.

२ होचतः M.

३ इतिन्वेकया॰ M ; इतीन्वा एकया॰ Be UG.

४ Thus M ; यंत्यादिष्टानि ह्यहान्युप॰ GU ; यंत्यादिष्टाविह्यहान्युप॰ Be.

५ Thus MBG ; ॰मत्रवा इष्ट्यानुमंत्रणीया Be ; ॰मत्रैषा इष्ट्यानुमंत्रणीया U.

यो वै देवान्देवयज्ञसेनार्पयति मनुष्यान्मनुष्ययज्ञसेन देवयज्ञस्येव देवेषु भवति मनुष्ययज्ञसी मनुष्येषु' याग्प्राचीनमाग्रयणाद्ग्रहाग्गृह्णीयात्तानुपाꣳशु गृह्णीयाद्यानूर्ध्वाꣳस्तानुपब्दिमत इति' स याग्प्राचीनमाग्रयणाद्ग्रहाग्गृह्णाति तानुपाꣳशु
५ गृह्णाति' यानूर्ध्वाꣳस्तानुपब्दिमतो' देवानेव तद्देवयज्ञसेनार्पयति मनुष्यान्मनुष्ययज्ञसेन' देवयज्ञस्येव देवेषु भवति मनुष्ययज्ञसी मनुष्येष्विति ब्राह्मणं' ते यत्र बर्हिष्यवमानꣳ स्रप्यन्तो भवन्ति तेषु समन्वारभेथ्वाहवनीये स्रुवाहुतिं जुहोत्यग्निः प्रातःसवने पात्वस्मान्वैश्वानरो महिना विश्वशम्भूः। स नः पावको
१० द्रविणं दधात्वायुष्मन्तः सहभक्षाः स्याम स्वाहेति' माध्यंदिने पवमाने तथैव समन्वारभेथ्वाहवनीये स्रुवाहुतिं जुहोति विश्वे देवा मरुतो इन्द्रो अस्मानस्मिन्द्वितीये सवने न जह्रुः। आयुष्मन्तः प्रियमेषां वदन्तो वयं देवानाꣳ सुमतौ स्याम स्वाहेत्यार्भवे पवमाने तथैव समन्वारभेथ्वाहवनीये स्रुवाहुतिं
१५ जुहोतीदं तृतीयꣳ सवनं कवीनामृतेन ये चमसमैरयन्त। ते सौधन्वनाः सुवरानशानाः स्विष्टिं नो अभि वसीयो नयन्तु स्वाहेत्यथ वै भवत्यायतनवतीर्वा अन्या आहुतयो हूयन्ते ऽनायतना अन्या' या आघारवतीस्ता आयतनवतीर्याः सौम्यास्ता अनायतना' ऐन्द्रवायवमादायाघारमाघारयेदिति' स ऐन्द्र-
२० वायवमादायाघारमाघारयत्यध्वरो यज्ञो ऽयमस्तु देवा ओषधीभ्यः पशवे नो जनाय। विश्वस्मै भूतायाध्वरो ऽसि स पिन्वस्व घृतवद्देव सोम स्वाहेति' सौम्या एव तदाहुतीरायतनवतीः

करोत्यायतनवान्भवति य एवं वेदाथो द्यावापृथिवी एव हृतेन
व्युनत्ति ते व्युन्ने उपजीवनीये भवत उपजीवनीयो भवति
य एवं वेदेति ब्राह्मणमथ प्रतिप्रस्थातोत्तरार्धं आहवनीयस्य
मन्थिनः सꣳस्रावं जुहोत्येष ते रुद्र भागो यं निरयाचयास्तं
जुषस्व विदेर्गौपत्यꣳ रायस्पोषꣳ सुवीर्यꣳ संवत्सरीणाꣳ ५
स्वाहेत्यथ वै भवति मनुः पुत्रेभ्यो दायं व्यभजत्स नाभानेदिष्ठं
ब्रह्मचर्यं वसन्तं निरभजत्स आगच्छत्सो ऽब्रवीत्कथा मा
निरभागिति न त्वा निरभाक्षमित्यब्रवीदङ्गिरस इमे सत्र-
मासते ते सुवर्गं लोकं न प्रजानन्ति तेभ्य इदं ब्राह्मणं ब्रूहि
ते सुवर्गं लोकं यन्तो य एषां पशवस्तꣳ ते दास्यन्तीति १०
तदेभ्यो ऽब्रवीदिति तत्पृच्छन्ति[1] किमेभ्यस्तदुवाचेत्यपाव्यानि
मन्त्रनीर्द्रप्सानुमन्त्रणीया अच्छावाकीया[2] स्तोत्रीयाः[2] शस्त्रीयाः
सत्यं वदत श्रद्धा वो मा विगादित्येतदेभ्यस्तदुवाचेति[3] तं
पशुभिश्चरन्तं यज्ञवास्तौ रुद्र आगच्छदित्युक्तस्यैष कर्मणो
ऽनुवादो ऽथ द्वे प्रवृताऽऽहुती जुहोति जुष्टो वाचो भूयास- १५
मृचा स्तोमꣳ समर्धयेत्युपरिष्टात्तृतीया[4] तासु[4] तत्रैव वक्ष्यामो
ऽथ द्रप्सानुमन्त्रयते द्रप्सश्चस्कन्द यस्ते द्रप्सो यो दप्सो यस्ते
द्रप्स इत्यथ वै भवत्यध्वर्युर्वा ऋत्विजां प्रथमो युज्यते तेन

---

१ Thus MU ; all the other MSS. read the singular.

२ Thus M only ; all the other MSS. ०वाकीयास्तार्तीयाः ।

३ Thus M ; विगाद् i.s. of विगाद् all the other MSS.

४ Thus M ; तृतीयासु the other MSS.

स्तोमो योक्तव्य इति । ते यत्र बर्हिष्पवमानꣳ सर्पन्ति तत्रैव एवाध्वर्युः प्रथमो बर्हिषो धुवानः[1] सर्पति । वागयेगा अग्र एत्वजुगा देवेभ्यो यज्ञो मयि दधती प्राणान्पशुषु प्रजां मयि च यजमाने चेत्याह । वाचमेव तद्यज्ञमुखे युनक्तीति ब्राह्मण-
५ मथ वै भवति वास्तु वा एतद्यज्ञस्य क्रियते यद्बर्हान्गृहीत्वा बर्हिष्पवमानꣳ सर्पन्ति । पराञ्चो हि यन्ति । पराचीभि स्तुवते । वैष्णव्यर्चा पुनरेत्योपतिष्ठत इति । स वैष्णव्यर्चा पुनरेत्योपतिष्ठते । यज्ञो वै विष्णुर्यज्ञमेवार्कर्विष्णो त्वं नो ऽन्तमः शर्म यच्छ सहन्त्य । प्र ते धारा मधुश्युत उत्सं दुहते
१० अक्षितमित्याह । यदेवास्य शयानस्योपशुष्यति तदेवास्यैतेना-प्याययतीति ब्राह्मणम् ॥ ५ ॥ द्वितीयः ॥

अथ वै भवति यो वै पवमानानामन्वारोहान्विद्वान्यजते ऽनु पवमानानारोहति । न पवमानेभ्यो ऽवच्छिद्यत इति । बर्हिष्पवमाने पञ्चम्यां प्रस्तुतायां वाचयति श्येनो ऽसि
१५ गायत्रच्छन्दा अनु त्वारभे स्वस्ति मा संपारयेति । माध्यंदिने पवमाने ऽष्टम्यां प्रस्तुतायां वाचयति सुपर्णो ऽसि त्रिष्टुप्छन्दा अनु त्वारभे स्वस्ति मा संपारयेत्यार्भवे पवमाने नवम्यां प्रस्तुतायां वाचयति सघासि जगतीच्छन्दा अनु त्वारभे स्वस्ति मा संपारयेत्याहैते वै पवमानानामन्वारोहास्तान्य एवं विद्वा-
२० न्यजते ऽनु पवमानानारोहति । न पवमानेभ्यो ऽवच्छिद्यत

---

१ धुवानः (cp. infra XV. 29) BG ; ध्रुवानः U ; धुवानः M, but with a न written above the व ; धून्वानः Be.

इति ब्राह्मणमथ वै भवति यो वै पवमानस्य संततिं वेद सर्वमायुरेति । न पुरायुषः प्रमीयते । पशुमान्भवति । विन्दते प्रजां । पवमानस्य ग्रहा गृह्यन्ते ऽथ वा अस्यैते ऽगृहीता । द्रोणकलश आधवनीयः पूतभृत्तान्यदगृहीत्वोपाकुर्यात्पवमानं विच्छिन्द्यात्तं विच्छिद्यमानमध्वर्योः प्राणो ५ ऽनु विच्छिद्येतापयामगृहीतो ऽसि प्रजापतये त्वेति द्रोणकलशमभिमृशेदिति । स प्रजापतये त्वेति द्रोणकलशमभिमृशतीन्द्राय त्वेत्याधवनीयं । विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्य इति पूतभृतं । पवमानमेव तत्संतनोति । सर्वमायुरेति । न पुरायुषः प्रमीयते । पशुमान्भवति । विन्दते प्रजामिति ब्राह्मणमथ वै १० भवति त्रीणि वाव सवनान्यथ तृतीयꣳ सवनमवलुम्पन्त्यनꣳशु कुर्वन्त । उपाꣳशुꣳ ऊत्वोपाꣳशुपात्रे ऽꣳशुमवास्य तं तृतीयसवने ऽपिसृज्याभिषुणुयादिति । स[1] य[1] एवैष[1] उपाꣳशुपात्रे[1] ऽꣳशुः[1] प्रास्तो भवति तं माध्यंदिनीय ऋजीषे ऽपिसृज्याभिषुणोति । यदाप्याययति तेनाꣳशुमद्यदभिषुणोति तेन- १५ र्जीषि । सर्वाण्येव तत्सवनान्यꣳशुमन्ति शुक्रवन्ति समावद्वीर्याणि करोतीति ब्राह्मणम् । ॥ ६ ॥

अथातो दीर्णप्रवृत्तानामेव मीमाꣳसा । द्रोणकलशे दीर्णे वा प्रवृत्ते वा पात्र्यां चतुर्गृहीतं गृहीत्वाहवनीये जुहोत्यन्वारब्धे यजमाने विधुं दद्राणꣳ समने बहूनां युवानꣳ सन्तं पलितो २०

---

१ Thus M; स एवैष etc. G; स वैष उपाꣳशुपात्रेꣳशुः BU; स एवैष उपाꣳशुपात्रेपशुः Be.

जगार । देवस्य पश्य काव्यं महित्वाद्या ममार स ह्यः समान
स्वाहेत्यथ होद्वचमसे वसतीवरीभ्यो ऽध्यपो निःषिच्य तस्य
स्वधाꣳ संभरति भूतिः सोमेन वर्धतां तस्य मेष्टस्य वीतस्य
द्रविणमागम्यादिति । स्कन्नमनुमन्त्रयते भूपतये स्वाहा भुवन-
५ पतये स्वाहा भूतानां पतये स्वाहेति । स यद्यह[१] दीर्णो
भवति प्रतिलिम्पत्येनं[२] । यद्यु वै प्रवृत्त उच्छ्रित्यैनं बर्हिषो
अन्तर्धाय स्वधामानयत्यपोद्धृत्य बर्हिषो आग्रयणादग्नुं प्रस्क-
न्दयत्याधवनीये दीर्णे वा प्रवृत्ते वा तथैव पात्र्यां चतुर्गृहीतं
गृहीत्वाहवनीये जुहोत्यन्वारब्धे यजमाने द्वौ समुद्रौ
१० वितताववूर्यौ पर्यावर्तेते जठरेव पादाः । तयोः पश्यन्तो
अतियन्त्यन्यमपश्यन्तः सेतुनातियन्त्यन्यꣳ स्वाहेत्यथ होद्वच-
मसे वसतीवरीभ्यो ऽध्यपो निःषिच्य तस्य तथैव स्वधाꣳ
संभरति भूतिः सोमेन वर्धतां तस्य मेष्टस्य वीतस्य द्रविण-
मागम्यादिति । स्कन्नमनुमन्त्रयते भूपतये स्वाहा भुवन-
१५ पतये स्वाहा भूतानां पतये स्वाहेति । स यद्यह[१] दीर्णो
भवति प्रतिलिम्पत्येनं । यद्यु वै प्रवृत्त उच्छ्रित्यैनं बर्हिषो
अन्तर्धाय स्वधामानयत्यपोद्धृत्य बर्हिषो आग्रयणादेवाग्नुं
प्रस्कन्दयति । पूतभृति दीर्णे वा प्रवृत्ते वा तथैव पात्र्यां
चतुर्गृहीतं गृहीत्वाहवनीये जुहोत्यन्वारब्धे यजमाने द्वे द्रुघसौ

---

१ Thus here and infra (163. 15, 164. 6) M ; also Be at these last mentioned passages ; यदि the other MSS. and Be, here, but infra यद्युह ।

२ Thus here and infra M, the other MSS. every time the plural.

मतनौ वस्त एकः केशी विश्वा भुवनानि विद्वान्। तिरोधा-
यैत्यमितं वसानः शुक्रमादत्ते अनुहाय जार्यै स्वाहेत्यथ
होत्रचमसे वसतीवरीभ्यो ऽध्वपो निःषिच्य तस्य तथैव स्वधाꣳ
संभरति भूतिः सोमेन वर्धतां तस्य मेष्टस्य वीतस्य द्रविणमा-
गम्यादिति स्कन्नमनुमन्त्रयते भूपतये स्वाहा भुवनपतये ५
स्वाहा भूतानां पतये स्वाहेति स यद्यह दीर्णो भवति
प्रतिस्रिम्यत्येनं यद्यु वै प्रवृत्त उच्छ्रित्यैनं बर्हिषी अन्तर्धाय
स्वधामानयत्यपोद्धृत्य बर्हिषी आग्रयणादेवाप्नुं प्रस्कन्दयत्या-
ग्रयणे दीर्णे वा प्रवृत्ते वा तस्य पुरोरुचा ऽनुवोच्छ्रित्यैनं
बर्हिषी अन्तर्धाय स्वधामानयत्यपोद्धृत्य बर्हिषी द्रोणकल- १०
शादेवाप्नुं प्रस्कन्दयत्यथान्यस्मिन्ग्रहे दीर्णे वा प्रवृत्ते वा
तस्यैव पुरोरुचा ऽनुवोच्छ्रित्यैनं बर्हिषी अन्तर्धाय स्वधा-
मानयत्यपोद्धृत्य बर्हिषी आग्रयणादेवाप्नुं प्रस्कन्दयति ॥ ७ ॥

अथ वै भवति देवा वै यद्यज्ञे ऽकुर्वत तदसुरा अकुर्वत
ते देवा एतं महायज्ञमपश्यन्मतन्वताग्निहोत्रं व्रतमकुर्वत १५
तस्माद्व्रतः स्याद्ब्रह्मग्निहोत्रं जुह्वति पौर्णमासं यज्ञमग्नीषो-
मीयं पशुमकुर्वत दार्श्यं यज्ञमाग्नेयं पशुमकुर्वत वैश्वदेवं
प्रातःसवनमकुर्वत वरुणप्रघासान्माध्यंदिनꣳ सवनꣳ साकमे-
धान्पितृयज्ञं त्र्यम्बकाꣳस्तृतीयसवनमकुर्वतेति तत्पृच्छन्ति[२]
कतमः स महायज्ञ इत्ययमेव चातुर्मास्यः सोम उक्तो भवत्ययो २०

---

१ This passage is left out by all the MSS exc. M.

२ °प्रच्छति all the MSS. exc. M.

खलु य एव कश्च सौम्यो ऽध्वरः स महायज्ञस्तमेषामसुरा यज्ञमन्ववाजिगाꣳसन्तं नान्ववायंन्ते ऽब्रुवन्नध्वर्तव्या वा इमे देवा अभूवन्निति । तदध्वरस्याध्वरत्वं । ततो देवा अभवन्परासुरा । य एवं विद्वान्सोमेन यजते भवत्यात्मना परास्य
५ भ्रातव्यो भवतीति ब्राह्मणमथ समस्तꣳ राजानमुपतिष्ठते परिभूरग्निं परिभूरिन्द्रं परिभूर्विश्वान्देवान्परिभूर्माꣳ सह ब्रह्मवर्चसेन स नः पवस्व शं गवे शं जनाय शमर्वते शꣳ राजन्नोषधीभ्यो ऽच्छिन्नस्य ते रयिपते सुवीर्यस्य रायस्पोषस्य ददितारः स्याम । तस्य मे रास्व तस्य ते भक्षीय तस्य त
१० इदमुन्मृज इति । चत्वारो ब्राह्मणसंपन्नाः कामास्तेषां यं[1] कामं[1] कामयते[1] तमादिश्योन्मृष्टे । ऽथावकाशैश्चरति । प्राणाय मे वर्चोदा वर्चसे पवस्वेत्युपाꣳशुपात्रमवेक्षते । ऽपानायेत्यन्तर्यामपात्रं[2] । व्यानायेत्युपाꣳशुसवनं । वाच इत्यैन्द्रवायवं । दक्षक्रतुभ्यामिति मैत्रावरुणꣳ । श्रोत्रायेत्याश्विनं ।
१५ चक्षुर्भ्यामिति शुक्रामन्थिनावात्मन इत्याग्रयणमङ्गेभ्य इत्युक्थ्यमायुष इति ध्रुवं । प्रतिष्ठाया इत्यृतुपात्रे माध्यंदिने सवने । न प्रातःसवने । वीर्यायेत्यतिग्राह्यं वा षोडशिनं वावेक्षते । विष्णोर्जठरमसीति द्रोणकलशमवेक्षत । इन्द्रस्य जठरमसीत्याधवनीयं । विश्वेषां देवानां जठरमसीति पूतभृतमथ समस्तमेव
२० राजानमुपतिष्ठते को ऽसि को नाम कस्मै त्वा काय त्वा यं

---

१ Thus M; यंयं कामं कामयते Be; यं कामं कामयेत UG; यं कामयेत B.

२ अंतर्यामं i.s.o. अन्तर्यामपात्रं M.

त्वा सोमेनातीव्यं यं त्वा सोमेनामीमदꣳ सुप्रजाः प्रजया भूयासꣳ सुवीरो वीरैः सुवर्चा वर्चसा सुपोषः पोषैर्विश्वेभ्यो मे रूपेभ्यो वर्चोदा वर्चसे पवस्व तस्य मे रास्व तस्य ते भक्षीय तस्य त इदमुन्मृज इति । चत्वारो ब्राह्मणसंपन्नाः कामास्तेषां यं[1] कामं[1] कामयते[1] तमादिश्योन्मृष्ट आयुरुन्मृजे भूतिमुन्मृजे ब्रह्मवर्चसमुन्मृजे ऽमुष्य प्राणमुन्मृज इदमुन्मृज[2] इति । यमेव तर्पयति स एनं व्यग्रः प्राणापानाभ्यां वाचो दक्षक्रतुभ्यां चक्षुर्भ्यांꣳ श्रोत्राभ्यामात्मनो ऽङ्गेभ्य आयुषो ऽन्तरेति । ताजक् प्रधन्वतीति ब्राह्मणमुक्तꣳ स्फ्यविघनानामुपस्थानमुक्तꣳ संप्रसर्पणस्योक्तो भक्षानुवाकः । ॥ ८ ॥ तृतीयः ॥ १०

उक्तं पृषदाज्यस्याविकृतस्य ग्रहणमुक्तो दधिघर्मो । ऽथ वै भवति यत्कृष्णशकुनः पृषदाज्यमवमृशेच्छूद्रा अस्य प्रमायुकाः स्युर्यच्छावमृशेच्चतुष्पादो ऽस्य पशवः प्रमायुकाः स्युर्यत्स्कन्देद्यजमानः प्रमायुकः स्यादित्यथ वै भवति पशवो वै पृषदाज्यं । पशवो वा एतस्य स्कन्दन्ति यस्य पृषदाज्यꣳ स्कन्दति । यत्पृषदाज्यं पुनर्गृह्णाति पशूनेवास्मै पुनर्गृह्णातीति ब्राह्मणमथ वै भवति प्राणो वै पृषदाज्यं । प्राणो वा एतस्य स्कन्दति यस्य पृषदाज्यꣳ स्कन्दति । यत्पृषदाज्यं पुनर्गृह्णाति प्राणमेवास्मै पुनर्गृह्णाति[3] । १५

---

१ Thus M again; यं कामं कामयेत UBG; यंयं क० कामयेत Be.

२ om. U Be.

३ इति ins. BG.

हिरण्यमवधाय[1] गृह्णातीति । स्रुचे पृषदाज्ये कꣳसं वा चमसं वा याचति । तमन्तर्वेदि निधाय तस्य स्वधाꣳ संभरति भूतिर्दध्ना घृतेन वर्धतां तस्य मेष्टस्य वीतस्य द्रविणमागम्यादिति । स्रुचमनुमन्त्रयते भूपतये स्वाहा भुवनपतये स्वाहा
५ भूतानां पतये स्वाहेत्यथैतस्याꣳ[2] स्रुच्यवदधाति शतमानꣳ हिरण्यं । नित्ये ग्रहणे वैष्णवीमृचमनुवर्तयति विष्णो त्वं नो अन्तम इत्यपोद्धृत्य हिरण्यमश्वमवघ्राप्य सादयत्यथातो ऽमेध्यभूतस्यैव श्वावघ्रातस्य ध्वाङ्क्षावमृष्टस्य कीटावपन्नस्येति यदु[3] चान्यदमेध्यं[3] मन्यते । सर्वग्र एवैताꣳ स्रुचमप्सु प्रवेश्यायान्यस्याꣳ
१० स्रुच्यवदधाति शतमानꣳ हिरण्यं । नित्ये ग्रहणे वैष्णवीमृचमनुवर्तयति विष्णो त्वं नो अन्तम इत्यपोद्धृत्य हिरण्यमश्वमवघ्राप्यैव सादयत्यथ वै भवति वि वा एतस्य यज्ञश्छिद्यते यस्य पृषदाज्यꣳ स्कन्दति । वैष्णव्यर्चा पुनर्गृह्णातीति । स वैष्णव्यर्चा पुनर्गृह्णाति । यज्ञो वै विष्णुर्यज्ञेनैव यज्ञꣳ संतनो-
१५ तीति ब्राह्मणं । ते यत्रान्तःशाखं प्रचरिष्यन्तो भवन्ति तदाह ब्रह्मन्प्रचरिष्यामो होतर्धर्ममभिष्टुहीति । तद्ब्रह्मा प्रसौति देव सवितरेतत्ते प्राह तत्र च सुव प्र च यज बृहस्पतिर्ब्रह्मा स यज्ञं पाहि स यज्ञपतिं पाहि स मां पाह्यो प्रचरतेति

---

१ गृह्णाति हिरण्यमवधाय om. U.

२ ०थैनं M.

३ यत्र चान्यद० M.

प्रतिष्ठितीह[1] हविर्यज्ञेषु भवति। यत्राह ब्रह्मन्स्तोष्यामः प्रशा-
स्तारिति तद्ब्रह्मा प्रसौति देव सवितरेतत्ते प्राह तत्र च सुव
प्र च यज बृहस्पतिर्ब्रह्मायुष्मत्या ऋचो मा गात तनूपात्साम्नः
सत्या व आशिषः सन्तु सत्या आकूतय ऋतं च सत्यं च वदत
स्तुत देवस्य सवितुः प्रसवे भूरिन्द्रवन्त स्तुतेति प्रातःसवने। ५
भुव इन्द्रवन्त स्तुतेति माध्यंदिने। सुवरिन्द्रवन्त स्तुतेति
तृतीयसवने। स्तुते स्तुतस्य दोहं वाचयति स्तुतस्य स्तुतमस्यूर्जं
मह्यꣳ स्तुतं दुहामा मा स्तुतस्य स्तुतं गम्यादिति। शस्ते शस्तस्य
दोहं वाचयति शस्तस्य शस्तमस्यूर्जं मह्यꣳ शस्तं दुहामा मा
शस्तस्य शस्तं गम्यादिति। तयोरुभयोरभ्यासं[2] वाचयतीन्द्रिया- १०
वन्तो वनामहे धुचीमहि प्रजामिषꣳ सा मे सत्याशीर्देवेषु
भूयाद्ब्रह्मवर्चसं मागम्यादित्यथ यज्ञस्य पुनरालम्भं जपति यज्ञो
बभूव स आ बभूव स प्रजज्ञे स वावृधे। स देवानामधि-
पतिर्बभूव सो अस्माꣳ अधिपतीन्करोतु वयꣳ स्याम पतयो
रयीणामित्यथ वै भवति यज्ञो वा वै यज्ञपतिं दुहे यज्ञपतिर्वा १५
यज्ञं दुहे। स य स्तुतशस्तयोर्दोहमविद्वान्यजते तं यज्ञो दुहे।
स दुग्धा पापीयान्भवति। य एनयोर्दोहं विद्वान्यजते स यज्ञं
दुहे। स दुग्धा वसीयान्भवति। स्तुतस्य स्तुतमस्यूर्जं मह्यꣳ स्तुतं
दुहामा मा स्तुतस्य स्तुतं गम्याच्छस्तस्य शस्तमस्यूर्जं मह्यꣳ
शस्तं दुहामा मा शस्तस्य शस्तं गम्यादित्याहैष वै स्तुतशस्त- १५

---

१ B om. इह; Bhav. comments upon it.

२ Thus M; •भ्यासं BG; •भ्याभ्यासं Be U.

योर्दोहस्तं य एवं विद्वान्यजते दुह एव यज्ञमिद्धा वसीया-
न्भवतीति ब्राह्मणमुक्तꣳ होत्रकाणाꣳ संतर्पणमुक्तानि[१] वैश्वकर्म-
णान्युक्तमाग्निरो ऽवनयनमुक्ता ध्रुवस्य चर्याथ वै भवति ॥ ९ ॥

यद्वै होताध्वर्युमभ्याक्रयते वज्रमेनमभि प्रवर्तयत्युक्थशा
५ इत्याह प्रातःसवनं प्रतिगीर्यैति । स उक्थमुक्थं वैव प्रतिगी-
र्योक्थशा इत्याह सवनꣳसवनं[२] वोक्थं[२] वाचीत्याह माध्यंदिनꣳ
सवनं प्रतिगीर्योक्थं वाचीन्द्रायेत्याह तृतीयसवनं प्रतिगीर्य ।
सप्तैतान्यक्षराणि । सप्तपदा शक्करी । शाक्करो वज्रो । वज्रेणैव
तृतीयसवने वज्रमन्तर्धत्त इति ब्राह्मणमथ वै भवति ब्रह्म-
१० वादिनो वदन्ति स त्वा अध्वर्युः स्याद्यो यथासवनं प्रतिगरे
छन्दाꣳसि संपादयेत्तेजः प्रातःसवन आत्मन्दधीतेन्द्रियं
माध्यंदिने सवने पशूꣳस्तृतीयसवन इत्युक्थशा इत्याह प्रातः-
सवनं प्रतिगीर्योक्थं वाचीत्याह माध्यंदिनꣳ सवनं प्रतिगीर्योक्थं
वाचीन्द्रायेत्याह तृतीयसवनं प्रतिगीर्य । सप्तैतान्यक्षराणि ।
१५ सप्तपदा शक्करी । शाक्कराः पशवो । जागतं तृतीयसवनं ।
तृतीयसवन एव प्रतिगरे छन्दाꣳसि संपादयत्यथो पशवो वै
जगती । पशवस्तृतीयसवनं । पशूनेव तृतीयसवन आत्मन्धत्त इति

---

१ Thus M Be G (pr. m.); सर्पण॰ the other MSS.

२ Thus, without any various reading all the Dvaidha MSS.; प्रातःसवनं सवनं चोक्थं M pr. m., but प्रातः is expunged and the second सवनं is changed into प्रतिगीर्य; प्रतिसवनं वोक्थं B Be; प्रातःसवनं वो॰ UG.

ब्राह्मणमथ वै भवति यद्वै होताध्वर्युमभ्याक्रयत आव्यमस्मि-
न्दधाति तद्यन्नापहनीत पुरास्य संवत्सराद्गृह आवेवीरञ्छोंऽसा
मोद इवेति प्रत्याक्रयत इति सो ऽभ्याहृतः शोंऽसा मोद
इवेति प्रत्याक्रयते तेनैव तदपहत इति ब्राह्मणमथ वै भवति
यथा वा आयतां प्रतीक्षत एवमध्वर्युः प्रतिगरं प्रतीक्षते ५
यदभिप्रतिगृणीयाद्यथायतया समृच्छते तादृगेव तद्यदर्धर्चाल्लुप्येत
यथा धावद्भ्यो हीयते तादृगेव तत्तदाऊर्नाग्राप्रतिगरी स्यादा-
ग्राप्रतिगरी ह वा अभि[1] वा प्रतिगृणात्यर्धर्चाद्वा लुप्यते
प्रणौतीत्येव[2] प्रणौयादपानितीत्येवापान्याद्य[3] एवं विद्वान्प्रति-
गृणात्यन्नाद एव भवत्यास्य प्रजायां वाजी जायत इति १०
ब्राह्मणमथ वै भवतीयं वै होतासावध्वर्युर्यदासीनः शंसत्यस्या
एव तद्धोता नैत्यास्त इव हीयमथो इमामेव तेन यजमानो
दुहे यत्तिष्ठन्प्रतिगृणात्यमुष्या एव तदध्वर्युर्नैति तिष्ठतीव
ह्यसावथो[4] अमुमेव[4] तेन यजमानो दुहे यदासीनः शंसति
तस्मादितःप्रदानं देवा उपजीवन्ति यत्तिष्ठन्प्रतिगृणाति १५
तस्मादमुतःप्रदानं मनुष्या उपजीवन्ति यत्प्राङासीनः शंसति

---

१ अपि all, but cp. TS. III. 2. 9. 5.

२ Thus M only; प्रणौतामेव the other MSS.

३ एव after अपानितीति only found in M. The sense of these words is "only if he perceives that the hotar makes the praṇava, he should make the praṇava; only if he perceives that the hotar draws breath, he should draw breath," cp. Śat. Br. IV. 3. 2. 6.

४ ०थोमुमेव M.

प्रत्यङ् तिष्ठन्प्रतिगृणाति तस्मात्प्राचीनꣳ रेतो धीयते प्रतीचीः प्रजा जायन्त इति ब्राह्मणमथ वै भवति यद्वै होताध्वर्युमभ्याह्वयते वज्रमेनमभि प्रवर्तयति पराङावर्तत इति सो ऽभ्याहृतः पराङावर्तते वज्रमेव तन्निकरोतीति ब्राह्मणसुतं
५ प्रतिनिर्याह्याणां ग्रहणसुकꣳ[१] सꣳस्रावस्रापिधानसुकसुपाꣳश्चन्तर्यामयोरनुमन्त्रणसुका द्विदेवत्यानां चर्या[२] ॥ १० ॥

चतुर्थः ॥

अथातो ऽतिग्राह्याणामेव ग्रहणꣳ स यद्येको यदि वा बहव आग्रयणमेवैनान्गृहीत्वा गृह्णाति माहेन्द्रस्यैव होममनु
१० ह्वयन्ते[३] स आग्नेयं गृह्णात्यग्न आयूꣳषि पवस इत्यनुद्रुत्योपयामगृहीतो ऽस्यग्नये त्वा तेजस्वते जुष्टं गृह्णामीति परिमृज्य सादयत्येष ते योनिरग्नये त्वा तेजस्वत इत्यथैनꣳ होष्यन्नवेक्षते ऽग्ने तेजस्विन्तेजस्वी त्वं देवेषु भूयास्तेजस्वन्तं मामायुष्मन्तं वर्चस्वन्तं मनुष्येषु कुर्विति जुहोति दीक्षायै च त्वा तपसश्च
१५ तेजसे जुहोमीति ऊत्वा वाचयति तेजोविदसि तेजो मा मा हासीन्माहं तेजो हासिषं मा मां तेजो हासीदिति भक्षयति मयि मेधां मयि प्रजां मय्यग्निस्तेजो दधात्वित्यथैन्द्रं गृह्णात्युत्तिष्ठन्नोजसा सहेत्यनुद्रुत्योपयामगृहीतो ऽसीन्द्राय त्वौजस्वते जुष्टं गृह्णामीति परिमृज्य सादयत्येष ते योनिरिन्द्राय

---

१ These two words are left out in all the MSS. exc. M.

२ चर्याः Be.

३ Thus (and cp. Āp. XIII. 8. 7) MU ; ह्वयते Be ; ह्वयंते BG.

त्वौजस्वत इत्यथैनꣳ होष्यन्नवेक्षत इन्द्रौजस्विन्नोजस्वी त्वं देवेषु भूया ओजस्वन्तं मामायुष्मन्तं वर्चस्वन्तं मनुष्येषु कुर्विति जुहोति ब्रह्मणश्च त्वा क्षत्रस्य चौजसे जुहोमीति ऊत्वा वाचयत्योजोविदस्योजो मा मा हासीन्माहमोजो हासिषं मा मामोजो हासीदिति भक्षयति मयि मेधां मयि प्रजां मयीन्द्र इन्द्रियं दधात्वित्यथ सौर्यचा[1] सौर्यं गृह्णाति तरणिर्विश्वदर्शत इत्यनुद्रुत्योपयामगृहीतोऽसि सूर्याय त्वा भ्राजस्वते जुष्टं गृह्णामीति परिमृज्य सादयत्येष ते योनिः सूर्याय त्वा भ्राजस्वत इत्यथैनꣳ होष्यन्नवेक्षते सूर्य भ्राजस्विन्भ्राजस्वी त्वं देवेषु भूया भ्राजस्वन्तं मामायुष्मन्तं वर्चस्वन्तं मनुष्येषु कुर्विति जुहोति वायोश्च त्वापां च भ्राजसे जुहोमीति ऊत्वा वाचयति सुवर्विदसि सुवर्मा मा हासीन्माहꣳ सुवर्हासिषं मा माꣳ सुवर्हासीदिति भक्षयति मयि मेधां मयि प्रजां मयि सूर्यो भ्राजो दधात्विति ते वा एते पृष्ठ्यस्य षडहस्योत्तरेष्वहःसु गृह्णन्त एकविꣳशे त्रिणवे त्रयस्त्रिꣳशे विश्वजिति सर्वपृष्ठे ग्रहीतव्या यज्ञस्य सुवीर्यत्वायाप्यग्निष्टोमे ग्रहीतव्या यज्ञस्य सतनुत्वायेति ब्राह्मणमथोपाकरणं[2] जपति वायुर्हिंकृतेत्यार्त्विज्यं वा[3] करिष्यञ्छस्त्रं वा प्रतिगरिष्यन्नेतद्य-

---

१ Found in M only.

२ The brāhmaṇa cited here is found T.S. VI. 6. 8. 2.

३ om. M Be.

जुर्जपतीडा देवहरिति ' प्रियो हैवार्त्विज्यस्य भवति ' प्रश्नꣳ संव्याख्यास्यन्नेतद्यजुर्जपन्सभां प्रपद्यते ' ऽभि हैव[1] तं[1] प्रश्नं जयति ' ॥ ११ ॥

अथातो ऽꣳश्वदाभ्ययोरेव ग्रहणमꣳश्वदाभ्यौ ग्रहीष्यन्नुपक-
५ ल्पयते द्वे औदुम्बरे नवे पात्रे तयोश्चतुःस्रक्त्यꣳशुपात्रं भवति
स्रक्त्यमदाभ्यपात्रं ते सुवर्णरजताभ्याꣳ रुक्माभ्यां पर्यस्ते भवतः
शतमानं च हिरण्यमथोपनद्धस्य राजस्त्वीनꣳशून्प्रवृहति
वसवस्त्वा प्रवृहन्तु गायत्रेण छन्दसाग्नेः प्रियं पाथ उपेहि
रुद्रास्त्वा प्रवृहन्तु त्रैष्टुभेन छन्दसेन्द्रस्य प्रियं पाथ उपेह्यादि-
१० त्यास्त्वा प्रवृहन्तु जागतेन छन्दसा विश्वेषां देवानां प्रियं
पाथ उपेहीत्यथ होत्रचमसे वसतीवरीभ्यो ऽध्वपो निःषिच्य
द्वादशभिराधावैराधूनोति मान्दास्तु ते शुक्र शुक्रमाधूनो-
मीति प्रतिपद्य शुक्रास्तु ते शुक्र शुक्रमाधूनोमीत्यातो '
ऽथैतस्मिन्नदाभ्यपात्रे ऽꣳशूनुपसंगृह्य गृह्णाति शुक्रं ते शुक्रेण
१५ गृह्णाम्यङ्गो रूपेण सूर्यस्य रश्मिभिः। आस्मिन्नुग्रा अचुच्यवु-
र्दिवो धारा असश्चतेत्यथैनमादायोपोत्तिष्ठति ककुहꣳ रूपं
वृषभस्य रोचते बृहदित्यैति सोमः सोमस्य पुरोगाः शुक्रः
शुक्रस्य पुरोगा इत्यैत्याहवनीये जुहोत्यन्वारब्धे यजमाने
यत्ते सोमादाभ्यं नाम जागृवि तस्मै ते सोम सोमाय
२० स्वाहेत्यथ प्रदक्षिणमावृत्य राजन्येवाꣳशूनपिसृजत्युग्रिक् त्वं

---

१ Thus MUG; हैवत Be; हैवैतं B.

देव सोम गायत्रेण छन्दसाग्नेः प्रियं पाथो अपीहि वह्नी त्वं देव सोम त्रैष्टुभेन छन्दसेन्द्रस्य प्रियं पाथो अपीह्यस्मत्सखा त्वं देव सोम जागतेन छन्दसा विश्वेषां देवानां प्रियं पाथो अपीहीत्यथाह प्रतिप्रस्थातरुदकꣳसेन वा[1] मोदुम्बरसेन[1] वा जघनेनाहवनीयं प्रत्युपलम्भस्वेति । स तथा करोत्यथैत- द्धिरण्यमद्भिः प्रक्षाल्य मध्यमायामङ्गुल्यौ बध्नीते नाभि- कायां वा प्रयच्छत्यथ सकृदभिषुतस्य राज्ञो ऽꣳशुं गृह्णाति वामदेव्यमिति साम मनसा गायमानो ऽनवानं प्रजापतये[2] त्वेति[2] गृह्णाति[2] प्रजापतये त्वेति जुहोत्यथ हिरण्यमभिव्यनित्या[3] नः प्राण एतु परावत आन्तरिक्षाद्दिवस्परि । आयुः पृथिव्या अध्यमृतमसि प्राणाय त्वेत्यथान्तर्वेद्यद्भिर्मार्जयत इन्द्राग्नी मे वर्चः कृणुतां वर्चः सोमो बृहस्पतिः । वर्चो मे विश्वे देवा वर्चो मे धत्तमश्विना ॥ दधन्वे वा यदीमनु वोचद्ब्रह्मणि वेरु तत् । परि विश्वानि काव्या नेमिश्चक्रमिवाभवदित्यध्वर्योरेतद्धिरण्यं भवति[4] । ब्राह्मणमुत्तरम् । ॥ १२ ॥ पञ्चमः ॥

अथातः पृश्नीनामेव ग्रहणꣳ । संतप्तꣳ राजानं दशधा व्यूह्याभिमृशति वायुरसि प्राणो नामेति दशभिर्दश । ते वा

---

१ Thus M; वोदुम्बर• all the other MSS., omitting मा।

२ om. Be.

३ Thus MUG; •व्यानित्या B Be; cp. T.S. III. 3. 4. 3.

४ All the MSS. exc. M ins. इति।

एते संवत्सरस्याचीयेष्वहःसु[1] गृह्णन्ते । यत्र क्व चैवैनान्गृह्णी-
यादित्येतदपरमयातः[2] परःसाम्नामेव ग्रहणं । ते वा एते
परःसामानः पुरस्ताद्वैषुवतात्ग्रहमन्वहमितः पराञ्चो गृह्णन्ते ।
ऽथ वैषुवते[3] ऽह्नि पराञ्चश्चार्वाञ्चश्च गृह्णन्ते । ऽथोर्ध्वं
५ वैषुवतात्ग्रहमन्वहमावृत्तानेव गृह्णाति । प्रजापतिर्देवासुरान-
सृजतेति ब्राह्मणमेवाथ[4] वै भवत्यावृत्स्यते वा एतद्यजमानो
ऽग्निभ्यां यदेनयोः घृतंकृत्याथान्यत्रावभृथमवैत्यायुर्दा अग्ने हविषो
जुषाण इत्यवभृथमवैष्यञ्जुहुयादिति । सो ऽवभृथमवैष्यन्नायुर्दां
दग्नमीं जुहोत्यायुर्दा अग्ने हविषो जुषाणो घृतप्रतीको
१० घृतयोनिरेधि । घृतं पीत्वा मधु चारु गव्यं पितेव पुत्रमभि-
रक्षतादिमꣳ स्वाहेत्याहुत्यैवैनौ शमयति नार्तिमार्च्छति यजमान
इति ब्राह्मणमुक्तं बर्हिषः पर्युपोषणमुक्तꣳ[5] सकृद्धोमस्याथ वै
भवति यदि मिश्रमिव चरेदञ्जलिना सकृन्प्रदाव्ये जुहुया-
दिति । स्नातकः पुपूषमाणो ऽरण्ये प्रदाव्यं [6]दहन्तमुपाधि-
१५ गम्याञ्जलिनोपस्तीर्णाभिघारितास्सकृन्प्रदाव्ये जुहोति विश्वलोप

---

१ Thus M; •स्याचीयेष्व• all the other MSS.; probably we have here a heteroclitic loc. from आचीयन् (आच्यन् of the other ritual texts), cp. infra XVI. 16 init.

२ एव before एनान् om. M.

३ वैषवतीये M and Bhav.

४ ब्राह्मणमेषोथ M.

५ पर्युपोषण• M, उपोषण• all the other MSS.

६ Thus M; दन्हतमुपा• UBG; द्रवंहतमुपा• Be.

विश्वदावस्य त्वामञ्जुहोमि स्वाहेति । हस्तौ प्रध्वꣳसयते ऽग्धादेको ऽऊतादेकः समसनादेकः । ते नः कृण्वन्तु भेषजꣳ सदः सहो वरेण्यमित्यथैनं त्रिभिर्दर्भपुञ्जीलैः पवयति पवमानः सुवर्जन इत्येतेनाष्टर्चेन । शुद्धो हैव शुचिः पूतो मेध्यो भवत्यथ वै भवत्यङ्गां विधान्यामेकाष्टकायामपूपं चतुःशरावं पक्त्वा ५ प्रातरेतेन कक्षमुपोषेदिति[१] । समां[२] विजिज्ञासमानो महारात्र उत्थायाङ्गां विधान्यामेकाष्टकायामपूपं चतुःशरावं पक्त्वा प्रातरुदित आदित्ये विप्रुषित[३] आददत एतमपूपमुपस्तीर्णा-भिघारितं पर्णसेवाभ्यां परिगृह्य । तत्सह पूतिदृणानि [४]भवन्त्यन्तमागारादेकोल्मुकमुदपात्रमित्येतत्समादाय तां दिशं १० यन्ति यत्रास्य कक्ष स्पष्टो भवति । तदेतदेकोल्मुकमुपसमाधा-यापूपमादीपयति पर्णसेवाभ्यां परिगृह्य । तत्सह पूतिदृणानि[४] भवन्ति । तेन कक्षमुपोषत्यथैनमुद्गृह्णात्यथ[५] विज्ञानमुपैति । यदि दहति पुण्यसमं भवति यदि न दहति पापसममेतेन ह स्म वा ऋषयः पुरा विज्ञानेन दीर्घसत्रमुपयन्तीति ब्राह्मण- १५ मेवैतमपूपं प्राश्नाप[६] उपस्पृश्य गृहानेत्यृषभो गोषु जीर्यति

---

१ ॰मुपोषेदिति MU.

२ Thus only M; अङ्गां all the other MSS.

३ Thus M; विप्रयुषित BG; विप्रदूषित Be U; Bhav. comments: उदिते उदश्याये ।

४—४ This passage is left out in all etc. M.

५ ॰मुपोषत्य॰ M.

६ प्राश्नाप M, perhaps rightly.

तेन यच्यमाणो भवति । तस्य तदुपक्लृप्तं भवति यत्पशुना यच्यमाणस्याथ[1] यद्युत्सृज्यन्भवति[1] तस्य निहत्य[2] दक्षिणं कर्णमाजपति शिवस्त्वष्टः पिशङ्गरूप इति द्वाभ्यामथैनं गोष्वपिसृजते ॥ १३ ॥

५ एतं युवानं परि वो ददामीत्यपियन्तमनुमन्त्रयते त्वां गावो ऽवृणत राज्याय त्वाꣳ हवन्त मरुतः स्वर्काः । वर्धन्त्वस्य ककुभि श्रिश्रियाणस्ततो न उग्रो विभज वसूनीत्यथेतरं त्वाष्ट्रं वैन्द्रं वा प्राजापत्यं वा पशुमालभत[3] । एता हि माण्डस्य देवतास्तस्योपाकरणीययोरनुवर्तयति नमो महिम्न उत चक्षुषे

१० त इत्यथास्य वपां जुहोति देवानामेष उपनाह आसीदित्यथास्य हविर्जुहोति पिता वत्सानां पतिरघ्न्यानामिति । समानमुत्तरं पशुकर्म । वशया यच्यमाण आह गर्भमीक्षध्वमिति । ते चेद्गर्भं पश्यन्ति संप्रच्छाद्य वशां वपयाद्रवन्त्यथास्यै वपां जुहोति सूर्यो देवो दिविषद्भ्यो धाता क्षत्राय वायुः

१५ प्रजाभ्यः । बृहस्पतिस्त्वा प्रजापतये ज्योतिष्मतीं जुहोतु स्वाहेति । वशामनुमन्त्रयते यस्यास्ते हरितो गर्भो ऽथो योनिर्हिरण्ययी । अङ्गान्यहृता यस्यै तां देवैः समजीगममित्यथ याचत्यष्टाप्रूङ्हिरण्यं कोशं चान्तरकोशं च वासश्चोष्णीषं

---

१ •माणस्याथैनमुत्सृज्य• M.

२ Thus MGB ; नित्य U ; नित्यं Be.

३ पशुम• M ; पशून• all the other MSS.

चाथैतद्धिरण्यमद्भिः[१] प्रक्षाल्य वाससोपनह्योष्णीषेण विगृह्य दक्षे कोशे ऽवधाय महति कोशे ऽवदधाति। स आह प्रत्यञ्चं गर्भमन्तरेण सक्थिनी प्रतिनिवर्तयतेति। तं निवर्त्यमानमनुमन्त्रयत आ वर्तन वर्तय नि निवर्तन वर्तयेन्द्र नर्दबुद। भूम्याश्चतस्रः प्रदिशस्ताभिरावर्तया पुनरित्युत्त्वाद्गर्भं विस्रस्यमानमनुमन्त्रयते वि ते भिनद्मि तकरीं वि योनिं वि गवीन्यौ। वि मातरं च पुत्रं च वि गर्भं च जरायु च। बहिस्ते अस्तु बालितीत्यथैतं[२] गर्भꣳ संदꣳशेन परिगृह्याद्भिरभ्युक्ष्य शामित्रे प्रतितपति। तस्याभ्यर्धादसाहोमं[३] प्रस्रोतयत्यथैतं गर्भमन्तरेण चात्वालोत्करावन्तरेण यूपं चाहवनीयं चोपातिहृत्य[४] तं दक्षिणतः प्राञ्चमायातयन्पञ्चहोता[५] सादयत्यथ वशायै हविषा चरत्यथ पुरस्तात्त्विष्टकृतो गर्भस्यावद्यन्नाह विष्णवे शिपिविष्टायानुब्रूहीत्यथ वै भवति पुरस्तान्नाभ्या अन्यदवद्येदुपरिष्टादन्यदिति। स पुरस्तान्नाभ्या अन्यदवद्यत्युपरिष्टादन्यद्द्विरभिघारयत्याश्रावयाह विष्णुꣳ शिपिविष्टं यजेति। वषट्कृते जुहोत्युरुद्रप्सो विश्वरूप इन्दुः पवमानो धीर आनञ्ज गर्भम्। एकपदी द्विपदी त्रिपदी चतुष्पदी पञ्चपदी षट्पदी

---

१ Thus M; चाथैन॰ all the other MSS.

२ Thus M; ॰थैनं the other MSS.

३ Thus M; तस्याभ्यर्धे BG; तस्याभ्यर्धद्वसा॰ Be U.

४ Thus M; चोपातीत्य the other MSS.

५ प्राचमासादयत्यथ (sec. m. ॰मायातयत्यथ), omitting the partic. and पञ्चहोता M.

सप्तपद्यष्टापदी भुवनानु प्रथताᳬ स्वाहेत्यथ स्विष्टकृता चरत्यथैतं गर्भं यथाहृतं प्रतिपर्याहृत्योत्तरार्धं[1] आहवनीयस्य प्रत्यञ्च-मायात्य भस्मनाभिसमूहति मही द्यौः पृथिवी च न इमं यज्ञं मिमिक्षतां पिपृतां नो भरीमभिरित्यध्वर्योरेतत्कोग्रमिश्रं
५ भवति ब्राह्मणमुत्तरम् ॥ १४ ॥ षष्ठः ॥

अजवग्रया यक्ष्यमाणो भवति स यान्यहान्यमेघसंपन्नानि मन्यते तेष्वाग्नेयमष्टाकपालं निर्वपति या[2] एता[3] ब्राह्मणा-भिविहिता देवतास्तासामेनामेकस्यै देवताया आलभते तस्या [4]उपाकरणीययोरनुवर्तयत्या वायो भूष शुचिपा इति
१० नियोजने ऽनुवर्तयत्याकूत्यै त्वा कामाय त्वा[4] समृधे[4] त्वेति पर्यग्नौ क्रियमाणे पञ्च[4] किङ्किटाकारं जुहोति किङ्किटा ते मनः प्रजापतये स्वाहा किङ्किटा ते प्राणं वायवे स्वाहा किङ्किटा ते चक्षुः सूर्याय स्वाहा किङ्किटा ते श्रोत्रं द्यावा-पृथिवीभ्याᳬ स्वाहा किङ्किटा ते वाचᳬ सरस्वत्यै स्वाहेत्यथैना-
१५ मन्तरेण चात्वालोत्करावुदीचीं नीयमानामनुमन्त्रयते त्वं तुरीया वग्निनी वग्राभि सङ्गच्छस्वा मनसा गर्भं आशयत्। वग्रा त्वं वग्निनी गच्छ देवान्सत्याः सन्तु यजमानस्य कामा इत्युपासने ऽनुवर्तयत्यजासि रयिष्ठा पृथिव्याᳬ सीदोर्ध्वान्त-

---

१ प्रतिपरिहृत्य० M.

२ Thus M; नायो एत्य GU; नाया एत्य Be; नायोप्ना B.

३ तस्योपा० M.

४ om. M.

रिक्षमुपतिष्ठस्व दिवि ते बृहद्भा इत्यथास्यै वपां जुहोति तन्तुं तन्वन्रजसो भानुमन्विहीत्यथास्यै हविर्जुहोति मनसो हविरसि प्रजापतेर्वर्ण इत्यथास्या अवदानानां[1] प्राश्नाति गात्राणां ते गात्रभाजो भूयास्मेत्यथ वै भवति तस्यै वा एतस्या एकमेवा-देवयजनं यदालब्धायामभ्रो भवति। यदालब्धायामभ्रः स्यादप्सु ५
वा प्रवेशयेत्सर्वं वा प्राश्नीयादित्युत्सन्नमेतस्या अप्सु प्रवेशनमेते-नैवास्यै मन्त्रेणावदानानां प्राश्याथेतरदग्नावनुप्रहरेदिति बौधा-यनो[2]। ऽनुनिधायमेनामद्यादित्याज्ञीगविरित्यथ[3] वै भवति सा वा एषा त्रयाणामेवावरुद्धा संवत्सरसदः सहस्रयाजिनो गृहमेधिनस्त एवैतया यजेरन्नेषामेवैषाप्तेति। तेषामु हैवै- १०
नयैका[4] यजते। ॥ १५ ॥

अथातो जयानामेव होमो। जयान्होष्यनुपकल्पयते बाधकꣳ स्रुवं च स्रुचं च बाधकाग्परिधीञ्छरमयं बर्हिर्वैभीदकमिध्म-मित्यथ[5] वृथाग्निमुपसमाधाय शरमयं बर्हिः स्तीर्त्वा बाधका-ग्परिधीन्परिधाय वैभीदकमिध्ममभ्यज्य[5] स्वाहाकारेणाभ्याधाय १५
बाधकेन स्रुवेणोपघातं जुहोति चित्तं च स्वाहा चित्तिश्च स्वाहेति त्रयोदश स्रुवाहुतीरपि वा बाधकेन स्रुवेण बाधक्याꣳ

---

१ अवदानानि M but cp. infra l. 7.

२ Thus MU; बोधायनो Be BG.

३ अवद्येद् i.s.o. अद्याद् M.

४ Thus MBG; तेषामुहैवनयैको Be U.

५ Thus M; •वैभीतक• the other MSS.

स्रुचि चतुर्गृहीतं गृहीत्वा सर्वान्मन्त्रान्समनुद्रुत्य जुहोति चित्तं च चित्तिश्चाकूतं चाकूतिश्च विज्ञातं च विज्ञानं च मनश्च शक्वरीश्च दर्शश्च पूर्णमासश्च बृहच्च रथंतरं च प्रजापतिर्जयानिन्द्राय वृष्णे प्रायच्छदुग्रः पृतनाज्येषु तस्मै विशः समनमन्त सर्वाः स
५ उग्रः स हि हव्यो बभूव स्वाहेत्यथ वै भवति देवासुराः संयत्ता आसन्त्स इन्द्रः प्रजापतिमुपाधावत्तस्मा एतान्जयान्प्रायच्छत्तानजुहोत्ततो वै देवा असुरानजयन्यदजयन्तज्जयानां जयत्वꣳ स्पर्धमानेनैते होतव्या जयत्येव तां पृतनामिति ब्राह्मणमथ वै भवति येन कर्मणेर्त्सत्तत्र होतव्या इति स
१० यत्कर्मेर्त्सदिदं[1] मे समृध्येतेति तस्मिन्नभ्यातानाञ्जुहुयादित्यभ्यातानान्होष्यन्नुपकल्पयते पर्णमयꣳ स्रुवं च स्रुचं च पर्णमयान्परिधीन्कुशमयं बर्हिः पर्णमयमिध्ममित्यथ वृथाग्निमुपसमाधाय कुशमयं बर्हिः स्तीर्त्वा पर्णमयान्परिधीन्परिधाय पर्णमयमिध्ममभ्यज्य स्वाहाकारेणाभ्याधाय पर्णमयेन स्रुवेणोपघातं
१५ जुहोत्यग्निर्भूतानामधिपतिः स मावत्विति सप्तदश स्रुवाहुतीर्हुत्वा वाचयति पितरः पितामहा इत्यपि वा पर्णमयेन स्रुवेण पर्णमय्याꣳ स्रुचि चतुर्गृहीतं गृहीत्वा सर्वान्मन्त्रान्समनुद्रुत्य हुत्वान्ततो वाचयति पितरः पितामहा इत्यथ समस्तानामेव होमो ऽभ्यातानानेवाग्ने जुहुयादथ जयानथ राष्ट्रभृतो
२० ब्राह्मणमुत्तरम् ॥ १६ ॥ सप्तमः ॥

---

१ Thus M; यत्कर्मणेर्त्सं॰ the other MSS.

अथ वै भवति राष्ट्रकामाय होतव्या इति। राष्ट्रकामाय होष्यन्नुपकल्पयते ग्राम्यापरिधीनित्यथ[1] वृथाग्निमुपसमाधाय ग्राम्यापरिधीन्परिधाय निशायाꣳ ग्राम्यापरिधौ द्विः स्वाहाकारꣳ राष्ट्रभृतो जुहोत्यृताषाडृतधामेति। राष्ट्रं वै राष्ट्रभृतो। राष्ट्रेणैवास्मै राष्ट्रमवरुन्द्धे। राष्ट्रमेव भवतीति ब्राह्मणमथ वै भवत्यात्मने होतव्या इत्यात्मने होष्यन्वृथाग्निमुपसमाधाय निशायाꣳ ग्राम्यापरिधौ द्विः स्वाहाकारꣳ राष्ट्रभृतो जुहोति। राष्ट्रं वै राष्ट्रभृतो। राष्ट्रं प्रजा। राष्ट्रं पशवो। राष्ट्रं यच्छ्रेष्ठो भवति राष्ट्रेणैव राष्ट्रमवरुन्द्धे। वसिष्ठः समानानां भवतीति ब्राह्मणमथ वै भवति ग्रामकामाय होतव्या इति। ग्रामकामाय होष्यन्नधिदेवने वृथाग्निमुपसमाधाय निशायाꣳ ग्राम्यापरिधौ द्विः स्वाहाकारꣳ राष्ट्रभृतो जुहोति। राष्ट्रं वै राष्ट्रभृतो। राष्ट्रꣳ सजाता। राष्ट्रेणैवास्मै राष्ट्रꣳ सजातानवरुन्द्धे। ग्राम्येव भवतीति ब्राह्मणमथ वै भवत्यधिदेवने जुहोत्यधिदेवन एवास्मै सजातानवरुन्द्धे। त एनमवरुद्धा उपतिष्ठन्त इति ब्राह्मणमथ वै भवति रथमुख ओजस्कामस्य होतव्या इत्योजस्कामस्य[2] होष्यन्नुपर्यग्नौ रथमुखं प्रगृह्य[3] निशायाꣳ ग्राम्यापरिधौ द्विः स्वाहाकारꣳ राष्ट्रभृतो जुहोत्योजो वै राष्ट्रभृत। ओजो रथ। ओजसैवास्मा ओजो ऽवरुन्द्धे। ओजस्व्येव भवतीति ब्राह्मणमथ

---

१ Thus MGB; ग्राम्याःपरि॰ U Be.

२ ॰कामाय MSS. exc. M.

३ परिगृह्य MSS. exc. M.

वै भवति यो राष्ट्रादपभूतः स्यात्तस्मै होतव्या' यावन्तो ऽस्य रथाः स्युस्तान्ब्रूयाद्युङ्ध्वमिति' राष्ट्रमेवास्मै युनक्तीति ब्राह्मणमथ वै भवत्याऊतयो वा एतस्याकृप्ता यस्य राष्ट्रं न कल्पते' स्वरथस्य दक्षिणं चक्रं प्रवृह्य नाडीमभिजुहुयादिति 'म[1] स्वरथस्यैव दक्षिणं चक्रं प्रवृह्योपर्यग्नौ रथनाडीं प्रगृह्य[2] निशायाꣳ ग्रम्यापरिधौ द्विः स्वाहाकारꣳ राष्ट्रभृतो जुहोत्याऊतीरेवास्य कल्पयति' ता अस्य कल्पमाना राष्ट्रमनुकल्पत इति ब्राह्मणम्' ॥ १७ ॥

अथ वै भवति संग्रामे संयत्ते होतव्या इति' संग्रामे संयत्ते होष्यन्नुपकल्पयते मान्धुकमिध्ममित्यथ प्रत्यभिचरमग्निमुपसमाधाय मान्धुकमिध्ममभ्यज्य स्वाहाकारेणाभ्याधाय निशायाꣳ ग्रम्यापरिधौ द्विः स्वाहाकारꣳ राष्ट्रभृतो जुहोत्यङ्गारा एव प्रतिवेष्टमाना अभिचाणामस्य सेनां प्रतिवेष्टयन्तीति ब्राह्मणमथ वै भवति य उन्माद्येत्तस्मै होतव्या इत्युन्मत्ताय होष्यन्नुपकल्पयते नैयग्रोधमौदुम्बरमाश्वत्थं स्राचमिध्ममित्यथ वृथाग्निमुपसमाधायैतमिध्ममभ्यज्य स्वाहाकारेणाभ्याधाय निशायाꣳ ग्रम्यापरिधौ द्विः स्वाहाकारꣳ राष्ट्रभृतो [3]जुहोत्येते वै गन्धर्वाप्सरसां गृहाः' स्व एवैनानायतने ग्रमयतीति ब्राह्मणमथ वै भवत्यभिचरता प्रतिलोमꣳ होतव्या इत्यभिचरन्होष्यन्स्वकृत[4]

---

१ only given by M.

२ प्रगृह्य M Be ; प्रवृह्य the other MSS.

३ ... २ (p. 184, 2) left out in M.

४ probably read : इति सोऽभिचरन्हो॰ ।

हरिणे प्रदरे वासुतो ऽर्वाञ्चो वृथाग्निमुपसमाधाय निशायाꣳ
शम्यापरिधौ द्विः स्वाहाकारꣳ[१] राष्ट्रभृतो[२] जुहोति । यद्वाचः
क्रूरं तेन वषट्करोति । वाच एवैनं क्रूरेण प्रवृश्चति । ताजगार्ति-
मार्च्छतीति ब्राह्मणमथ वै भवति यस्य कामयेतान्नाद्यमाददी-
येति तस्य सभायामुत्तानो निपद्य भुवनस्य पत इति तृणानि ५
संगृह्णीयादिति । स यस्य कामयेतान्नाद्यमाददीयेति तस्य
सभायामुत्तानो निपद्य भुवनस्य पत इति तृणानि संगृह्यात्यथै-
नान्यादाय हरतीदमहममुष्यामुष्यायणस्यान्नाद्यꣳ हरामीत्याहा-
न्नाद्यमेवास्य हरति । षड्भिर्हरतीति ब्राह्मणमथैनानि स्वस्यां
वा सभायाꣳ स्वेषु वामात्येष्वपिसृजति । प्रजापतिनैवास्यान्नाद्य- १०
मादायर्तवो ऽस्मा अनुप्रयच्छन्तीति ब्राह्मणमथ वै भवति यो
ज्येष्ठबन्धुरपभूतः स्यात्तꣳ स्थले ऽवसाय्य ब्रह्मौदनं चतुःशरावं
पक्त्वा तस्मै होतव्या इति । स यो ज्येष्ठबन्धुरपभूतः स्यात्तꣳ स्थले
ऽवसाय्य ब्रह्मौदनं चतुःशरावं पक्त्वा निशायाꣳ शम्यापरिधौ
द्विः स्वाहाकारꣳ राष्ट्रभृतो जुहोति । वर्म्म वै राष्ट्रभृतो । वर्म्म १५
स्थलं । वर्म्मणैवैनं वर्म्म समानानां गमयतीति ब्राह्मणमथ वै
भवति चतुःशरावो भवति । दिक्ष्वेव प्रतितिष्ठति । क्षीरे
भवति । रुचमेवास्मिन्दधात्युद्धरति शृतत्वाय । सर्पिष्वान्भवति
मेध्यत्वाय । चत्वार आर्षेयाः प्राश्नन्ति । दिशामेव ज्योतिषि
जुहोतीति ब्राह्मणम् ॥ १८ ॥ २०

---

१ •कारेण the MSS.

२ (p. 183,17) २...२ left out in M.

अथ वै भवति देविका निर्वपेत्प्रजाकाम इति प्रथमं धातारं प्रजाकामस्य करोति प्रथमं पशुकामस्य मध्यतो ग्रामकामस्य मध्यतो व्योगामयाविनः प्रथमं यच्छ्यमाणस्योत्तममीजानस्य प्रथमं मेधाकामस्य मध्यतो ब्रह्मकामस्य ता
५ वा एताः चीरे प्रुता भवन्ति ता यत्सह सर्वा निर्वपेदीश्वरा एनं प्रदहो द्वे प्रथमे निरुप्य धातुस्तृतीयं निर्वपेत्तथो एवोत्तरे निर्वपेत्तथैनं न प्रदहन्त्यथो यस्मै कामाय निरुप्यते तमेवाभिरुपाप्नोतीति ब्राह्मणमथ वै भवति यत्सायंप्रातरग्निहोत्रं जुहोत्याहुतीष्टका एव ता उपधत्ते यजमानो ऽहोरात्राणि वा
१० एतस्येष्टका य आहिताग्निर्यत्सायंप्रातर्जुहोत्यहोरात्राण्येवास्येष्टकाः कृत्वोपधत्ते दश समानत्र जुहोति दशाक्षरा विराड्विराजमेवास्येष्टकां कृत्वोपधत्ते ऽथो विराज्येव यज्ञमाप्नोति चित्यश्चित्यो ऽस्य भवति तस्माद्यत्र दशोषित्वा प्रयाति तद्यज्ञवास्त्वेवास्त्वेव तद्यत्ततो ऽर्वाचीनमिति स यत्र दशोषित्वा
१५ प्रयास्यन्भवति तदग्निष्ठे ऽनसि समवशमयन्ते[1] यदस्य[1] समवशमयितव्यं[1] भवत्यवास्त्वेव तद्यत्ततो ऽर्वाचीनꣳ रुद्रः खलु वै वास्तोष्पतिर्यदहुत्वा वास्तोष्पतीयं प्रयायाद्रुद्र एनं भूत्वाग्निरनूत्याय हन्याद्वास्तोष्पतीयं जुहोति भागधेयेनैवैनꣳ शमयति नार्तिमार्च्छति यजमान इति ब्राह्मणमथ वै भवति यद्युक्ते
२० जुहुयाद्यथा प्रयाते वास्तावाहुतिं जुहोति तादृगेव तद्यदयुक्ते

---

१ Thus M only ; all the other MSS. are here wholly corrupted.

जुहुयाद्यथा चेम आहुतिं जुहोति तादृगेव तदृतमस्य वास्तोष्पतीयꣳ स्याद्दक्षिणो युक्तो भवति सव्यो ऽयुक्तो ऽथ वास्तोष्पतीयं जुहोतीति स यत्र दक्षिणो युक्तो भवति सव्यो ऽयुक्तस्तत्प्रत्याच्छेद्यां[1] पर्णमय्याꣳ स्रुचि चतुर्गृहीतं गृहीत्वाहवनीये वास्तोष्पतीयं जुहोति वास्तोष्पते प्रतिजानीह्यस्मानित्यनुद्रुत्य वास्तोष्पते शग्मया सꣳसदा त इति जुहोत्यैतांꣳ स्रुचमुपनिधाय सव्यं युक्त्वा प्रयात्युभयमेवाकरपरिवर्गमेवैनꣳ शमयतीति ब्राह्मणमथ वै भवति यदेकया जुहुयाद्दर्विहोमं कुर्यात्पुरोनुवाक्यामनूच्य याज्यया जुहोति सदेवत्वायेति ब्राह्मणमथ वै भवति यद्धुत आदध्याद्रुद्रं गृहानन्वारोहयेद्यदवक्षाणान्यसंप्रक्षाप्य प्रयायाद्यथा यज्ञवेशसं वादहनं वा तादृगेव तदथं ते योनिर्क्षत्रिय इत्यरण्योः समारोहयत्येष वा अग्नेर्योनिः स्व एवैनं योनौ समारोहयत्यथो खल्वाहुर्यदरण्योः समारूढो नश्येदुदस्याग्निः सीदेत्पुनराधेयः स्यादिति या ते अग्ने यज्ञिया तनूस्तयेह्यारोहेत्यात्मनसमारोहयत इति स आत्मन्समारोहयते या ते अग्ने यज्ञिया तनूस्तयेह्यारोहात्मात्मानमच्छा वसूनि कृण्वन्नस्मे नर्या पुरूणि। यज्ञो भूत्वा यज्ञमासीद स्वं योनिं जातवेदो भुव आजायमानः सचय एहीत्यथैनमुपावरोहयत उपावरोह जातवेदः पुनस्त्वं देवेभ्यो हव्यं वह नः प्रजानन्। आयुः प्रजाꣳ रयिमस्मासु धेह्यजस्रो

---

१ Thus MGUB Bhav.; प्रयाद्देयां Be. This word occurs also in the Baudh. pitṛmedhasūtra (p. 13, 1).

दीदिहि नो दुरोण इति । यजमानो वा अग्नेर्योनिः । स्वायामेवैनं योन्याꣳ समारोहयत इति ब्राह्मणम् । ॥ १९ ॥ अष्टमः ॥

उक्तो ऽन्वारम्भो । ऽथ वै भवत्यृषयो वा इन्द्रं प्रत्यक्षं नापश्यन्तं वसिष्ठः प्रत्यक्षमपश्यत्सो ऽब्रवीद्ब्राह्मणं ते वक्ष्यामि यथा
५ त्वत्पुरोहिताः प्रजाः प्रजनिष्यन्ते ऽथ मेतरेभ्य ऋषिभ्यो मा प्रवोच इति । तस्मा एतान्स्तोमभागानब्रवीत्ततो वसिष्ठपुरोहिताः प्रजाः प्राजायन्तेति । तस्मादाऊर्वासिष्ठं ब्रह्मत्वमिति । स यत्राह ब्रह्मन्स्तोष्यामः प्रशास्तरिति तद्ब्रह्मा[1] प्रसौति देव सवितरित्येतां प्रतिपदं कृत्वा रश्मिरसि क्षयाय त्वा क्षयं जिन्वेत्येतस्यानुवाक-
१० स्यैकैकमुपादाय प्रसौति । स एवमेव प्रसुवन्द्वादशभिरग्निष्टोमं प्रसौति त्रयोदशभिरत्यग्निष्टोमं पञ्चदशभिरुक्थ्यꣳ षोडशभिः षोडशिनꣳ सप्तदशभिर्वाजपेयमेकान्नत्रिꣳशतातिरात्रꣳ सर्वैरप्तोर्यामꣳ । स यत्र राथंतराय सन्धये प्रसर्पन्ति तदाह वसुको ऽसि वेषश्रिरसि वस्यष्टिरसीति । स एवमेव प्रसौत्याप्तोर्यामा-
१५ दथातो[2] ऽतिक्रमाणामेवाभिचरन्भ्रातृव्यवान्स्पर्धमानो ऽभिचरणीयग्निष्ट्यान्यायात्य संवत्सरमेतैः क्रमैः क्रमेताग्निना देवेन पृतना जयामि गायत्रेण छन्दसा त्रिवृता स्तोमेन रथंतरेण साम्ना वषट्कारेण वज्रेण पूर्वजान्भ्रातृव्यानधरान्पादयाम्यवैनान्बाधे प्रत्येनान्नुदे ऽस्मिन्क्षये ऽस्मिन्भूमिलोके यो ऽस्मान्द्वेष्टि यं च वयं
२० द्विष्मो विष्णोः क्रमेणात्येनान्क्रामामीन्द्रेण देवेन पृतना जयामि

---

१ तद् is left out in all MSS. exc. M.
२ प्रसौत्यत्योर्या॰ M.

त्रैष्टुभेन छन्दसा [1]पञ्चदशेन स्तोमेन बृहता साम्ना षडहारेण वज्रेण
सहजाम्भ्रातृव्यानधरान्पादयाम्यवैनान्बाधे प्रत्येनान्नुदे ऽस्मिन्त्रये
ऽस्मिन्भूमिलोके यो ऽस्मान्द्वेष्टि यं च वयं द्विष्मो विष्णोः
क्रमेणात्येनाक्रामामि[1] विश्वेभिर्देवेभिः पृतना जयामि जागतेन
[2]छन्दसा सप्तदशेन स्तोमेन वामदेव्येन साम्ना षडहारेण वज्रेणा- ५
परजाम्भ्रातृव्यानधरान्पादयाम्यवैनान्बाधे प्रत्येनान्नुदे ऽस्मिन्त्रये
ऽस्मिन्भूमिलोके यो ऽस्मान्द्वेष्टि यं च वयं द्विष्मो विष्णोः
क्रमेणात्येना[2]क्रामामीत्यपि वाभिचरणीयास्विष्टिष्वनुवर्तेतापि
वापोद्धृत्येतराक्रमान्संवत्सरमेतैः क्रमैः क्रमेतोक्रꣳ शुक्रामन्थिनो-
रधिद्रवणमथातो ऽतीमोचाणामेव[3] वैश्वकर्मणानि जुह्वा गार्ह- १०
पत्य आज्यं विलाप्योत्पूय स्रुचि चतुर्गृहीतं गृहीत्वा गार्हपत्ये
जुहोत्यन्वारब्धे यजमाने ॥ २० ॥

ये देवा यज्ञहनो पृथिव्यामध्यासते । अग्निर्मा तेभ्यो रक्षतु
गच्छेम सुकृतो वयꣳ स्वाहेत्यपरं चतुर्गृहीतं गृहीत्वा गार्हपत्य
एव जुहोति ये देवा यज्ञमुषः पृथिव्यामध्यासते । अग्निर्मा १५
तेभ्यो रक्षतु गच्छेम सुकृतो वयꣳ स्वाहेत्यथाग्नीध्रमभिप्रेत्यागन्म
मित्रावरुणा वरेण्या रात्रीणां भागो युवयोर्यो अस्ति । नाकं
गृह्णानाः सुकृतस्य लोके तृतीये पृष्ठे अधि रोचने दिव
इत्यथाग्नीध्रं द्रुत्वा स्रुचि चतुर्गृहीतं गृहीत्वाग्नीध्रे जुहोत्यन्वारब्धे

१, २ The two passages marked at the beginning and the close by १ and २ are left out by all the MSS. exc. M.

३ ०तीमो० MBG (sec. m.); ०तिमो० Be UG (pr. m.).

यजमाने ये देवा यज्ञहनो ऽन्तरिक्षे ऽध्यासते। वायुर्मा तेभ्यो रक्षतु गच्छेम सुकृतो वयꣳ स्वाहेत्यपरं चतुर्गृहीतं गृहीत्वाग्नीध्र एव जुहोति ये देवा यज्ञमुषो ऽन्तरिक्षे ऽध्यासते। वायुर्मा तेभ्यो रक्षतु गच्छेम सुकृतो वयꣳ स्वाहेत्यथाहव-
५ नीयमभिप्रैति यास्ते राक्षोः सवितर्दैव्यानीरन्तरा द्यावा-पृथिवी वियन्ति। गृहैस्त्वं सर्वैः प्रजया त्वये सुवो रुहाणास्तरता रजाꣳसीत्यथाहवनीयं द्रुत्वा स्रुचि चतुर्गृहीतं गृहीत्वाहवनीये जुहोत्यन्वारब्धे यजमाने ये देवा यज्ञहनो दिव्यध्यासते। सूर्यो मा तेभ्यो रक्षतु गच्छेम सुकृतो वयꣳ स्वाहेत्यपरं चतुर्गृहीतं
१० गृहीत्वाहवनीय एव जुहोति ये देवा यज्ञमुषो दिव्यध्यासते। सूर्यो मा तेभ्यो रक्षतु गच्छेम सुकृतो वयꣳ स्वाहेत्यथाहवनीय-मुपतिष्ठते येनेन्द्राय समभरः पयाꣳस्युत्तमेन हविषा जातवेदः। तेनाग्ने त्वमुत वर्धयेमꣳ सजातानꣳ श्रैष्ठ्य आधेह्येनमिति। यज्ञहनो वै देवा यज्ञमुषः सन्ति। त एषु लोकेष्वासत आददाना
१५ विमथ्नाना यो ददाति यो यजते तस्य। ये देवा यज्ञहनः पृथिव्यामध्यासते ये अन्तरिक्षे ये दिवीत्याहैमानेव लोकाꣳ-स्तीर्त्वा सगृहः सपशुः सुवर्गं लोकमेतीति ब्राह्मणमपि वा तिस्र एव गार्हपत्ये जुहोति तिस्र आग्नीध्रे तिस्र आहवनीये। ऽपि वा गार्हपत्याज्जपन्नतुद्रवेदाहवनीयादुत्क्रोदवसानीयेष्टि-
२० रैतां[1] तृतीयां प्रकृताहुतिं जुहोति सूर्यो मा देवो देवेभ्यः पातु वायुरन्तरिक्षाद्यजमानो ऽग्निर्मा पातु चक्षुषः

---

१ ०जपन्नुद्रवेद० M Be; ०जपन्नुद्रवेद० BUG.

स्वाहेत्यथाभिचरन्बभ्रुवे बभ्रुवत्यायै कार्ष्मर्यमयेन पात्रेण पयो जुहोति सच शूष सवितर्विश्वचर्षण एतेभिः सोम नामभिर्विधेम ते तेभिः सोम नामभिर्विधेम ते स्वाहेति साक्षादस्य हृदयं भित्त्वान्त्राणि परिकासयाते[१] स्तृणुते हैव[२] तं[३] भ्रातृव्यमथ येनास्यर्त्विजाꣳ स्पर्धा स्यात्तमाह मास्य चमसमनुप्रसृपतादभिमर्शनं[४] करिष्यामीति तस्यैतेनैव मन्त्रेण चमसं जुहुयात्तमूर्ध्वो ऽवाङ्वा[५] राजातिपवत उक्तं पात्नीवतस्य [५]श्रयणमुक्तमादित्यग्रहस्योद्धननमुक्ता[६] प्रायणीयस्य स्रुवाहुतिरुक्तोदयनीयस्योक्तं यूपस्योपस्थानम् ॥ २१ ॥ नवमः ॥

उक्तानि पत्नीयजूꣳष्येवमेवैताः स्रुचो यथैतद्ब्राह्मणमुक्तो दधिग्रहो ऽथ वै भवत्याज्यग्रहं गृह्णीयात्तेजस्कामस्येति बर्हिषी अन्तर्धायाज्यग्रहं गृह्णाति सोमग्रहं गृह्णीयाद्ब्रह्मवर्चसकामस्येत्यꣳशूनुपसंगृह्य सोमग्रहं गृह्णात्यथैतं महाव्रतीये ऽग्निप्राजापत्यमतिग्राह्यं गृह्णाति त्वे क्रतुमपिवृञ्जन्ति विश्व इत्यनु-

---

१ Thus M; ०कामयातैव Be; ०क्रासयातौद्व B; ०कासयान्तैव U; ०कासयातैद्व G (pr. m.), ०क्रासयातैद्व G (sec. m.). परिक्रासयातैर्निष्क्रामति (var. निष्कामयति) Bhav.

२ Thus M Bhav.; हवैतं The other MSS.

३ Thus M; ०नुप्रसृप्ताद० BUG; ०नुप्रसृत्याद० Be.

४ Thus M; i.s.o. ऽवाङ्वा राजाति० Be U: वाराद्वाष्टाति०; G: वारांद्वाष्टाति; B: वारोद्वाष्टाति०।

५ Thus (श्रयण०) M Be (cp. viii. 14 श्रीणाति); अपण० BU; अमण० G.

६ Corrected (उद्धनन०) according to viii. 9 s.f. (उद्धन्ति); उदाहनन० MUGB; Be wholly corr.

इत्योपयामगृहीतो ऽसि प्रजापतये त्वा जुष्टं गृह्णामीति । परिमृज्य सादयत्येष ते योनिः प्रजापतये त्वेत्यथातः प्राणग्रहणामेव ग्रहणꣳ । संदृप्तꣳ राजानं पुञ्जीकृत्वा[1] नवाꣳशून्प्राच आयातयत्ययं पुरो भुवस्तस्य प्राणो भौवायनो वसन्तः प्राणायनो
५ गायत्री वासन्ती गायत्रियै गायत्रं गायत्रादुपाꣳशुरुपाꣳशोस्त्रिवृत्त्रिवृतो रथंतरꣳ रथंतरादसिष्ठ ऋषिः प्रजापतिगृहीतया त्वया प्राणं गृह्णामि प्रजाभ्य इत्यथं दक्षिणा विश्वकर्मेति नव दक्षिणायातयत्यथं[2] पश्चाद्विश्वव्यचा इति नव प्रतीच आयातयतीदमुत्तरात्सुवरिति नवोदीच आयातयतीयमुपरि मति-
१० रिति नवोपरिष्टात्प्रदक्षिणं प्रयायातयति । तानपानभ्यङ्गिः प्रत्यूहति प्राची दिशां वसन्त ऋतूनामग्निर्देवता ब्रह्म द्रविणं त्रिवृत्स्तोमः स उ पञ्चदशवर्तनिस्त्यविर्वयः कृतमयानां पुरोवातो वातः सानग ऋषिरिति । वाचयति पितरः पितामहाः परे ऽवर इति ये पुरस्ताद्भवन्ति । दक्षिणा दिशामिति ये दक्षिणतो
१५ भवन्ति । प्रतीची दिशामिति ये पश्चाद्भवन्त्युदीची दिशामिति य उत्तरतो भवन्त्यूर्ध्वा दिशामिति य उपरिष्टात्प्रदक्षिणं पर्यायातिता[3] भवन्ति । ते वा एते प्रायणीयोदयनीययोरेव

---

१ Thus (पुञ्जी०) M ; पुंजं BG ; युजं Be U.

२ Thus M ; दक्षिणाआयातयत्य० Be GU ; B defect.

३ Conjecturally ; पर्याशातिता BG ; पर्यासातिता M ; पर्यातिशातिता U ; पर्येतिशातिता Be.

नियुक्ता दशमे ऽहꣳस्तदु[1] रात्रिसत्रेष्वप्यग्निष्टोम[1] आमयाविन उपसृतो वा गृह्णीयादगदो हैव भवति ॥ २२ ॥ दशमः ॥

अथ वै भवत्युभये वा एते प्रजापतेरध्यसृज्यन्तेति ब्राह्मणमेव युवꣳ सुराममश्विनेति सौत्रामण्यामेव[2] भवत्यथ वै भवतीयं वा अग्निहोत्रीयं वा एतस्य निषीदति यस्याग्निहोत्री निषीदति तामुत्थापयेदिति स यस्याग्निहोत्री निषीदति तामुत्थापयत्युदस्थाद्देव्यदितिर्विश्वरूप्यायुर्यज्ञपतावधात्। इन्द्राय क्षत्रवती भागं मित्राय वरुणाय चेत्यथ वै भवत्यवर्ति वा एषैतस्य पाप्मानं प्रतिख्याय निषीदति यस्याग्निहोत्र्युपसृष्टा निषीदति तां दुग्ध्वा ब्राह्मणाय दद्याद्यस्यान्नं नाद्यादिति स यस्याग्निहोत्र्युपसृष्टा निषीदति तामेतदेव दुग्ध्वा ब्राह्मणाय ददाति न चास्यात ऊर्ध्वमन्नमत्त्यथ वै भवति पृथिवीं वा एतस्य पयः प्रविशति यस्याग्निहोत्रं दुह्यमानꣳ स्कन्दति तदभिमन्त्रयेतेति स यस्याग्निहोत्रं दुह्यमानꣳ स्कन्दति तदभिमन्त्रयते यदद्य दुग्धं पृथिवीमसक्त यदोषधीरप्यसरद्यदापः। पयो गृहेषु पयो अग्नियासु पयो वत्सेषु पयो अस्तु तन्मयीत्याह पय एवात्मन्गृहेषु पशुषु धत्ते ऽप उपसृजत्यद्भिरेवैनदाप्नोतीति ब्राह्मणमथ वै भवति यो वै यज्ञस्यार्तिनानार्तꣳ सꣳसृजत्युभे वै ते तर्ह्यार्च्छत आर्च्छति खलु वा

---

१ Thus M; B and G (sec. m.) om. अपि; तदुरात्रिसत्रेष्वष्टोम U; तदतिरात्रे सत्रे श्रष्टोम Be; तदुरात्रिसत्रेश्रष्टोम G (pr. m.).

२ एष i.s.o. एव M.

PK
3255
B3
1907
v.2
p.2

Baudhayana_
Śrautasutram

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY